

G.T.M. van den Hombergh

EEN TERUGTOCHT ZONDER PERSPECTIEF

**NAAR HET DAGBOEK VAN
SOLDAAT LEO VAN DEN HOMBERGH**

Mei 1940

Terugtocht zonder perspectief

**naar het dagboek van
Soldaat Leo van den Hombergh**

Mei 1940

Geschreven door

G.T.M. van den Hombergh

Eindscriptie
Masteropleiding

Politiek en maatschappij in historisch perspectief

Universiteit Utrecht
Mei 2012

Afstudeerdocent:

Prof. dr. J. Hoffenaar

Inhoud

Voorwoord		4
Inleiding		5
Hoofdstuk 1	Nederland en het Nederlandse leger voor de tweede Wereldoorlog	8
	- Politieke ontwikkeling met betrekking tot de veiligheid	8
	- Militair-strategische discussie	13
	- Operationele planning	17
	- De tactische omstandigheden	18
Hoofdstuk 2	De Peeldivisie en de Maaslinie	22
	- De Peeldivisie	22
	- De Maaslinie	23
	- Derde bataljon 26 ^e regiment infanterie (III-26 RI)	27
Hoofdstuk 3	De strijd aan de Maas op 10 mei 1940	29
	- Het Duitse leger aan de Maas	29
	- De strijd aan de Maas	29
	- De strijd van III-26 RI tussen Broekhuizenvorst en Blerick	32
Hoofdstuk 4	De terugtrekking vanaf de Maas	35
	- 10, 11 en 12 mei 1940	
Hoofdstuk 5	Het verblijf in Zeeland	41
	- 13, 14, 15 en 16 mei 1940	
Hoofdstuk 6	De tocht door België en Frankrijk	46
	- 17 mei tot 1 juni 1940	
Conclusie		56
Nawoord		59
Literatuur		60
Bijlagen	I – ‘Militaire’ biografie van L. H. van den Hombergh	63
	II – De verdediging van Nederland september 1939	64
	III – Maaslinie en Peel-Raamstelling	65
	IV – Stellingen tussen Broekhuizenvorst en Venlo-Blerick	66
	V – Zeeland en West-Vlaanderen	67
	VI - De tocht van soldaat Leo van den Hombergh	68

Voorwoord

Het idee om het dagboek van mijn vader, Leo van den Hombergh, geschreven tijdens de Tweede Wereldoorlog, te gebruiken als basis voor de eindschrift van de master “Politiek en maatschappij in historisch perspectief” is gaande de masteropleiding langzaam gegroeid. Na zijn overlijden in 1987 heb ik voor de eerste maal zijn dagboek gezien en het heeft me nooit meer losgelaten, ook al omdat mijn vader nooit veel gesproken heeft over de ongetwijfeld ingrijpende gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ik ben ervan overtuigd, dat hij hierdoor blijvend is beïnvloed. De vraag naar het wat, waarom en hoe van alles is me steeds meer gaan bezighouden. Deze masterscriptie biedt me de gelegenheid de gegevens uit dit dagboek te onderzoeken en te toetsen aan de werkelijkheid van mei 1940.

Enkele mensen hebben in de keuze en uitwerking van dit onderwerp een belangrijke rol gespeeld, waarvoor ik hen hartelijk wil danken. Allereerst mijn afstudeerdocent van de Universiteit van Utrecht, prof. dr. J. Hoffenaar. Al vanaf het tutorial heeft hij, door de keuze van de algemene en bijzondere literatuur over dit onderwerp, er in belangrijke mate aan bijgedragen het idee te laten uitgroeien tot de voor U liggende scriptie. Zijn opmerkingen, tips en positieve kritiek hebben mij steeds weer aan het denken gezet. Toch heb ik steeds een grote mate van vrijheid behouden voor mijn manier van aanpak van het onderwerp. Ook ben ik dank verschuldigd aan de heren H. Ton en F. van der Driest te Serooskerke in Zeeland voor hun daadwerkelijke ondersteuning; medewerkers van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te 's-Gravenhage, het Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch en vrijwilligers van de historische kringen te Velden en Grubbenvorst. Ook dank ik mijn broer Huub en schoonzus Marjo voor het meedenken, het lezen en becommentariëren van de conceptteksten. De belangrijkste medewerkster is echter mijn echtgenote Elly. Zij heeft tijdens het ontstaan van deze scriptie en tijdens de gehele studie alle teksten steeds kritisch beoordeeld op het taalgebruik. Zij is steeds weer opnieuw mijn grote steun geweest.

Ik hoop dat deze scriptie de lezer een beeld geeft van de omstandigheden waarin mijn vader, en met hem vele anderen, tijdens de meimaand 1940 verkeerd hebben en zonder zicht, zonder perspectief op de toekomst hun weg door het noord-westen van Europa gezocht hebben.

Ger van den Hombergh

Juni 2012

Inleiding

In de vroege ochtend van 10 mei 1940 vielen rond 03.00 uur Duitse troepen Nederland binnen. Deze inval leidde tot een grote schok onder de Nederlandse bevolking omdat de Nederlanders tegen beter weten in, erop vertrouwd of in ieder geval gehoopt hadden, dat ons land evenals tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal zou kunnen blijven. De inval wordt dan ook gezien als het einde van het traditionele Nederlandse veiligheidsbeleid, dat gericht was op de handhaving van een strikte neutraliteit. Door zich afzijdig te houden van het internationale machtenspel, hoopte Nederland buiten een gewapend Europees conflict te kunnen blijven. Vanwege de strategische positie tussen de Europese grootmachten Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk was Nederland door haar ligging evenwel zeer kwetsbaar. Als er een conflict dreigde, versterkte Nederland zijn defensie. Mocht Nederland toch aangevallen worden, verwachtte men de steun van de bondgenoten, vooral van Groot-Brittannië. De Duitse inval betekende een breuk in dit beleid. Na de Tweede Wereldoorlog investeerde ons land dan ook in het leger en werd een trouw bondgenoot van de Noord-Atlantische Verdrags Organisatie. Politici en historici hebben na de oorlog hard geoordeeld over de vooroorlogse regeringen en hebben hen verweten het Duitse gevaar onderschat te hebben. Toen het politieke tij keerde, was het te laat. De algehele mobilisatie in 1939 kon weinig meer doen om het Nederlandse leger structureel te versterken.¹

Tijdens de algehele mobilisatie in 1939 werd ook Leonardus Hubertus van den Hombergh als dienstplichtig soldaat opgeroepen en gestationeerd in de Eerste Compagnie van het Derde Bataljon van het 26^e Regiment Infanterie, afgekort 1-III-26 RI, aan de Maas in het Noord-Limburgse dorp Lottum.² Nadat de Maaslinie door de Duitsers was doorbroken, is hij op 10 juni 1940 uiteindelijk in Engeland terechtgekomen. Het gevolg hiervan was dat hij lange tijd als vermist werd beschouwd. In zijn woonplaats Velden waren al diensten gehouden voor zijn zielerust.³ Pas na maanden kreeg zijn familie via een Rode-Kruisbriefje bericht dat hij veilig aangekomen was.⁴ Soldaat Leo van den Hombergh heeft over de periode 10 mei 1940 tot en met 11 januari 1943 een dagboek bijgehouden. Hierin ligt de nadruk op de gebeurtenissen tijdens de meidagen van 1940. De definitieve versie is geschreven in Engeland. Kenmerkend voor het dagboek is de korte, zakelijke, soms bijna kille weergave van de feiten. Het toont echter wel duidelijk de geografische weg waarlangs zich alles afgespeeld heeft, maar gaat praktisch geheel voorbij aan de verschrikkingen welke hij, en met hem duizenden anderen, tijdens hun tocht ongetwijfeld hebben moeten meemaken. Het lijkt alsof iedere emotie bewust is uitgebannen. Verder worden er in het dagboek zo goed als geen namen van personen en legeronderdelen genoemd. Dit gegeven is het vertrekpunt voor mijn eindscriptie voor de master "Politiek en maatschappij in historisch perspectief". Het gaat mij in deze scriptie niet zozeer om de pure militaire ontwikkelingen tijdens de meidagen in 1940 maar veel meer over het waarom, op welke wijze en onder welke omstandigheden soldaat Van den Hombergh en met hem vele anderen via het zuiden van ons land, België en Frankrijk in Engeland zijn gekomen. De gebeurtenissen tijdens hun verblijf in dit land van juni 1940 tot en met zijn definitieve terugkeer eind 1946 vallen buiten het bestek van dit onderzoek.

Nadat de Duitsers de Maaslinie overwonnen hadden, geraakte het grootste deel van de militairen in krijgsgevangenschap, maar al snel kon iedereen, op de officieren na, weer snel de weg naar huis aanvaarden. De meeste officieren bleven langer in gevangenschap. Velen verwisselden echter hun uniform voor burgerkledij en togen huiswaarts. Bijna 1500

¹ T. van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit, september 1939-mei 1940*, (Amsterdam 2009) 9.

² 'Militaire' biografie L.H. van den Hombergh, zie bijlage I.

³ Feestgedicht ter eere van het huwelijk van Leo van den Hombergh en Lies Ottenheim, 19 februari 1946. Interview Historische Kring Arcen-Lomm-Velden met mevr. E. van den Hombergh – Ottenheim, 1995. Het origineel bevindt zich in het Gemeentearchief te Venlo.

⁴ Rode-Kruisbericht d.d. 10 december 1940.

militairen van de landmacht, inclusief 250 man van de luchtvaartafdeling, belandden uiteindelijk in Groot-Brittannië.⁵ Een van dezen was dus soldaat Leo van den Hombergh. Mijn hoofdvraag is waarom juist uitgerekend deze eenvoudige boerenzoon de tocht naar Engeland heeft gemaakt. Heeft dit te maken met zijn houding tegenover de Duitsers, zijn loyale houding tegenover het Nederlandse leger? Heeft het te maken met zijn karakter of is er sprake van toevallige omstandigheden, welke hem gedwongen hebben mee te gaan? Was hij bekend met het feit dat velen het uniform eenvoudig verwisselden voor burgerkleding? De beantwoording van deze vraag is moeilijk, omdat van zijn motivatie weinig bekend is en hij er, in mijn bijzijn althans, nooit over gesproken heeft. Toch moet het mogelijk zijn deze vraag zo objectief mogelijk te beantwoorden. Achter de deelname aan de oorlog als soldaat en zijn tocht naar Engeland liggen een aantal andere vragen ten grondslag. Deze hebben te maken met de politieke en sociale omstandigheden in het Nederland van voor de Tweede Wereldoorlog, de algehele toestand van het Nederlandse leger, de Duitse aanval en de daaropvolgende terugtocht, de omstandigheden tijdens deze terugtocht en de gebeurtenissen in België en Frankrijk vóór de overtocht van Van den Hombergh op 31 mei 1940 vanuit Cherbourg met de *Batavier II* naar Milford Haven.

De opbouw van de scriptie is deductief. Zij gaat van het algemene naar het bijzondere. Van Nederland als geheel komt zij uiteindelijk uit op de persoon van Leo van den Hombergh. De eerste deelvraag is gericht op Nederland als natie tussen de drie Europese grootmachten Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk in het interbellum. Welke rol heeft Nederland binnen dit spanningsveld gespeeld? Wat was in deze de rol van de Nederlandse bevolking en haar parlement? Hoe dacht men over het leger en wat waren daarvan de gevolgen? Tot op de dag van vandaag hebben deze vragen de aandacht van de historici. Het debat hierover is nog volop gaande. Deze vragen worden in het eerste hoofdstuk beantwoord. Hierbij komen de militair-politieke, strategische, operationele en tactische aspecten aan de orde. De belangrijkste auteurs welke de bouwstenen voor dit hoofdstuk geleverd hebben, zijn T. van Gent, L. de Jong en R. Schuurmsma. Voor de theoretische onderbouwing heb ik gebruik gemaakt van de werken van S. Biddle en E. Luttwak. In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk komt de historiografie aan de orde. In het tweede hoofdstuk is er aandacht voor de Peeldivisie en de onder deze divisie vallende Maasstelling. Naast statische gegevens tracht ik aan te geven waarom deze divisie in feite al in één dag tijd weggevaagd is. Belangrijke literatuur is geschreven door V.E. Nierstrasz, E.H. Brongers, H. Amersfoort en P.H. Kamphuis. Ook plaatselijk uitgegeven boeken met een plaatselijke of regionale betekenis hebben veel informatie gebracht. Het derde hoofdstuk beschrijft de strijd aan de Maas en tracht te duiden waarom de verdedigingslinie maar enkele uren heeft weten stand te houden en waarom de Duitsers dus reeds na enkele uren de rivier konden oversteken. Er is uiteraard speciale aandacht voor het Derde Bataljon van het 26^e regiment Infanterie, III-26 RI, omdat de dagboekschrijver, zoals al eerder gezegd, deel uitmaakte van dit bataljon. De werken van Nierstrasz en J.J.C.P. Wilson vormen de basis. Hoofdstuk vier stelt de vraag naar het hoe en waarom van de algehele terugtrekking van de Peeldivisie uit de Maas- en de Peel-Raamstelling. De nadruk ligt in dit hoofdstuk op 1-III-26 RI en de wederwaardigheden van soldaat Van den Hombergh in het bijzonder. De belangrijkste bronnen zijn de geschreven gevechtsverslagen van het bataljon en de compagnie en natuurlijk het dagboek.⁶ Als secundaire literatuur zijn de werken van de al eerder genoemde auteurs en geschriften van plaatselijke auteurs en instellingen van groot belang. In het vijfde hoofdstuk komt de situatie in de provincie Zeeland tussen 12 en 16 mei aan de orde. Naast het boek van Nierstrasz "*De strijd in Zeeland*" en verscheidene Zeeuwse bronnen, waaronder een boek van L. de Bree, is de bijdrage van de heren F. van den Driest en H. Ton, twee inwoners van Serooskerke, in de vorm van een gesprek belangrijk. Opvallend is dat de mening van de Zeeuwse auteurs ver na de Tweede wereldoorlog in de jaren tachtig van de vorige eeuw nog zo negatief is ten opzichte van de militairen van de Peeldivisie. Ook

⁵ A. Dessing, *Tulpen voor Wilhelmina. De geschiedenis van de Engelandvaarders*, (Amsterdam 2004) 272.

⁶ De gevechtsverslagen, waarover later meer, bevinden zich in het Instituut voor Militaire Historie te 's-Gravenhage onder de codering Vak-U2, nr 133/134.

hierop zal in de scriptie worden ingegaan. Het zesde en laatste hoofdstuk bevat een analyse de tocht door België en Frankrijk aan de hand van Nierstrasz, het dagboek en verscheidene verslagen van burgers en militairen, zowel Belgen als Nederlanders, die geheel of ten dele dezelfde weg hebben afgelegd.

In de conclusie zal op een korte, zakelijk wijze antwoord gegeven worden op de in het bovenstaande gestelde vragen. In het nawoord neemt de schrijver zich de vrijheid om kort op een wat meer beschouwende en persoonlijke wijze in te gaan op de persoon van de dagboekschrijver. Per slot van rekening is de schrijver van deze scriptie de zoon van de dagboekschrijver. In de gebruikte citaten is het taalgebruik van de diverse schrijvers onveranderd. Dit houdt in dat ook de aanwezige taalfouten overgenomen zijn.

Er is ook gekeken naar de verslagen in de kranten gedurende de eerste tien dagen van de oorlog. Het probleem is dat de kranten in het zuiden van ons land in de tweede week van mei over het algemeen niet zijn verschenen. De uitgegeven kranten in de tweede helft van mei zijn erg "Duits" gekleurd en schenken geen aandacht aan de terugtrekkingen en vluchtelingen in het westen van België en het noord-westen van Frankrijk. Er is voornamelijk aandacht voor de Duitse zegetocht door Europa. Voor de in deze inleiding gestelde vragen zijn deze kranten dus niet bruikbaar.

Deze scriptie is natuurlijk meer dan alleen maar een afstudeerscriptie. Als persoon is de schrijver natuurlijk ook gevoelsmatig betrokken bij het onderwerp en de "hoofdpersoon". Toch is het van belang in deze scriptie zo objectief mogelijk te zijn. De schrijver hoopt hierin geslaagd te zijn.

Hoofdstuk 1

Nederland en het Nederlandse leger voor de Tweede Wereldoorlog

Politieke ontwikkelingen met betrekking tot de veiligheid

Nederland had al vanaf de Franse Tijd (1795-1813) geen oorlog meer binnen haar grenzen meegemaakt. Ook tijdens de Eerste wereldoorlog (1914-1918) was Nederland erin geslaagd afzijdig te blijven van het oorlogsgeweld en haar neutraliteit te bewaren. Het gevolg was wel dat ons land in 1914 in een politiek isolement terecht kwam. Dit werd nog versterkt doordat de regering de Duitse keizer asiel verleende.⁷ De regering bezuinigde in de jaren twintig steeds meer op de defensie-uitgaven. Zij ondervond de steun van het overgrote deel van de Nederlandse bevolking voor deze politiek. Voor velen waren de bezuinigingen nog onvoldoende. Vooral de linkse partijen in het parlement drongen aan op een nog ingrijpendere verkleining van het leger. Aanleiding tot deze houding van volk en parlement was het grote vertrouwen in de Volkenbond en voor de linkse partijen de Socialistische Internationale.⁸ Een andere reden was de financiële crisis waarin het land verkeerde. Men was van mening dat het geld beter besteed kon worden. De meerderheid van de bevolking was bovendien van mening dat de neutraliteitspolitiek gedurende de Eerste wereldoorlog de juiste was geweest. Men vertrouwde erop dat deze ook in de toekomst succesvol zou kunnen zijn.⁹ Al in 1938 verzette jhr. J. Th. Alting von Geusau, generaal-majoor van de artillerie en commandant van de eerste divisie, zich uitermate fel tegen deze opvattingen. Dat Nederland voor 1938 met een totaal verwaarloosd leger zat, had het volgens hem alleen maar aan zichzelf te wijten.¹⁰

De gevolgen voor het leger waren ingrijpend. Als gevolg van de Dienstplichtwet in 1922 van minister van Oorlog, de oud-beroepsofficier J.J.C. van Dijk werd het aantal op te roepen dienstplichtigen verminderd tot 19.500 man en werd de structuur van het leger veranderd. Hierdoor bleven nauwelijks parate troepen beschikbaar. Bovendien werd er bekibbeld op het aantal beroepsmilitairen en het aantal oefeneenheden voor reservisten. Ook kwam er weinig of niets terecht van de moderniseringsplannen, welke in 1924 door minister van Dijk werden voorgesteld. Ook plannen voor de modernisering van de Nederlandse vloot haalden het niet. Door, zoals Van Gent het noemt, “het innen van het vredesdividend” daalde de Nederlandse defensiebegroting van 142 miljoen gulden in 1920 naar 99 miljoen in 1927 en naar 88 miljoen gulden in 1935. Door de internationale crisis van de jaren dertig bleef de roep om nog verder te bezuinigen zeer sterk.¹¹ Wilson stelde in 1960 dat Nederland in de jaren dertig weerloos zou zijn geweest tegen iedere buitenlandse aanval.¹²

Na 1935 veranderde de houding van Nederland tegenover het leger langzamerhand door de steeds groter wordende dreiging vanuit het Duitsland van Adolf Hitler. Het memorandum, dat door de nieuwe chef van de Generale Staf, generaal-majoor I.H. Reynders, bij de regering werd ingediend, was heel duidelijk. Hij concludeerde dat een nieuwe Europese oorlog op termijn tot de mogelijkheden kon gaan behoren. De neutraliteit van Nederland zou dan waarschijnlijk worden geschonden.¹³ Toch probeerde de Nederlandse politiek deze neutraliteit te handhaven door iedere schijn van aansluiting bij welke bondgenoot dan ook te vermijden.¹⁴ De moeilijkheid was echter dat de problemen

⁷ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 28.

⁸ R. Schuurmsma, *Vergeefs onzijdig. Nederlands neutraliteit 1919-1940*. Utrecht 2005) 141-144.

⁹ J. Wilson, *Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*, (Baarn 1960) 19-30.

¹⁰ J. Alting von Geusau, *De strategische positie van Nederland in Europa*, (Amsterdam 1938) 74-78.

¹¹ Van Gent, *Het falen van de gewapende Nederlandse neutraliteit*, 28-30.

¹² Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 33.

¹³ C. Schulten, P. de Koster, ‘Tussen hoop en vrees’, *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*, red. H. Amersfoort, P. Kamphuis, (’s Gravenhage 1990) 63.

¹⁴ Schuurmsma, *Vergeefs onzijdig*. 146-147.

binnen landmacht, luchtmacht en vloot niet alleen opgelost konden worden door het beschikbaar stellen van enkele kredieten voor vervanging en uitbreiding, maar dat hiervoor veel mensen en veel tijd noodzakelijk zou zijn. In 1936 nam het parlement een regeringsvoorstel aan om te komen tot een bewapeningsfonds. Een van de gevolgen was dat er middelen ter beschikking werden gesteld om wapens aan te kopen. In praktijk bleek dit moeilijk omdat de internationale wapenindustrie ten gevolge van de oplopende spanning in Europa lange levertijden kende. Een ander gevolg was dat de dienstplichttijd werd verlengd tot elf maanden. Enkele jaren later zou blijken dat de genomen maatregelen te laat kwamen. Het zou blijken dat de opbouw van een krachtige strijdmacht in enkele jaren onmogelijk was. Hiervoor was een veel groter beroepskader, goed geoefende reservisten en een grote reserve aan modern materieel nodig geweest.¹⁵

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de verwijten voor de in de jaren twintig en dertig gevoerde politiek. W.A. Poort en 1^e luitenant van de luchtmacht Th.N.J. Hoogvliet omschreven in 1944 in hun in 1946 uitgegeven boek *Slagschaduwen over Nederland* de vooroorlogse politiek, waarschijnlijk nog uit emotie, in heel felle bewoordingen:

Als we '1931'schrijven, dan kunnen we dat niet anders doen, dan met een gevoel van diepe afkeer en walging: Nederland, óns Nederland, schijnt zijn eigen ondergang tegemoet te snellen door een schandig, on-vaderlandslievend en met alle landsbelang spottend pacifisme, dat zich in ons parlement uit in één onafgebroken, monotoon geroep om bezuiniging op onze defensie."¹⁶

De auteurs zien in een motie van 1931, waarin geëist werd te komen tot een algehele bezuiniging van 25% op alle militaire uitgaven, afschaffing van alle grote oefeningen, verkleining van de vloot en vermindering van alle oorlogsvoorraden een van de belangrijkste oorzaken van de slechte toestand van het Nederlandse leger bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De achterliggende gedachte bij deze motie was dat het Nederlandse volk toch geen vertrouwen in haar leger had. Volgens de auteurs had alleen de latere minister-president H. Colijn, een gezonde toekomstvisie en beseft hij wat de consequenties van de "pacifistenstorm" zouden zijn: "de algehele afschaffing van onze weermacht te land en ter zee."¹⁷ Pas in 1933 kwam de ommekeer ten goede. Onder leiding van de toenmalige minister van Oorlog, de oud-beroepsofficier Van Dijk, werd een begin gemaakt met de "wederopbouw van onze verwaarloosde strijdkrachten."¹⁸

Volgens De Jong werd ons land in de jaren voor de oorlog geregeerd door mannen op gevorderde leeftijd, die de Eerste Wereldoorlog nog meegemaakt hadden. Zij deelden de opvatting dat de gecombineerde Engelse en Franse legers de Duitsers zouden kunnen weerstaan. Vele vragen, die gesteld hadden moeten worden, zijn nooit gesteld. Vooral de essentiële vraag over het weerstandsvermogen van het Nederlandse leger is nooit aan de orde gekomen. Vooral de minister-president in 1939, D.J. de Geer, miste volgens De Jong ieder vermogen om vooruit te denken. Als gevolg van de verwaarlozing van de Nederlandse strijdmacht op alle gebied en de in Nederland heersende mentaliteit was "De strijd die men in de meidagen van 1940 te voeren kreeg, is in de jaren '20 en '30 verloren".¹⁹ De Jong legt in feite de volledige verantwoordelijkheid voor het falen van het leger bij het kabinet. Wat de gevolgen van de neutraliteit zouden kunnen zijn, werd als "een boze droom terzijde

¹⁵ Schulten, de Koster, 'Tussen hoop en vrees', *Mei 1940*, 62-65.

¹⁶ W. Poort, T. Hoogvliet, *Slagschaduwen over Nederland*, (Haarlem 1946), 9. Dit werk werd reeds in 1944 geschreven en in 1946 aangepast en bijgewerkt uitgegeven.

¹⁷ Ibidem, 9

¹⁸ Ibidem, 11.

¹⁹ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede wereldoorlog, deel II Neutraal*, ('Gravenhage 1990) 360.

Lou de Jong (1914-2005) was een Nederlands historicus en journalist. Hij is vooral bekend geworden door zijn standaardwerk, bestaande uit veertien delen, over de gebeurtenissen in Nederland en Nederlands-Indië tijdens de tweede Wereldoorlog *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*.

geschoven". De regering deed er alles aan om de Nederlanders niet te verontrusten. De bevolking wist dus heel weinig van de bestaande bedreiging. Hij verwijt de bestuurlijke elite gemakzucht, conservatisme en naïviteit. Door gebrek aan visie en realiteitszin waren zij niet in staat om te gaan met de onvermijdelijkheid van de aanstaande Duitse inval.²⁰

Ook Wilson, oud luitenant-generaal van de Generale Staf, stelt dat het Nederlandse leger na de Eerste Wereldoorlog geen basis had in de gemeenschap. De dienstplichtwet van 1922 was voor de toenmalige minister van Oorlog Van Dijk het hoogst haalbare. Voor het leger betekende deze wet echter een grote achteruitgang. De nieuwe wet was op dat moment niet desastreus maar wel het gegeven dat deze zestien jaar lang niet gewijzigd is. Ook allerlei toegezegde verbeteringen werden niet uitgevoerd. De jaren na 1922 werden gekenmerkt door steeds verdergaande beknielingen en bezuinigingen met als gevolg dat de kwaliteit van officieren, onderofficieren, manschappen en bewapening steeds verder achteruit ging. Volgens Wilson was ons land in 1935 volkomen weerloos tegen iedere aanval. De auteur gaat vervolgens in op de verbeteringen, welke na 1935 uitgevoerd werden. Hij belicht ook de moeilijkheden waarmee dit gepaard ging, zoals de problemen met de wapenaankopen, verschillen van inzicht over de te volgen strategie en de wisseling in het opperbevel.²¹ De schrijver ziet de belangrijkste oorzaak van de snelle nederlaag in de mentaliteit van de Nederlandse bevolking. Ook binnen het leger bestond deze gemoedelijke geest. Er was geen "unbedingde Preuszische Gehorsamkeit". Ook heeft hij veel kritiek op de regering. Hij refereert in dit kader aan de rede van minister-president De Geer op 13 november 1939 waarbij de minister, ingaande op geruchten als zou er acuut gevaar bestaan voor Nederland, zei: "En nu wil ik U even komen vertellen, dat daarvoor geen enkele grond bestaat. Een acuut gevaar bestaat thans evenmin als op de eerste dag van september". Ondanks het vele dat er in de strijdmacht haperde, heeft de auteur grote waardering voor het optreden van diverse kleine groepjes tijdens de gevechten. Naast gevallen van onjuist handelen is er ook veel gebeurd, waarop de strijdmacht zonder schaamte en met voldoening kan terugblikken.²²

Brongers, officier bij de Verbindingsdienst en later docent aan de Hogere Krijgsschool, legt de volledige verantwoordelijkheid voor de snelle nederlaag bij hen, die er schuldig aan zijn dat het leger in de jaren tussen de beide oorlogen de meest noodzakelijke middelen onthouden zijn. Hij refereert hierbij aan het grenzeloze vertrouwen in de Volkerenbond en aan de anti-militaire gezindheid in ons land. De gevolgen van deze gezindheid waren voor het leger catastrofaal. Brongers laat dit zien aan de hand van een aantal sprekende voorbeelden. De tekorten konden in de laatste jaren voor het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog niet meer weggewerkt worden.²³ Brongers heeft wel veel waardering voor de manier waarop de Nederlandse strijdkrachten, ondanks de slechte mate van geoefendheid en de vaak inferieure bewapening, de Duitsers bestreden hebben. Over de strijd aan de Maas schrijft hij:

"Dan was er de heldhaftige strijd aan de rivieren Maas en IJssel, waar een lachwekkend klein aantal verdedigers, slechts uitgerust met lichte wapens, ettelijke Duitse divisies, van het meest moderne en zware materiaal voorzien, wisten op te houden en zware verliezen toebrachten, terwijl op een tweetal plaatsen de overgang zelfs belet werd"²⁴

Amersfoort, historicus en hoogleraar te Amsterdam, heeft in 1990 een veel meer afgewogen en minder emotionele argumentatie. Ook hij benadrukt echter, dat de bewapening en de uitrusting onvoldoende en verouderd waren en de vaardigheden van officieren en manschappen onder de maat waren. Het moreel van de troepen had hieronder te lijden. Hij legt echter vooral de nadruk op het gevoerde militaire beleid. Er was, toen generaal H.G.

²⁰ De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden II*, 431-436.

²¹ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 17-34.

²² Ibidem, 273-280.

²³ E.H. Brongers, *De oorlog in mei '40*, (Utrecht 1963) 11-13.

²⁴ Ibidem, 151.

Winkelman als opperbevelhebber aantrad, nog geen definitief besluit over de wijze waarop de Vesting Holland verdedigd moest worden en hoe de verdediging van Noord-Brabant precies ingericht moest worden. Uiteindelijk koos de opperbevelhebber voor een statische verdediging in de Grebbelinie en de Peel-Raamstelling. Het doel was hierdoor tijd te winnen om daarmee de bondgenoten gelegenheid te geven hulp te bieden. Hiermee ging hij in tegen de moderne manier van oorlogvoeren en tegen de denkwijze van de bevelhebber van het Veldleger, luitenant-generaal J.J.G. van Voorst tot Voorst. Amersfoort stelt echter heel duidelijk dat de opperbevelhebber, gezien de situatie van dat moment, geen andere keuze had omdat er geen reëel alternatief bestond. Deze keuze had alles te maken met het vooroorlogse politieke en militaire beleid. Amersfoort is er bovendien van overtuigd dat Nederland nooit in staat zou zijn geweest, bij welk beleid dan ook, het eigen grondgebied te verdedigen tegen een grote mogendheid zonder hulp van bondgenoten. Verrassend was volgens Amersfoort wel de snelheid waarmee Nederland onder de voet gelopen werd.²⁵

Schuursma ziet in zijn boek *Vergeefs onzijdig* het neutralisme als uiteindelijke oorzaak van de snelle nederlaag tegen de Duitsers in. De auteur verstaat hieronder de houding van bewuste afzijdigheid tegenover conflicten buiten de landsgrenzen. Dit wil niet zeggen dat de Nederlanders onwetend waren over de ontwikkelingen in het buitenland. De regering probeerde de politieke neutraliteit uit te dragen door actief lid te zijn van de Volkenbond. Door vast te houden aan deze neutraliteit bestonden er geen intensieve politieke contacten met Frankrijk en Groot-Brittannië. De reden hiervan was dat de regering Duitsland geen argument wilde geven om een inval te kunnen rechtvaardigen. Desondanks ging de regering er vanuit dat er bij een inval als deze er mocht komen, bondgenoten te hulp zouden komen. Om deze reden bestond het plan de Vesting Holland hardnekkig te verdedigen. Economisch was Nederland geheel niet zelfstandig en neutraal. Het was economisch geheel gebonden aan Duitsland.

De auteur ziet als gevolg van deze politiek een aantal misrekeningen. Vanaf de jaren twintig was er sterk bezuinigd op de uitgaven voor de landsverdediging omdat er andere prioriteiten gesteld werden door de verschillende regeringen tijdens het interbellum. De auteur betoogt uitdrukkelijk dat deze kortingen geen pacifistische reden of motieven van onzijdige ontwapening hadden. Het wegvallen van de verdediging in Noord-Brabant ontnam de legerleiding alle mogelijkheden om te komen tot gezamenlijke militaire afspraken met België en Frankrijk. Ook het behoud van de Vesting Holland werd hiermee een illusie.²⁶ De verwachting dat bondgenoten direct klaar zouden staan, bleek een luchtkasteel. Zelfs al hadden de bondgenoten, die officieel niet eens bestonden, hulp willen bieden, zou dit op deze korte termijn alleen al logistiek niet mogelijk zijn geweest. De derde misrekening was het verkeerde zicht op het karakter van Hitler-Duitsland. In Nederland leefde het idee dat het communisme vanuit Moskou veel gevaarlijker was. Duitsland was voor de meeste Nederlanders aanvankelijk geen direct gevaar. De hoop bestond algemeen dat Duitsland zich uiteindelijk wel zou schikken en dat Nederland daardoor de neutraliteit en de onafhankelijkheid zou kunnen bewaren. De schrijver concludeert dat het beleid van afzijdigheid vergeefs is geweest. Een alternatief bestond echter niet.²⁷

Van Gent geeft een uitgebreid exposé van de kritiek na de Tweede Wereldoorlog op het handelen van de regering en het leger voor en tijdens het uitbreken van de vijandelijkheden. In een aantal gevallen is hij het eens met de geuite kritiek; vooral waar het de geringe gevechtskracht van het leger betreft. Hij legt ook de nadruk op de beperkte mogelijkheden. Het was veroordeeld tot een stellingenoorlog waarbij slechts een gedeelte van het land verdedigd kon worden. Hierbij kwam ook nog de moeilijke politieke situatie

²⁵ H. Amersfoort, 'De ongelijke strijd'. *Vijftig jaar na de inval*, red. A. Kersten, J. Jonker, G. van der Plaat, *Vijftig jaar na de inval*, ('s Gravenhage 1960) 11-22.

²⁶ De vesting Holland is de benaming voor het kerngebied van de Nederlandse verdediging tijdens het Interbellum. Het gebied omvatte het als belangrijkste geziene deel van Nederland dat in geval van een oorlog langdurig stand zou moeten kunnen houden. Het gebied valt ongeveer samen met de huidige Randstad Holland

²⁷ Schuursma, *Vergeefs onzijdig*. 185-191.

gezien de neutraliteit. Een aantal auteurs, waaronder De Jong, verwijten de Nederlandse regering 'struisvogelpolitiek' en 'naïviteit',²⁸ Van Gent is het hiermee niet eens. Hij benadrukt dat de Nederlandse regering via de militaire attachés te Berlijn en Parijs steeds op de hoogte is geweest van de ontwikkelingen. Hij bestrijdt ook dat Nederland een isolationistische politiek heeft gevoerd door te wijzen op het feit dat Nederland bewust contacten heeft gezocht met andere neutrale staten. Van Gent is van mening dat het Nederlands beleid pragmatisch is geweest. Nederland had voor 1940 geen andere mogelijkheid dan het voeren van een neutraliteitspolitiek. Deze politiek was geen weloverwogen keuze maar een voortzetting van een traditie, die diepgeworteld was in de samenleving.²⁹

Alle auteurs wijzen op de deplorabele toestand van het Nederlandse leger rond 1935. De plannen en de aanzet tot verbetering kwamen veel te laat. Wat in twintig jaar verwaarloosd was, kon niet in enkele jaren weer opgebouwd worden. Schrijvers die vrij snel na de oorlog actief waren, hekelden de geest van de Nederlandse bevolking maar bovenal de houding en het beleid van de Nederlandse regering. Auteurs die enkele decennia later publiceerden, nuanceerden de kritiek op de regering en de legerleiding door aan te tonen dat er in de situatie van dat moment geen andere reële keuze mogelijk was. Het valt op, dat er maar weinig aandacht besteed wordt aan de wijze waarop de oorlog gevoerd is. Vele, vooral de oudere officieren, dachten nog in termen van de Eerste Wereldoorlog. Zij gaven zich onvoldoende rekenschap van de gewijzigde manier van oorlog voeren door de inzet van het tank- en luchtwapen. Ook is er veel te weinig aandacht geschonken aan interne legerzaken, zoals de geringe opleiding van officieren en manschappen, waardoor een mentale hardheid en groepsbesef ontbraken. Deze veranderingen, voor het eerst duidelijk opgetreden in het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog, zijn voor een groot gedeelte aan de Nederlandse officieren voorbijgegaan. Biddle besteedt hier uitgebreid aandacht aan in zijn boek "*Military power*".³⁰ Hij toont aan dat een statische verdediging ineffectief is tegenover een aanval met goed geleide en getrainde troepen, die bovendien over een goede bewapening beschikken.³¹ De gevechten aan de Maaslinie zijn hiervan een duidelijk voorbeeld. Aan het einde van hoofdstuk 3 wordt hier verder gedetailleerd op ingegaan. Luttwak benadrukt het belang van goed leiderschap, professionaliteit van alle militairen maar bovenal een hoog moreel.³² Ook deze eigenschappen stonden bij het Nederlandse leger op een laag niveau.

Alle auteurs geven vele oorzaken aan voor de snelle nederlaag van het Nederlandse leger, waaronder de geest van de bevolking na de Eerste Wereldoorlog, de bezuinigingen op het leger, de neutraliteitspolitiek, de regering en de slechte toestand van het leger. Het is heel begrijpelijk dat er net na de oorlog zeer hard geoordeeld werd omdat deze auteurs de oorlog aan den lijve ervaren hebben. Het is daarom evenzeer begrijpelijk dat latere schrijvers milder oordeelden omdat zij de oorlog anders of zelfs in het geheel niet meegemaakt hebben en zij daardoor wat meer afstand hebben kunnen nemen. Natuurlijk zijn er grote fouten gemaakt maar de verantwoordelijken uit die tijd hebben vanuit hun situatie en vanuit hun verantwoordelijkheid gehandeld in de overtuiging het beste voor Nederland te doen.

De militair strategische discussie

Als gevolg van de neutraliteitspolitiek moest de Generale Staf van de Koninklijke Landmacht in de jaren twintig rekening houden met een aantal mogelijke oorlogscenario's. Deze waren:

1. Concentratie in de omgeving van het Wilhelminakanaal in Noord-Brabant bij een conflict met een land ten zuiden van Nederland.

²⁸ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden I*, 473-475.

²⁹ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse neutraliteit*, 391.

³⁰ S. Biddle, *Military power*, (Princeton 2004), 78-108.

³¹ Ibidem, 44-51.

³² E. Luttwak, *Strategy, the logic of war and piece*, (Londen 2001) 44-51.

2. Een opstelling in het oosten van Noord-Brabant om op te kunnen treden tegen een doortocht door het zuiden van de provincie Limburg.
3. Opstellingen nabij de IJssel bij een conflict met een oostelijke buur.
4. Een concentratie achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie.³³
5. Opstellingen aan de kust en in de provincie Zeeland.

Ondanks de ontwapening van Duitsland na de Eerste Wereldoorlog bleef in ons land een zekere angst voor Duitsland bestaan, zeker wanneer dit land na verloop van tijd weer een sterk leger zou kunnen oprichten.³⁴ Het operationeel beleid was erop gericht dat het Veldleger een bepaalde opstelling kon innemen al naar gelang de op dat moment ontstane situatie. In 1934 schreef de commandant van het Veldleger, luitenant-generaal jonkheer W. Röell, dat het Nederlandse leger moest worden versterkt, gezien de zich ontwikkelende nieuwe situatie in Duitsland. Hij verwachtte er een nieuwe groei van de militaire macht. Bovendien wees hij op de kwetsbaarheid van ons land in een moderne oorlog. Hij doelde op de eventuele gevolgen van de bouw van de vestingen in Frankrijk en België, waardoor een aanval via Nederland zou kunnen gaan lopen. Hij wees ook op de gewijzigde vorm van de oorlogsvoering door gebruik van het luchtwapen. De vliegvelden in Nederland zouden dan wel eens van vitaal, strategisch belang kunnen worden. Luitenant-generaal Röell besteedde in zijn brief aan minister van Defensie L.N. Deckers ook aandacht aan de vergrote mobiliteit, mechanisering en slagkracht van de legers van de grote mogendheden, waarbij Nederland in korte tijd door een snelle en onverwachte operatie zou kunnen worden bezet. De legerleiding was zich zeer goed bewust van de belangrijke strategische positie, die Nederland had tussen de verschillende Europese grootmachten.

Mede als gevolg van de door luitenant-generaal Röell geschetste situatie werden in 1934 plannen uitgewerkt om een eventuele Duitse aanval te kunnen weerstaan. De plannen hielden in dat de Vesting Holland zou worden verdedigd door het Tweede en Vierde Legerkorps. Het zwaartepunt van de verdediging zou komen te liggen in de Gelderse Vallei. Brigade A zou de Betuwe voor haar rekening nemen en Brigade B zou de Maas-Waalstelling bemannen. Vanuit de Grebbe-linie zou men dan snel terug kunnen vallen op de Hollandse Waterlinie. Deze linie zou ten koste van alles behouden moeten blijven. De IJssel zou niet worden verdedigd vanwege een tekort aan troepen. Het Eerste Legerkorps werd als reserve in Holland langs de kust gelegerd. Ten zuiden van de grote rivieren zou de Peel-Raamstelling worden bezet door het Derde Legerkorps en de Peeldivisie. Het Derde Legerkorps en de ook in Brabant gelegerde Lichte Brigade zouden na het uitbreken van de vijandelikheden zo snel mogelijk binnen de Vesting Holland moeten kunnen worden teruggenomen.³⁵

Ook generaal-majoor Reynders, chef van de Generale Staf, schreef in 1935 een analyse waarbij hij diep inging op de situatie van zijn tijd. Hij was ervan overtuigd dat bij een Duitse inval in België en Frankrijk de Nederlandse neutraliteit zou worden geschonden. Hij eiste dat er ingrijpende maatregelen zouden worden genomen om het Nederlandse leger op zo kort mogelijke termijn te versterken. Hij wilde een uitbreiding van het jaarlijkse aantal dienstplichtigen, een stevige verhoging van de mate van geoefendheid en uitbreiding en modernisering van de bewapening en uitrusting van het gehele leger.³⁶ Mede als gevolg van deze analyse stelde het parlement in 1936 middelen ter beschikking gesteld en kon worden overgegaan tot de aankoop van nieuw materieel.

Naast de moeizame aanschaf van nieuwe bewapening door de lange levertijden als gevolg van de enorme vraag in reactie op de verslechterende internationale situatie, werd

³³ De Hollandse Waterlinie is een verdedigingsgordel voor de verdediging van Holland in de 17^e en 18^e eeuw. Door het stellen van inundaties van Muiden tot Gorinchem kon Holland afgeschermd worden tegen aanvallen uit het zuiden en oosten. Na 1672 werden als versterkingen nog forten, batterijen en verdedigingswerken gebouwd. Na 1815 werd de linie opnieuw ingericht met de stad Utrecht als centraal punt. Vanaf dat moment heette de linie de 'Nieuwe Hollandse Waterlinie'.

³⁴ Schulte, De Koster, 'Tussen hoop en vrees', 61.

³⁵ Ibidem, 70-71.

³⁶ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 32-34.

er een begin gemaakt met de reorganisatie van het leger. Dit hield onder meer in dat zeventien bataljons van de reserve-regimenten infanterie vroegtijdig konden worden gemobiliseerd om een vijandelijke opmars zo veel mogelijk te kunnen vertragen. Verder werd de duur van de eerste oefening werd verlengd naar elf maanden en de jaarlijkse lichte vergroot naar 32.000 man. Hierdoor zou het leger de beschikking krijgen over parate troepen. Tevens werd het kader uitgebreid door reserve-officieren in de gelegenheid te stellen in beroepsdienst te treden. Bovendien werd ook de luchtverdediging uitgebreid en gemoderniseerd. Langs de westelijke oevers van de grote rivieren en in het Peelgebied tenslotte zouden enkele duizenden kazematten moeten worden gebouwd.

Deze veranderingen werden mogelijk gemaakt door een radicaal andere opstelling van het Nederlandse volk en het parlement. Ook de invloed van de pers en de media was van groot belang. Maar door de jarenlange uitholling van het leger door de maatregelen vanaf 1922, was het niet meer mogelijk op redelijk korte termijn een krachtige strijdmacht te creëren. Hiervoor was nodig geweest: een groter en bekwaamer beroepskader, goed getrainde reservisten en een adequate reserve aan materieel.³⁷ De Jong geeft in *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* een uitgebreide beschrijving van dit proces.³⁸

P.L.G. Doorman, kolonel bij de Generale Staf, omschreef de tekorten van het leger destijds als volgt: Er bestond een groot gebrek aan artillerie; het aanwezige geschut bedroeg maar ongeveer de helft van wat internationaal acceptabel werd geacht; het geschut was sterk verouderd; en de anti-tank bewapening was volstrekt onvoldoende. Van een klein land kan echter niet worden verwacht dat het de mogelijkheden heeft om het gehele luchtruim te beschermen, maar wat aanwezig is, dient van goede kwaliteit te zijn. Dit laatste was op geen enkele manier het geval. Zoals al eerder gezegd, was de geoefendheid miniem. De meeste soldaten hadden slechts 5½ maand eerste oefening gekend met daarna een of twee kortdurende herhalingen.³⁹ Hierbij kwam nog het door velen als onrechtvaardig geziene systeem, waarbij het dikwijls voorkwam dat mannen met gezinnen wel en jonge, ongehuwde mannen niet hoefden te dienen.⁴⁰ Als voorbeeld in deze moge dienen de diensttijd van soldaat L.H. van den Hombergh, geboren 1910, waarover later in deze scriptie meer. Hij werd voor de eerste oefening opgeroepen op 20 maart 1930 en ging met groot verlof op 3 september 1930. Hij is op herhaling geweest van 10 t/m 22 september 1934, van 10 t/m 26 september 1936 en van 28 september t/m 5 oktober 1938.⁴¹

Het aftreden van de opperbevelhebber, generaal Reynders⁴², had niet alleen te maken met verschillen in de opvattingen tussen de regering en diverse opperofficieren enerzijds en het opperbevel anderzijds, maar had ook een politieke en persoonlijke dimensie. Volgens De Jong bestonden er al eerder conflicten tussen generaal Reynders en minister-president De Geer⁴³. Generaal Reynders schijnt gezegd te hebben: "Met dit kabinet heb ik al ruzie, vóór ik ze gezien heb."⁴⁴ De opperbevelhebber had ook weinig goede woorden over voor de minister van Defensie in het tweede kabinet van De Geer, A.Q.H. Dijkhoorn.⁴⁵

³⁷ Schulte, De Koster, 'Tussen hoop en vrees', 62-65.

³⁸ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel I*, 601-614.

³⁹ P. Doorman, *Military operations in the Netherlands from 10th-17th May, 1940*, (Guildford and Esher) 19-20.

⁴⁰ Alting von Geusau, *De strategische positie van Nederland*, 44-48.

⁴¹ Commando Diensten Centra Ministerie van Defensie. Uittreksel uit de registratieve gegevens betreffende Militairen, ten aanzien van Van den Hombergh, Leonardus Hubertus, geboren 18 november 1910. Afgegeven te Kerkrade op 26 augustus 2011.

⁴² I.H. Reynders werd in 1934 benoemd tot chef van de Generale Staf. Bij de afkondiging van de algemene mobilisatie in 1939 werd hij benoemd tot opperbevelhebber. Na diverse conflicten trad hij af in februari 1940.

⁴³ Jhr. Mr. D.J. de Geer: Minister-president en minister van financiën in het Eerste kabinet de Geer 1926-1929. Minister van financiën in het Derde kabinet Ruys de Beerenbrouck 1929-1933. Minister-president en minister van financiën in het Tweede kabinet de Geer 1939-1940.

⁴⁴ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel I*, 720.

⁴⁵ A.Q.H. Dijkhoorn was officier in het Nederlands leger en minister van Defensie in het 2e kabinet De Geer.

Hij beschouwde hem als “eigenwijs, schoolmeesterachtig en onoprecht”.⁴⁶ Als er dan ook nog verschillen bestonden op politiek en strategisch terrein, had constructieve samenwerking geen schijn van kans, ook al werd generaal Reynders door dezelfde minister noodgedwongen benoemd tot opperbevelhebber van het gehele Nederlandse leger. De problemen rond de strategie en de politiek zullen echter van doorslaggevende betekenis zijn geweest. Generaal Reynders wilde een zo sterk mogelijke verdediging in Noord-Brabant opbouwen. Hij zag de Grebbelinie en de Peel-Raamstelling als één doorlopende verdedigingsgordel. De opperbevelhebber zag heel duidelijk het gevaar voor de Vesting Holland als de Duitsers zonder noemenswaardige tegenstand het zuiden van ons land zouden kunnen veroveren. Hij lette hierbij tevens op de belangen van de zuiderburen. Lang niet iedereen deelde deze mening. Een aantal ministers, waaronder de minister van Defensie, was van mening dat alleen de Vesting Holland achter de Waterlinie, kost wat kost moest worden verdedigd. Hij wist zijn plannen echter met succes te verdedigen.⁴⁷

Niet alle opperofficieren waren voorstander van een sterke Peel-Raamstelling. Zij waren van mening dat een sterke stelling, de zogenaamde Oranjestelling, tussen Tilburg-Waalwijk-Bergsche Maas met een lengte van ongeveer 35 kilometer met een aansluiting op de Belgische linies meer voordelen bood. Zij dachten dat de Peel-Raamlinie door haar lengte van ongeveer 80 kilometer en de zeer zwakke bezetting weinig aan de verdediging van de Vesting Holland zou kunnen bijdragen. Zij zagen het ook als een nadeel dat de genoemde linie niet afgestemd was met België. Ook minister Dijkhoorn was het in deze oneens met generaal Reynders. Een ander wezenlijk verschilpunt was de vraag of de Vesting Holland moest worden verdedigd vanachter de Grebbelinie, of dat de Hollandse Waterlinie het zwaartepunt van de verdediging naar het oosten moest worden. De meeste opperofficieren kozen voor de Grebbelinie omdat de Waterlinie vanuit modern militair oogpunt als verdedigingslinie ongeschikt was geworden. Generaal Reynders wilde zo lang mogelijk op de Grebbelinie standhouden en, als deze niet meer houdbaar was, terugtrekken op de Waterlinie, de oostelijke grens van de Vesting Holland. De opperbevelhebber dacht dat de volledige terugtrekking vanuit de Grebbelinie in één nacht mogelijk was. Er volgde een compromis: zowel de Grebbelinie als de Hollandse Waterlinie zouden worden verdedigd, maar niet met dezelfde troepen. De Peel-Raamstelling kon blijven, maar met een minimum aan troepen.⁴⁸

In januari 1940 ontstond de discussie over het strategisch beleid opnieuw. De opperbevelhebber klaagde over de inmenging van de regering, met name door minister van Defensie Dijkhoorn, in het militair-strategische beleid dat vanuit zijn inzicht moest worden gevolgd. Als gevolg van de verschillen in inzicht werd generaal Reynders op 26 januari 1940 eervol ontslagen als opperbevelhebber van het Nederlandse leger. Na de oorlog heeft minister Dijkhoorn uitgebreid verantwoording afgelegd voor deze stap in de brochure *Antwoord van A.Q.H. Dijkhoorn op de wisseling in het opperbevel van land- en zeemacht in februari 1940*.⁴⁹

De nieuwe commandant van het Veldleger luitenant-generaal Van Voorst tot Voorst, was het niet eens met de opvattingen van het opperbevel.⁵⁰ Hij wilde minder een strijd vanuit een voorbereide stelling, maar de verdediging offensief uitvoeren. Bovendien kon dan flexibeler worden omgegaan met wisselende situaties. Van Voorst tot Voorst achtte de defensieve aanpak van generaal Reynders gedoemd te mislukken. Ook zag hij als commandant van het Veldleger weinig in de Hollandse Waterlinie.

⁴⁶ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel I*, 720.

⁴⁷ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 61-62.

Verdediging Nederland 1939, zie bijlage II.

⁴⁸ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 203-212.

⁴⁹ Dijkhoorn, *Antwoord van A.Q.H. Dijkhoorn op de wisseling in het opperbevel van land- en zeemacht in Februari 1940*, ('s Gravenhage 1946).

⁵⁰ J.J.G. baron van Voorst tot Voorst was tijdens de mobilisatie en de meidagen 1940 commandant van het Veldleger. Hij raakte in conflict met opperbevelhebber Reynders.

Generaal Reynders werd opgevolgd door generaal Winkelman, een al gepensioneerd opperofficier.⁵¹ Deze opperbevelhebber kreeg wel de steun van het kabinet. Het negatief gevolg van deze wisseling was dat het leger kostbare tijd verloor in de opbouw van de verdediging. Een andere consequentie van deze politiek was dat de Maas- en de Peellinie alleen nog maar werden gezien als mogelijkheden om de Duitse opmars te vertragen. In geval van een werkelijke Duitse aanval werden de Derde divisie en de Lichte Divisie binnen de Vesting Holland teruggetrokken om deze te verdedigen. De verdediging van de Vesting Holland kreeg dus de eerste prioriteit.⁵²

De als gevolg van de langere diensttijd beschikbare parate bataljons werden opgesteld in de grensgebieden. Ook werden er een soort voorwaarschuwingen uitgezonden om het gehele mobilisatie-systeem te testen zonder direct over te moeten gaan tot een volledige mobilisatie, welke onherroepelijk zou leiden tot een ontwrichting van het sociale en economische leven. Hierbij werden een aantal kleine eenheden opgeroepen. Het geplande beleid bleef, zoals al eerder vermeld, aanleiding geven tot veel discussie. De Jong beschrijft de verschillen van mening tussen de betrokkenen uitgebreid in het tweede deel van *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*.⁵³

Generaal Winkelman koos echter voor een iets gewijzigd operationeel concept. Ten noorden van de grote rivieren werd de Grebbelinie aangewezen als belangrijkste verdedigingslinie. Een goed voorbereide terugtocht op de Hollandse Waterlinie zou niet plaatsvinden, omdat het operationeel te riskant was vanwege de Duitse artillerie en luchtmacht. Generaal Winkelman koos ook niet voor een offensieve verdediging vanuit de Grebbelinie op de Veluwe. Het Tweede en Vierde Legerkorps, met het Eerste als reserve, moest voor de defensieve verdediging zorgdragen. Noord-Brabant lag voor generaal Winkelman moeilijk. Hij was ervan overtuigd dat de Peel-Raamstelling alleen succesvol zou kunnen worden verdedigd als zij gekoppeld was aan de Belgische stellingen en als er na het uitbreken van de oorlog op korte termijn versterkingen van de bondgenoten zouden kunnen komen. Mocht dit alles niet lukken, dan zou Winkelman Limburg en Noord-Brabant praktisch willen ontruimen. Direct na het begin van de vijandelijkheden zou het Derde Legerkorps en de Lichte Divisie in dat geval via de nog intacte bruggen uit Noord-Brabant teruggetrokken worden. De Duitsers zouden dan alleen de Peeldivisie, opgesteld in de zwakke, uitgestrekte Maaslinie en in de over een lang front uitgestrekte Peel-Raamstelling, tegenover zich vinden. Deze besluiten deelde de opperbevelhebber in maart 1940 mede aan de verschillende commandanten.⁵⁴

In april 1940 zag opperbevelhebber generaal Winkelman door de verder opgelopen internationale spanning aanleiding om het westen van het land extra te versterken. Het Derde Legerkorps werd gestationeerd in de omgeving van 's-Hertogenbosch om de terugtrekking over de rivieren zo snel mogelijk te kunnen laten verlopen. Verder verplaatste hij verscheidene bataljons naar de zuidzijde van de Vesting Holland. In mei 1940 liep de spanning in Nederland steeds verder op door waargenomen troepenbewegingen net over de grens in Duitsland. Ook de ongunstige berichtenstroom nam steeds maar toe. Volledige paraatheid werd bevolen voor 10 mei, 03.00 uur.

De vervanging van generaal Reynders door generaal Winkelman leidde dus tot een versterking van de verdediging van de Vesting Holland. Dit ging ten koste van de verdediging van het zuiden van Nederland.

⁵¹ H.G. Winkelman nam in 1934 als luitenant-generaal, commandant van de Vierde Divisie, eervol afscheid van het Nederlandse leger. In januari 1940 werd hij verzocht het opperbevel van het Nederlandse leger op zich te nemen. Hij leidde het leger tijdens de meidagen in 1940.

⁵² Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 290-303, 313-317.

⁵³ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 202-212.

⁵⁴ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 73-75.

Operationele planning

Het uitgangspunt in de beschouwing van de operationele planning is de situatie zoals deze bestond enkele dagen voor het uitbreken van de oorlog. Hierin wordt in grote lijnen de beschrijving gevolgd zoals deze is weergegeven door De Jong in deel 2 van zijn werk *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*.

De opdracht van opperbevelhebber generaal Winkelman was, dat de Afsluitdijk, de Grebbelinie, de stellingen langs de Waal en de Linge en de zuidzijde van de Vesting Holland hardnekkig verdedigd moesten worden. Dit impliceert echter ook dat de rest van Nederland spoedig door de Duitsers bezet zou gaan worden. In die delen van ons land stond ongeveer 25% van de totale sterkte van de infanterie. Ze had echter nauwelijks steun van zware wapens. Zij hadden de opdracht de Duitse opmars zoveel mogelijk te vertragen. In de provincies Groningen en Drenthe waren enkele zwakke bewakingslijnes achter elkaar aangelegd op de westoevers van kanalen en vaarten. Nog zwakkere linies lagen dwars door Drenthe en Friesland. In de eerste linies bevonden zich vijf bataljons infanterie. De laatste linies waren onbezet. In de Wons-stelling, op de kop van de Afsluitdijk in Friesland, bevond zich iets meer dan één bataljon infanterie met enig geschut. Aan de andere kant werd deze dijk verdedigd door een uitgebreide compagnie infanterie en personeel van de marine. In Overijssel en Gelderland bevonden zich in de nabijheid van de Duitse grens enkele grensbataljons. Zij hadden tot taak de opmars zoveel mogelijk te vertragen door het opwerpen van allerlei versperringen. Zij moesten proberen zich na de inval te voegen bij de bataljons ten westen van de IJssel. Doorman stelt dat het voor het geringe aantal troepen in deze uitgestrekte regio onmogelijk was de gestelde doelen alle te behalen.⁵⁵

In de zwakke IJssellinie stonden vijf bataljons, eventueel aangevuld met militairen die uit het oosten van de beide provincies terugkwamen. Het opperbevel vreesde dat het de Duitsers weinig moeite zou kosten deze linie te doorbreken. De linie in de Betuwe was bezet met vier brigades. Alle bruggen waren bezet door politiepersoneel, dat ook de taak had alle bruggen in de regio op te blazen. De Maas was over de gehele lengte van Eysden tot Grave bezet met zeven bataljons, inclusief de grensdetachementen. In Zuid-Limburg moesten vijf bataljons het Julianakanaal beschermen. Volgens Doorman was deze bezetting, om enig effect te kunnen resulteren, het absolute minimum. Ten westen van de Maas lag de Peel-Raamlinie. Na het vertrek van het Derde Legerkorps en de Lichte Divisie bleven voor de verdediging van deze linie zestien bataljons over. Hiervan vormden acht bataljons de Peeldivisie. Deze troepen hadden geen zware wapens om zich te verdedigen tegen tankaanvallen en aanvallen vanuit de lucht. Volgens Doorman was de inzet van deze zwakke linie gerechtvaardigd om bondgenoten de tijd te geven in te kunnen grijpen. De Grebbelinie werd verdedigd door het Tweede en het Vierde Legerkorps met in totaal 44 bataljons. De inrichting van deze linie was echter nog verre van gereed. In de Betuwe werd de Grebbelinie afgedekt door Brigade A met zes bataljons. De sector rond Tiel werd bezet door Brigade B met vijf bataljons. Ten westen van Tiel was Brigade G gevormd, bestaande uit afdelingen uit het gehele land. Het Derde Legerkorps, met dertien bataljons, afkomstig uit Noord-Brabant zou ook in deze streek worden ingezet. Verder westelijk vormde de Linge-stelling met negen bataljons, de verbinding met de zuidzijde van de Vesting Holland. De Moerdijkbrug zou tijdig opgeblazen moeten worden. Om deze reden lagen er al vanaf 1938 explosieven in de pijlers van de brug. Het Eerste Legerkorps lag met negentien bataljons nabij de kust tussen Velsen en Hoek van Holland. Dit legerkorps moest samen met de Lichte Divisie de reserve vormen. Ook in de grote steden bevonden zich enkele bataljons. Voor Doorman was dit ook een minimum gezien de recente ervaringen met parachutisten in Noorwegen en Denemarken. De vesting Den Helder had een bezetting van vijf bataljons, welke rechtstreeks onder bevel van generaal Winkelman vielen. Zeeland had een bezetting van acht bataljons landmacht en één bataljon marine. Zij bevonden zich vooral op

⁵⁵ Doorman, *Military operations*, 36-37.

Walcheren.⁵⁶ Doorman rechtvaardigt deze keuze vanwege het belang van de havenstad Vlissingen.⁵⁷

De linies buiten de Vesting Holland waren alle zeer kwetsbaar. Zij waren dun bezet met onvoldoende bewapening en kenden geen diepte-verdediging. Een doorbraak, ergens in de linie, kon dus fataal zijn omdat er geen mogelijkheid bestond de doorgebroken vijand snel op te vangen en middels een tegenaanval terug te drijven. De eenheden in en om de kazematten konden op die manier in de rug worden aangevallen. Helaas is dit aan de Maas en in de Peel ook gebeurd. Deze vorm van statische verdediging was in feite, gezien de ervaringen in de Eerste Wereldoorlog, verouderd. In deze oorlog hadden de combattanten al ervaren hoe kwetsbaar een verdediging zonder diepte kon zijn. Biddle beschrijft de nadelen van een verdediging op linie en de voordelen van een diepte-verdediging uitgebreid in zijn boek *Military power*.⁵⁸

Taktische omstandigheden

Voor wat betreft het taktisch niveau onderscheidt Luttwak in "*Strategy. The logic of war and peace*" een aantal belangrijke facetten. De belangrijkste zijn: de leiding, de training zowel individueel als in verband, individuele moraal en groepsdiscipline, kennis van de omgeving, het omgaan met de oorlogspraktijk op het slagveld en een grote mate van flexibiliteit van alle betrokkenen.⁵⁹

Hoewel Nederland op 10 mei 1940 bijna 300.000 man, waarvan 240.000 bij de landmacht, onder de wapenen had, was het, ook in vergelijking met België, een kleine strijdmacht. Het was een illusie dat ons land een aanval van een grote mogendheid zou kunnen weerstaan. Tijdens de mobilisatie van augustus 1939 waren vijftien lichten opgeroepen. Dit betekende dat dienstplichtigen van de lichte uit 1924 weer opgeroepen werden en dat vele jonge mannen niet onder de wapenen hoefden. Het leger bestond dus voor het overgrote deel uit reservisten. Ook binnen het kader was het merendeel reservist. In de meidagen van 1940 telde de landmacht 1547 beroepsofficieren en 10.000 reserve-officieren. Bij de groep van de onderofficieren bestond een gelijke verhouding. Binnen de marine en de luchtmacht was de toestand beter.

De Nederlandse soldaten waren ingedeeld in 48 regimenten en 25 grensbataljons. De eerste 24 regimenten bestonden uit jonge lichten en vormden het Veldleger. De hoger genummerde regimenten en grensbataljons bestonden uit oudere dienstplichtigen en waren verdeeld over een aantal zelfstandige brigades, de Peeldivisie en de Territoriale troepen.⁶⁰

De kwaliteit van de leiding was matig. Het beroepskader was relatief oud en slecht getraind, omdat er door het gebrek aan parate troepen, de afwijzende houding van de bevolking en gebrek aan voldoende financiële middelen, nauwelijks grotere oefeningen gehouden konden worden. Bovendien hadden oudere officieren op belangrijke posten vaak het tempo van de veranderingen niet bij kunnen houden. Men moest het echter, zo schrijft De Jong, al "bont maken", wilde men worden overgeplaatst.⁶¹ In de meidagen van 1940 werd pijnlijk duidelijk dat talrijke beroepsofficieren hun vak niet verstonden. Voor wat betreft de groep van de onderofficieren gold hetzelfde. Reserve-officieren werden benoemd op basis van hun schoolopleiding. Andere kwaliteiten zoals het leiding kunnen geven of het bezitten van technische kennis, speelden nauwelijks een rol. Promotie, zowel bij de beroeps- als reserve-officieren was veelal automatisch, meestal op basis van dienstjaren en

⁵⁶ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 389-401.

⁵⁷ Doorman, *Military operations*, 38-39.

⁵⁸ Biddle, *Military power*, 39-48.

⁵⁹ Luttwak, *Strategy. The logic of war and peace*, 103-111.

⁶⁰ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 244.

⁶¹ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 383.

minder op het gebied van kennis en kunde. De betaling, vooral van onderofficieren, was slecht.

Over de gewone soldaten is De Jong kort. Over de minieme geoefendheid is reeds eerder gesproken. Naast de vele goedwillende soldaten was er een grote groep die het allemaal maar weinig interesseerde en een grote mate van onverschilligheid aan de dag legde. De Jong geeft hiervan een aantal voorbeelden. Mede oorzaak hiervan is dat scholing over het hoe en waarom van alles maar moeilijk van de grond kwam. Onverschilligheid en gebrek aan professionaliteit kwam zelfs bij het officierenkorps voor. De militairen dachten liever niet aan de mogelijke oorlog. Deze houding was binnen het leger wijdverbreid.⁶² Ook Van Gent besteedt hier uitgebreid aandacht aan. Hij beschrijft het ontbreken van de 'heilige wil en ernst' bij de Nederlandse soldaten. De legerleiding was zich, uit eigen ervaring door inspecties, bewust van deze gebreken en het aanwezig zijn van een 'zeer slappe geest', maar kon hier op korte termijn weinig aan doen. Desondanks probeerde de legerleiding door het uitvaardigen van een aantal bekendmakingen het moreel op te vijzelen.⁶³ Toch schreef Doorman, dat op het moment van het uitbreken van de oorlog, iedereen bereid was zijn beste te geven.⁶⁴

Het Nederlandse leger was qua motorisering totaal niet bij de tijd. Het verplaatste zich te voet. De voorraden en de veldartillerie werden door paarden getrokken. Hier tegenover bezaten de Duitsers reeds volledig gemotoriseerde divisies. De Jong wijst ook heel nadrukkelijk op de armoedig geklede Nederlandse militair. De soldaten hadden te weinig goede kledij, zij gaf maar een beperkte bewegingsvrijheid en deed voor de buitenwacht heel schamel aan. Dit bevorderde natuurlijk niet het zelfbewustzijn van de soldaat.⁶⁵ Ook de bewapening was ten opzichte van de buurlanden ver onder de maat. Als gevolg van de heersende mening onder het Nederlandse volk en de beslissingen van het parlement is er aan modernisering zo goed als niets gedaan na de Eerste Wereldoorlog. Het gevolg was dat de divisies nauwelijks zware bewapening bezaten. Van Gent geeft een uitgebreid overzicht van wat er was en wat er had moeten komen. Ondanks de urgentieprogramma's, opgesteld door generaal Reynders, bleef een redelijk moderne bewapening voor de infanterie een utopie. Bovendien was er een chronisch tekort aan munitie.⁶⁶

Volgens De Jong was de gehele veldartillerie niet alleen numeriek zwak maar vaak ook hopeloos verouderd. De stukken 8-staal dateerden uit 1881 en moesten, bij wijze van spreken, uit het museum worden gehaald. Voor de luchtverdediging gold hetzelfde. Het leger bezat geen enkel gespecialiseerd wapen om de Duitse luchtaanvallen af te weren. Dit had natuurlijk een demoraliserend effect. De meeste infanteristen hadden een Oostenrijks geweer uit de jaren negentig van de negentiende eeuw. Dit wapen was na goede oefening, maar daar mankeerde het meestal aan, goed bruikbaar, maar het was vrij zwaar en moeilijk te hanteren. Vele geweren zijn later omgebouwd tot karabijn. Ook de meeste mitrailleurs waren verouderd. De verbindingen tussen de legereenheden en binnen de eenheden zelf waren zeer gebrekkig. Van de kennis die Nederland van deze materie had, is maar nauwelijks gebruik gemaakt. De bedrading van de veldtelefoons was kwetsbaar. De enige grondkabelverbindingen liepen van de divisie- naar de regimentscommandant. Ook werd er van de reguliere PTT telefoon- en telexverbindingen gebruik gemaakt. Ordonnansen waren voor de verbindingen tussen de kleinere eenheden van groot belang. Zelfs postduiven werden gebruikt. Dit alles betekende natuurlijk dat het Hoofdkwartier maar een gebrekkig overzicht had van wat er in den lande gebeurde.⁶⁷

⁶² De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 381-388.

⁶³ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 261-262.

⁶⁴ Doorman, *Military operations*, 20.

⁶⁵ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 365-366.

⁶⁶ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 244-257.

⁶⁷ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 366-369.

Luttwak schrijft dat vakbekwaamheid, zowel als individu en als lid van een groep, van wezenlijk belang is. Hij stelt verder dat de opstelling en de moed van doorslaggevend betekenis zijn als de strijd werkelijk begint. Iedere commandant tracht de moraal zo goed mogelijk te ontwikkelen en een zo hoog mogelijk niveau te bereiken. Naast vakbekwaamheid zijn hiervoor nodig discipline, bereidheid zich voor de groep in te zetten en bereid zijn het gevaar onder ogen te zien.⁶⁸ Het Nederlands leger zag er voor wat betreft deze aspecten niet al te best uit. De discipline stond na de mobilisatie op een zeer laag niveau. Dit gebrek bestond niet alleen bij de manschappen maar evenzeer bij de onderofficieren en officieren. Poort en Hoogvliet geven hiervan een aantal schrijvende voorbeelden. Zij stellen dat de feiten aangetoond hebben dat het Nederlandse leger fysiek en psychisch onvoldoende bekwaam was om “de orkaan van de moderne oorlog te trotseren”.⁶⁹ Enige voorzichtigheid bij deze uitspraken is op zijn plaats omdat beide auteurs al in 1944 de basis van hun werk gelegd hebben en zij dus geen afstandelijke historici genoemd kunnen worden.

Wilson klaagde over het feit dat de gemobiliseerde troepen, vaak met veel tegenzin, veel te veel tijd moesten besteden aan pionierswerk en bouwactiviteiten. De oorzaak hiervan was zuinigheid van overheidswege. Het resultaat was geregeld onvoldoende en moest worden overgedaan. De troep was niet ingesteld op de gedachte dat er nog wel eens gevochten zou moeten worden. De heilige wil en ernst ontbraken. Deze activiteiten gingen ten koste van de hoogstnoodzakelijke oefeningen. Ook werd er veel tijd, zoals Wilson het noemt, “verlummeld”. De oefeningen van de troepen werden zeer nadelig beïnvloed door een tekort aan oefenterreinen en schietbanen, diverse soorten verloven, te veel wachtdiensten en gebrek aan munitie. Wat zijn geest betreft, zo Wilson, bezat het leger “alle deugden en gebreken van het Nederlandse volk”.⁷⁰

De Jong is uitgebreid ingegaan op de psychische weerbaarheid van het leger. Hij citeert generaal-majoor Nierstrasz:

“In de meeste gevallen werd de toestand opgegeven en stortte de verdediging ineens vóórdat de daadwerkelijke uitwerking van de vijandelijke aanval dit noodzakelijk maakte. Het was bijna steeds paniek die de troep aangreep en die het de bevelhebbers onmogelijk maakte, hun taak te volbrengen. Er zijn zeker (zoals in alle legers) talrijke gevallen van lafheid en plichtsverzaking te constateren geweest, ook bij officieren, doch hoofdzaak was het gebrek aan moreel weerstandsvermogen bij de troep (inclusief aanvoering) en onvoldoend overwicht bij het lagere kader”⁷¹

De Jong gaat dan verder uitgebreid in op de oorzaken van deze gesteldheid van het leger, waarvan een aantal uitingen aan de orde zijn geweest binnen dit hoofdstuk. Volgens mij spreekt het bovenstaande citaat boekdelen.⁷² Met de waakzaamheid was het meest droevig gesteld. De Jong beschrijft dat zo goed als iedereen, ook Duitsers, zich gedurende de mobilisatiedagen door de stellingen kon begeven zonder dat er vragen werden gesteld. Zelfs een Duitse divisiecommandant kon zich op de hoogte stellen van vorderingen tijdens de aanleg van de Grebbelinie. Van Nederlandse kant is niets gedaan om te trachten deze ongewenste bezoeken te vermijden.⁷³ Ook uit de beschrijving van Van Gent blijkt dat de Duitsers precies bekend waren met de omstandigheden in de Gelderse Vallei en op de Grebbeberg. De Nederlandse verdedigingslinie was er op zijn smalst en het terrein was uitstekend geschikt voor de artillerie ondersteuning.⁷⁴ Verder schrijft bijvoorbeeld Jac. Jansen over de Duitse inval in het Noord-Limburgse Velden: “Over de grintweg van

⁶⁸ Luttwak, *Strategy*, 104-106.

⁶⁹ Poort, Hoogvliet, *Slagschaduwen over Nederland*, 25-27.

⁷⁰ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 66-68.

⁷¹ Nierstrasz, ‘Memorie over de houding van de troepen in de meidagen 1940’, *Enquete, deel I*, 184

⁷² De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 381-388.

⁷³ *Ibidem*, 386-388.

⁷⁴ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 102.

Schandelo, over de zandwegen van Bong, Schippersdijk en Ossenberg: als een grauwe vloeistof sijpelden van alle kanten de Duitse kolonnes ons dorpje binnen. Geen straat, geen pad, of zij wisten er de weg. Richting Maas.⁷⁵ Zo zal het ongetwijfeld in geheel Nederland gegaan zijn. Dit is een van de vele voorbeelden uit de literatuur waaruit blijkt hoe belangrijk een goede kennis van het terrein is. De Duitsers hadden deze kennis.

Jhr. Alting von Geusau schreef in zijn boek *Nederland is paraat* dat hij ervan overtuigd was dat het Nederlandse leger in staat was tegenstand van betekenis te bieden. In de slotbeschouwing schreef hij: "En het is onze vaste overtuiging, dat er thans van een bezetting van ons land in korten tijd geen sprake meer zal kunnen zijn. De aanvaller, die zulks zou willen ondernemen, zal er hardnekkig en langdurig om moeten vechten".⁷⁶ In zijn boek schetste hij een bijzonder optimistisch beeld van de Nederlandse strijdmacht. Als generaal-majoor van de artillerie en commandant van de Eerste Divisie zou hij beter moeten weten. Ik denk dat het boekje alleen maar geschreven is om de burger moed in te spreken, zeker gezien zijn eerdere publicatie in 1938.⁷⁷

De Jong schreef daarentegen:

"Sinds de Napoleontische tijd en de Afscheiding van België had de historie ons als volk dramatische en pijnlijke verrassingen bespaard. Dat was niet zonder effect gebleven. Men was niet gewend, ver vooruit te zien; slechts weinigen brachten in die acht maanden van onzekere en hachelijke neutraliteit de kracht en het inzicht op om de gevaren van de toekomst wellicht, nuchter en onvervaard onder ogen te zien."⁷⁸

De conclusie moet zijn dat Nederland in zijn totaliteit niet gereed was voor een oorlog. De bewapening was onvoldoende en de kwaliteit van officieren, onderofficieren en manschappen was in alle opzichten onder de maat. Ook de techniek en de communicatie waren niet wat van een modern leger verwacht mocht worden. Bovendien waren de Duitsers volledig bekend met de omstandigheden in ons land. Maar, ook als aan alle voorwaarden voldaan zou zijn, zou Nederland als gevolg van het bovenstaande niet in staat geweest zijn zodanig tegenstand te bieden dat de bezetting niet zou hebben plaatsgevonden. De Duitse overmacht was te groot.

⁷⁵ J. Jansen, *Velden 1940-1945*, (Roermond 1945) 13.

⁷⁶ J. Alting von Geusau, *Nederland is paraat*, ('s-Gravenhage) 1940), 70.

⁷⁷ Alting von Geusau, *De strategische positie van Nederland in Europa*, (Amsterdam 1938).

⁷⁸ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel II*, 403.

Hoofdstuk 2

De Peeldivisie en de Maaslinie

De Peeldivisie

De Peeldivisie wordt in de literatuur op verschillende manieren benaderd. Het totale verband was qua omvang en complexiteit van samenstelling ondoorzichtig. Bovendien wijzigde zich, door veranderende strategische inzichten en veranderingen binnen de bevelstructuur op landelijk niveau, ook de structuur binnen de divisie. Na het aantreden van generaal Winkelman kon men eigenlijk niet meer spreken van een divisie, maar van beveiligende eenheden die Limburg en Noord-Brabant moesten verdedigen.⁷⁹ De Peeldivisie was in mei 1940 geen werkelijke divisie.⁸⁰ Zij bestond in eerste instantie uit 27 RI en 30 RI. Deze regimenten hebben ook het grootste deel van de werkzaamheden in de Peel-Raamstelling verricht. Later groeide deze divisie uit tot een strijdmacht van maar liefst in totaal 23 bataljons, maar het was in feite een territoriaal legerverband. Het geheel werd aangestuurd vanuit de divisiestaf te Eindhoven.⁸¹

Aanvankelijk was generaal-majoor A.A. van Nijnatten, naast commandant van het Derde Legerkorps, ook commandant van de territoriale troepen in Zuid-Nederland. Hij was dus bevelhebber van alle troepen in Noord-Brabant en Limburg. Maar op het moment dat het Derde Legerkorps, minus de zes bataljons voor de Peel-Raamstelling, en de Lichte Brigade zich zouden terugtrekken binnen de Vesting Holland, zou kolonel L.J. Schmidt, commandant van de Peeldivisie, tevens als territoriaal bevelhebber in de beide provincies optreden en onder direct bevel van het landelijk opperbevel komen te staan.⁸² De Peeldivisie was niet opgedeeld in regimenten maar in vakken. De vakken waren genoemd naar de locatie van de betreffende staf in het vak.⁸³ Dit waren van noord naar zuid: Schayk, Erp, Bakel, Asten en Weert. Elk van deze vakken was min of meer autonoom en rapporteerde rechtstreeks aan de staf van de Peeldivisie. De samenstelling van de divisie was als volgt: Van de in totaal 23 bataljons waren er zes van Veldlegerkwaliteit, in de vakken Schayk en Erp, twaalf van matige "hoge regimenten kwaliteit" en vijf grensbataljons.⁸⁴ De zeven bataljons aan de Maas waren van noord naar zuid: II-26 RI, 15 GB, 1-41 RI, III-26 RI, 2 GB, III-41 RI en 17 GB.⁸⁵ Vijftien bataljons bezetten de Peel-Raamstelling. Dit waren, ook weer van noord naar zuid: II-29 RI, III-14 RI, I-6 RI, I-3 RI, II-2 RI, II-17 RI, I-13 RI, II en III-27 RI, II-30 RI, I-30 RI, 4 GB en II-14 RI. Zeer opvallend is de verspreiding van de verschillende eenheden. Deze was niet alleen vakoverschrijdend, maar ook vielen bataljons van een bepaald regiment onder een geheel ander verband. Het volgende voorbeeld moge dit verduidelijken: Het eerste bataljon van 26 RI viel onder de Brigade B bij het Maas-Waalkanaal, het tweede bataljon viel onder het vak Schayk en het derde onder het vak Bakel.

Het niveau van de communicatie- en commandostructuur was volkomen ontoereikend. Het groot verband van 23 bataljons en een regiment artillerie, bijna de grootte van drie divisies infanterie, bestreek twee verdedigingslinies. De breedte in de Maaslinie, van Grave tot Maasbracht, bedroeg 80 km. De breedte van de Peel-Raamstelling bedroeg bijna 70 km. De diepte varieerde van 12 km. in het uiterste noorden tot 25 km. in het centrale deel

⁷⁹ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 243.

⁸⁰ Voor de leesbaarheid blijf ik deze term gebruiken voor de regimenten aan de Maas-Waallinie, de Maaslinie en de Peel-Raamstelling.

⁸¹ <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php>

Deze website van de Stichting Kennispunt Mei 1940 biedt een beschrijving van de gebeurtenissen welke plaatsvonden aan het zuidfront van de Vesting Holland. Bronnen zijn onder meer het archief van het NIMH, de werken van V.E. Nierstrasz, L. de Jong, H. Amersfoort, E.H. Brongers en vele anderen.

⁸² Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 103.

⁸³ Verdediging Maaslinie en Peel-Raamstelling, zie bijlage III.

⁸⁴ <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php> 'De Peeldivisie', 3.

⁸⁵ GB - Grensbataljon; II-29 RI – Tweede bataljon 29^e Regiment Infanterie.

en in het zuiden.⁸⁶ Voor zo'n groot te verdedigen gebied was een sterke en competente commandostructuur noodzakelijk geweest. Dit enorme verdedigingsvak was verdeeld in de eerdergenoemde bataljonsvakken. Deze waren echter zonder enige samenhang. De schaarse communicatielijnen waren niet horizontaal, maar verticaal. De compagniecommandant had dus wel verbinding met het bataljon en het regiment, maar niet met de aangrenzende compagnieën in de verdedigingslijn. Bovendien liepen bijna alle communicatielijnen via de reguliere telefoonlijnen. De kans was dus groot dat deze vrij snel na een Duitse overval verstoord zouden worden. In feite kwam het erop neer dat er al vrij snel na het begin van de vijandelijkheden geen sprake meer zou zijn van contacten vanuit de staven van de vakken en het divisiehoofdkwartier met de eenheden aan het front.

In de Peel-Raamstelling was het nauwelijks beter. Er was helemaal niet geoefend met aansturing over een groot gebied want men verwachtte de eigen regimenten achter zich te vinden. Deze verwachting werd niet bewaarheid omdat de meesten, ook de officieren, niet wisten dat het Derde Legerkorps en de Lichte Brigade teruggetrokken waren op het moment dat de Duitsers in de Peel verschenen. De aansturing vanuit Eindhoven was door de te grote afstand, de onderbezetting van de staf en de kwetsbare verbindingen een hachelijke zaak. Het feit dat een hoofdofficier, kolonel Schmidt, en dus niet een opperofficier, de leiding kreeg over een leger ter grootte van enkele divisies, deed de zaak geen goed. Daarbij werd hem ook nog de moeilijke communicatie met het Franse leger toebedeeld. Het Franse plan omvatte de opmars van Legergroep Nr. 1 naar de lijn Mezières, Leuven, Antwerpen indien de verdediging aan de Maas en het Albertkanaal doorbroken zou worden. Het plan hield eveneens de bezetting in van Zeeland en de opmars naar Noord-Brabant teneinde een hechte verbinding tot stand te brengen tussen de Vesting Antwerpen en de Vesting Holland.⁸⁷

In korte tijd raakte kolonel Schmidt volledig overbelast. De mensen en middelen die hem ter beschikking stonden, waren volstrekt onvoldoende om zijn taak naar behoren te kunnen vervullen. In "Stichting Kennispunt Mei 1940" wordt gesteld dat de wijzigingen welke door generaal Winkelman, na het ontslag van generaal Reynders, werden doorgevoerd in zijn algemeenheid gewaardeerd werden. Zijn politiek inzake Limburg en Noord-Brabant was echter voor velen moeilijk te begrijpen en te accepteren.⁸⁸

De Maaslinie

De troepen langs de Maaslinie waren, als onderdeel van de Peellinie, verdeeld in de volgende, eerder genoemde, vakken. Zie hiervoor ook bijlage III.

1. Vak Schayk.

Dit vak liep van de splitsing van de Maas en het Maas-Waalkanaal tot net ten noorden van Boxmeer. De totale lengte bedroeg 13 km. Het werd bezet door het II-26 RI, politietroepen van de groep Haps en een sectie van de 15^e compagnie Pioniers. Het aantal kazematten bedroeg 56. De eenheden beschikten over 43 lichte, 16 zware mitrailleurs en 8 verouderde kanonnen. In dit gebied bevonden zich de spoorbrug in de Maaslijn te Cuyk, de spoorbrug over de Maas van de 'Duitse lijn' van Goch naar Boxtel en het veer Cuyk-Mook. Het gehele vak Schayk stond onder commando van de reserve luitenant-kolonel J. Detmar.

2. Vak Erp.

Dit vak strekte zich uit van Boxmeer tot zuidelijk van Vierlingsbeek over een lengte van 13,5 km. De bezetting bestond uit 15 GB, politietroepen van de groep Boxmeer en het geniedetachement Frets, bestaande uit manschappen van de 5^e en 6^e compagnie Pioniers.

⁸⁶ <http://www.zuidfront-Holland1940> 'De Peeldivisie', 3. Deze zeer uitgebreide site van de 'Stichting Kennispunt Mei 1940' geeft een compleet overzicht van de gebeurtenissen in mei 1940.

⁸⁷ V. Nierstrasz, *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de wereldoorlog II*, Hoofddeel III/deel 2 onderdeel B, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant mei 1940*, ('s-Gravenhage 1953) 284-285.

⁸⁸ <http://www.zuidfront-Holland1940> 'De Peeldivisie', 3.

Het aantal kazematten was 37. De verdedigers beschikten over 32 lichte, 11 zware mitrailleurs en 7 kanonnen, waarvan 4 stukken modern pantserafweergeschut. In het vak Erp bevonden zich de veerponten Bergen-Vierlingsbeek en Afferden-Sambeek. Dit vak stond onder leiding van luitenant-kolonel E. Snoek.

3. Het vak Bakel.

Dit vak bestreek het gebied vanaf Vierlingsbeek tot zuidelijk van Grubbenvorst. De totale lengte van dit verdedigingsvak was 30 km en werd in het noordelijke deel bezet door I-41 RI en het zuidelijke door III-26 RI, gesteund door de politietroepen te Wanssum en een sectie van de 15^e compagnie Pioniers. In dit vak bevonden zich 86 kazematten. De beide bataljons beschikten over 72 lichte en 22 zware mitrailleurs. Het aantal kanonnen was 8, waarvan 3 stukken pantser afweergeschut. In dit vak bevonden zich geen bruggen maar wel de veren Well-Wanssum, Arcen-Broekhuizen, Lomm-Lottum en Velden-Grubbenvorst. Dit uitgestrekte gebied stond onder leiding van reserve luitenant-kolonel F.N.F. van der Schriek.

4. Het vak Asten.

Dit gedeelte kende een lengte van bijna 29 km en liep zuid van Grubbenvorst in het noorden tot Buggenum in het zuiden. De verdediging bestond uit 2 GB en III-41 Ri., aangevuld met de politietroepen uit Venlo en een sectie van de 15^e compagnie Pioniers. Het aantal kazematten bedroeg 87. De bewapening bestond uit 72 lichte, 22 zware mitrailleurs en 11 kanonnen, waarvan 7 verouderd waren. In dit vak bevonden zich de verkeers- en spoorbruggen te Venlo, de spoorbrug te Buggenum in de lijn Maastricht-Eindhoven en de veerponten Steijl-Baarlo en Beesel-Neer. Het bevel was in handen van luitenant-kolonel G.E.A. Themann.

5. Het vak Weert.

Dit vak was ruim 10 km lang. Het liep van Roermond tot Wessem en werd verdedigd door het 17^e GB, politietroepen uit Roermond en een sectie van de 16e compagnie Pioniers. Zij hadden de beschikking over 43 kazematten, 34 lichte en 12 zware mitrailleurs. In dit vak waren slechts 4 kanonnen opgesteld. In het gebied van dit vak bevond zich de verkeersbrug te Roermond en de veerponten tussen Buggenum en Swalmen en Wessem en Maasbracht. De bevelhebber van dit vak was luitenant-kolonel C. van der Woude.⁸⁹

Aan de grens ten oosten van de Maas stonden op vitale punten grenswachten, meestal een of twee groepen sterk, onder leiding van een kaderlid. Deze groepen werden geplaatst op de verharde wegen in de nabijheid van de grens. De ruimte tussen de verschillende bewakingsgroepen was soms meer dan zeven kilometer, zodat van een effectieve bewaking dus geen sprake kon zijn. Het was hun taak grensoverschrijdingen direct te melden per telefoon, seinpistolen, alarmschel of door motorordonnansen. Deze groepen waren verbonden met de vernielings- en versperringstroepen. Deze troepen hadden tot taak de voorbereide hindernis of versperring oostelijk van de Maas uit te voeren. Deze versperringen konden bestaan uit asperge-versperringen, verhakkingen, putringversperringen en brugvernielingen. De leiding van deze groepen was per compagnie verschillend geregeld. Zo was bij 2-III-26 RI de leiding van de versperringsgroep te Velden in handen van een luitenant.⁹⁰ Al deze eenheden werden onttrokken aan de regimenten welke westelijk van de Maas waren gelegerd. De opzet was dat deze groepen, nadat zij hun werk gedaan hadden, zich zo snel mogelijk terugtrokken over de Maas.

Voor de bruggen te Venlo en Roermond waren buiten de politietroepen afzonderlijke bewakingscompagnieën aangewezen, die na het springen als reserve ter beschikking van de Peeldivisie zouden komen. De bewaking van de spoorbruggen te Buggenum, Oeffelt en Cuyk was ook in handen van politietroepen, aangevuld met infanterie. De posten waren aan beide zijden van de bruggen telefonisch met elkaar verbonden. De ontsteking van de bruggen te Venlo was elektrisch. Voor de overige bruggen was men nog niet zover, zodat het hier met slagsnoerleidingen midden op de bruggen moest gebeuren. Bij alle bruggen bevonden zich twee kazematten met kanon en een zware mitrailleur. Bovendien konden de

⁸⁹ <http://www.zuidfront-holland1940>, 'De Peeldivisie', 2.

Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant mei 1940*, ('s-Gravenhage 1953) 11-12.

⁹⁰ Jansen, *Velden 1940-1945*, 12-13.

bruggen door middel van stalen poorten en hekken worden afgesloten. Voor het opblazen van de bruggen was, behoudens direct gevaar, de toestemming van het opperbevel noodzakelijk. Ook alle veerponten waren voorbereid om opgeblazen te worden midden op de rivier. Ook dit zou door politietroepen plaatsvinden. De trappen over de stuwen zouden, indien noodzakelijk, ook vernield kunnen worden. Om te voorkomen dat de Maas “leeg” zou lopen bij het vernielen van de stuwen en sluizen, waren zinkschepenversperringen voorbereid. Deze waren ook voorbereid voor de Nederlandse zijrivieren van de Maas, zoals de Niers bij Gennep, de Swalm bij de plaats Swalmen ten noorden van Roermond, de Roer en de Hambeek bij Roermond.

Vertragingen op het spoor om het binnenrijden van pantsertreinen vanuit Duitsland tegen te gaan zouden moeten worden bereikt door voorbereide wisselstellingen, waardoor de treinen op dood spoor zouden moeten komen. Het personeel bij de bruggen zou dan voldoende gelegenheid krijgen de desbetreffende brug op te blazen.⁹¹ De omstandigheden waaronder aan de Maaslinie gestreden zou moeten worden, waren niet gemakkelijk. De frontbreedte per compagnie langs de Maas was gemiddeld 4,4 km. Een enorm stuk voor ongeveer 180 man. Alle personeel was opgesteld langs de oever van de rivier met uitzondering van de groepen welke ten oosten van de Maas waren gestationeerd. Er waren geen reserves, noch op compagnies- en bataljonsniveau, noch op het gebied van verbindingen, bewapening en munitie. Alle automatische wapens waren opgesteld in de kazematten. Buiten de kazematten waren er eenvoudige opstellingen voor kanonnen van 8-staal, gerenoveerde kanonnen uit 1880, en 6-veld kanonnen uit 1897. Dit verouderd geschut had enkele dagen voor het uitbreken van de vijandelijkheden het 4,7 pantserafweergeschut voor het grootste gedeelte vervangen omdat, geheel in de lijn van de politiek van generaal Winkelman, dit moderne geschut in de Vesting Holland benodigd werd. Vele van deze gedateerde kanonnen hebben door verschillende oorzaken nauwelijks dienst kunnen doen. Bij iedere kazemat waren aan weerszijde tot 60 m. loopgraven gegraven. Deze semi-permanente opstellingen waren bedoeld voor de manschappen, die niet in de kazemat opgesteld werden. Deze volledig geïsoleerde eenheden bleken tijdens de gevechten volledig onbereikbaar te zijn, ook voor de vaak moedige ordonnansen, wegens het ontbreken en wegvallen van alle communicatiemiddelen. Een illustratief voorbeeld van het werk van een ordonnans wordt gegeven in het boekje *Dagboek van een motor-ordonnans*⁹². Om de tegenstander nog bij het bereiken van de westelijke oever te kunnen bestrijden was langs de oeverrand een doorlopende hekversperring van prikkeldraad op stalen palen aangebracht. Deze laatste versperring vereiste tussen Mook en Wessum 35.000 palen en vijf miljoen kg. prikkeldraad.⁹³ Het gevolg van dit alles was dat de Maaslinie het beeld liet zien van een uitgerekte enkelvoudige lijn van geïsoleerde kazematten met de bijbehorende semi-permanente opstellingen. Diepte in de verdediging was nergens aanwezig. Het was de legerleiding natuurlijk volkomen bekend dat het uitvallen van enkele mitrailleurs of enkele kazematten een groot gat in het front zou betekenen, waarvan de tegenstander direct gebruik zou maken door te proberen de gehele linie te vernietigen. Aflossing aan het directe front was onmogelijk vanwege het feit dat er geen enkele reserve was.

De legerleiding meende evenwel dat deze bezwaren niet opwogen tegen de voordelen dat de vijand direct weerstand zou ondervinden aan de grens en dat het daardoor mogelijk zou zijn de laatste verdedigingsmaatregelen te nemen voor de verdediging van de Peel-Raamstelling en de Grebbelinie. Een groot nadeel van de kazematten was de grote zichtbaarheid voor de tegenstander, vooral wanneer ze op een dijk geplaatst waren zoals in Cuyk. Camouflage in de vorm van erom heen gebouwde schuurtjes baatte weinig omdat de Duitsers precies wisten waar de kazematten zich bevonden. Het gebrek aan reserve mitrailleurs en de beperkte hoeveelheid munitie was rampzalig voor de militairen in de

⁹¹ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 17-22.

⁹² H. Lina, *Dagboek van een motor-ordonnans*, (Amsterdam 1940).

⁹³ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 103-105.

kazematten.⁹⁴ Deze langgerekte, statische verdedigingslinie was eigenlijk volkomen verouderd sinds de Eerste Wereldoorlog en had bewezen niet meer te werken.⁹⁵

⁹⁴ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 105-107.

⁹⁵ Biddle, *Military power*, 28-52.

Derde bataljon 26^e regiment infanterie (III-26 RI).

Het III-26 RI, de eenheid van soldaat Leo van den Hombergh, was gelegen in het vak Bakel aan de Maas en had als taak de verdediging van het gebied tussen km. 109 en km. 126,8, het gebied ten zuiden van het ‘Gebroken Slot’ te Grubbenvorst en Broekhuizenvorst.⁹⁶ De commando-post van het bataljon bevond zich te Horst, onder bevel van reserve majoor CA.F. Sicherer. Het bataljon was versterkt met drie stukken pantserafweergeschut en drie kanonnen 8-staal. Het aantal lichte mitrailleurs per compagnie en het aantal zware mitrailleurs van de Mitrailleur Compagnie waren gebracht op twaalf.⁹⁷ Hier volgt de opstelling van het bataljon van zuid naar noord.

De tweede compagnie was in en rond Grubbenvorst geplaatst. Het had de beschikking over vijftien kazematten, versterkt met vijf zware mitrailleurs, één stuk pantserafweergeschut en één kanon 8-staal. Het geschut was opgesteld bij het veerhuis, direct aan de oever van de Maas. De commandopost van de compagnie bevond zich in hotel Breidenbach in het centrum van het dorp. De compagnies-commandant, reserve kapitein J.F.A. Zanoli, was telefonisch met de secties aan de Maas verbonden. Ten oosten van de Maas bevond zich een sectie van 35 man te Schandelo, een gehucht onder Velden nabij de Duitse grens. Een grenswacht stond op de weg naar Straelen. Daar de Duitse grens nog geen vier kilometer van de Maas gelegen was, was de waarschuwendende taak van groot belang. De eerste compagnie lag in Lottum. Het compagnies-commando was hier gevestigd. Deze stond onder bevel van reserve kapitein GN.Th. Diesfeldt. Er was geen directe telefonische verbinding met de secties aan de Maas, die zich op enkele honderden meters afstand van het dorp bevonden. Deze eenheid was versterkt met drie zware mitrailleurs, één stuk pantserafweergeschut en één kanon 8-staal. Het geschut stond in de nabijheid van het veerhuis. Deze eenheid bemande vijftien kazematten. Ten oosten van de Maas was een eenheid van vijftien man gestationeerd, die opdracht had de grens te Lingsford, tussen Arcen en Auwel-Holt in Duitsland, te bewaken en voor de versperringen te zorgen. De derde compagnie, onder leiding van reserve kapitein A.J.H. de Crau, was opgesteld rond de kleine dorpen Broekhuizen en Broekhuizenvorst. Het commandocentrum van deze compagnie was gevestigd te Broekhuizenvorst. In dit gebied bevonden zich dertien kazematten. Verder beschikte men over drie zware mitrailleurs, één stuk pantserafweergeschut en één kanon 8-staal. Ook deze compagnie had ten oosten van de Maas een detachement van 35 man onder leiding van een vaandrig. Deze eenheid zorgde voor de grensbewaking op de weg naar het Duitse Twisteden en moest zorgen voor de noodzakelijke versperringen. De alarmeringsmiddelen waren telefoon, seinpistool, postduiven en een motorordonans.

De veerponten Grubbenvorst-Velden, Lottum-Lomm en Broekhuizen-Arcen waren voorbereid om vernield te worden. Hiervoor waren politietroepen aanwezig. In het gehele gebied van III-26 RI was een hekversperring van prikkeldraad langs de Maas aangebracht. Het gehele vak bood de vijand aan de oostzijde, door de bestaande oeverwal met daarachter een relatief laag gebied, uitstekende mogelijkheden om onopvallend de oever te naderen.⁹⁸ Bovendien kwam op enkele plaatsen, zoals bij de oude watermolen te Arcen, de begroeiing bijna tot aan de oever.⁹⁹ De bebouwing kwam in het dorp Arcen en nog op enkele plaatsen meer, zoals in het gehucht Hasselt te Velden, tot aan de Maasoever. Dit alles bemoeilijkte de verdediging in hoge mate.

De verhouding met de inwoners van de dorpen welke het III-26 RI inkwartierden, was over het algemeen goed. Hiervan twee voorbeelden: de militairen gelegerd te Grubbenvorst

⁹⁶ <http://www.limburgsekastelen.nl>

Het ‘Gebroken Slot’ is de ruïne van een in 1585 verwoest motte-kasteel uit 1300, ook wel bekend als de burcht Grebben of Gribben. Het ligt ten zuiden van het dorp aan de weg van Grubbenvorst naar Venlo-Blerick.

⁹⁷ Opstelling III-26 RI, zie bijlage IV.

⁹⁸ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 117, 466-467.

⁹⁹ <http://www.molendatabase.nl>

De watermolen te Arcen, oorspronkelijk een korenmolen, behoorde tot het kasteel van Arcen. Zij betreft haar water van de Lingsforterbeek. Zij staat aan de zuidzijde van het dorp Arcen.

boden pastoor H.J.H. Vullingsh in 1939 bij zijn installatie in de parochie een leeslamp aan.¹⁰⁰ De promotie van luitenant J.W.G. Cornet tot kapitein van I-III-RI te Lottum in 1939 werd een dorpsfeest. Hij werd op grootse wijze ingehaald, gevolgd door een concert van de plaatselijke harmonie.¹⁰¹ Hij werd daarna compagniescommandant van de tweede compagnie van het tweede Grensbataljon in Midden-Limburg nabij Kessel. Zijn opvolger te Lottum was reserve kapitein Diesfeldt.

¹⁰⁰ <http://www.andereachterhuizen.nl>

Henri Vullingsh, pastoor te Grubbenvorst van 1939 to 1944 was intensief betrokken bij de hulp aan Joodse onderduikers en neergestorte geallieerde piloten. Begin 1944 werd hij gearresteerd. Hij overleed in het concentratiekamp Bergen-Belsen op 9 april 1945,

¹⁰¹ W. Leenen, *Grubbenvorst en Lottum in oorlogs- en bezettingstijd*, (Lottum 1994) 8-9.

Hoofdstuk 3

De strijd aan de Maas op 10 mei 1940

Dit hoofdstuk besteedt in kort bestek aandacht aan de strijd in Noord-Limburg, waarbij ik wat langer stil blijf staan bij de wijze waarop de Duitsers geprobeerd hebben de bruggen te Gennep, Venlo en Buggenum bij Roermond in handen te krijgen. De gebeurtenissen rondom het III-26 RI, tussen Broekhuizenvorst en Grubbenvorst, komen in een volgende paragraaf, om redenen zoals beschreven in de inleiding, uitgebreider aan de orde.

Het Duitse leger aan de Maas

De aanval op Nederland vond plaats door het 18^e Leger ten noorden van de lijn Kevelaer, Wanssum, Venray, Helmond en Eindhoven. Dit leger had de opdracht om zo snel mogelijk de Nederlandse weerstand te breken. Het deed dit door aanvallen in de noordelijke provincies, op de zwakke verdediging in het IJsselgebied, acties gericht op het Maas-Waalkanaal en Noord-Limburg ten noorden van Wanssum. Het zwaartepunt in dit laatste gebied lag op Noord-Brabant. Van het 18^e Leger, onder leiding van generaal G. von K chler, viel het XXVle Armeekorps, onder bevel van generaal A. Wodrig, met de 254^e en de 256^e infanteriedivisie, de 9^e pantserdivisie en de SS Verf gungsdivision, aan. De opdracht in dit gebied was dat de Maasovergang afgedwongen diende te worden tussen Grave en Gennep, de Peel-Raamlinie ten noorden van de Peel doorbroken moest worden en de bruggen tussen Moerdijk en Rotterdam bezet moesten worden, zodat hierdoor de zuidflank van dit leger beveiligd kon worden. De 254^e divisie viel aan op Nijmegen, het Maas-Waalkanaal en het gebied rond Mook en Cuyk. De 256^e divisie viel aan op het gebied Oeffelt, Boxmeer en Sambeek. Het Armeekorps moest ook zo spoedig mogelijk een verbinding tot stand brengen met de Duitse troepen binnen de Vesting Holland.

Het Duitse 6^e Leger, onder bevel van generaal W. von Reichenau, viel aan door Limburg en Noord-Brabant, gericht op de Belgische stellingen aan het Albertkanaal. Het IXe Armeekorps viel met de 56^e divisie aan op het Maasvak Arcen tot en met Venlo en de 30^e divisie op het gebied tussen Steijl en Swalmen. Het XIe Armeekorps was met de 19^e divisie gericht op de strook tussen Swalmen en Maasbracht, en de 14^e divisie op het gebied ten zuiden hiervan, speciaal gericht op Wesssem. De scheidingslijn tussen de beide Korpsen lag tussen het noorden van Swalmen op de oostoever van de Maas en Haelen op de westoever.¹⁰² De realiteit was dus dat van Nederlandse zijde drie bataljons Grensbewakingstroepen en vier bataljons van verschillende infanterieregimenten, zo goed als zonder zwaar geschut, het moesten opnemen tegen vier volledig uitgeruste Duitse divisies met artillerie-ondersteuning. Een onmogelijke opgave.

De strijd aan de Maas

Het offici le uur van de grensoverschrijdingen door de Duitse legers was 03.55 uur Nederlandse wintertijd of 05.35 uur Duitse zomertijd. De Nederlandse troepen hadden de opdracht om vanaf 03.00 uur volledig strijdvaardig te zijn, dat wil zeggen in de gevechtsofstellingen, want het was sinds de overval op Polen bekend dat de Duitsers allerlei middelen gebruikten om bepaalde objecten in het grensgebied onbeschadigd in handen te krijgen. In Nederland vond dit op de vroege morgen van de 10^e mei 1940 ook plaats.¹⁰³

Hoewel de streek tussen de Duitse grens en de Maas niet verdedigd werd, bevonden er zich over de gehele lengte van de Maaslinie, vooral in de nabijheid van de doorgaande wegen

¹⁰² Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 25-26
De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel III*, 74-75.

¹⁰³ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 89.

naar Duitsland, kleine eenheden. Deze hadden tot taak voor de berichtgeving te zorgen naar de regimenten aan de overzijde en ze hadden ervoor te zorgen dat de geplande vernielingen en obstakels effectief werden. In de meeste gevallen slaagden zij erin tijdig te waarschuwen en de versperringen op te richten. Een groot aantal militairen van deze eenheden slaagde erin de westoever nog tijdig te bereiken. Anderen werden zeer snel gevangen genomen.

De meest noordelijke aanval op de Maaslinie werd uitgevoerd door de versterkte 254^e divisie met twee geconcentreerde aanvallen aan weerszijde van Cuyk bij het plaatsje Katwijk, tegenover Mook, en ter hoogte van Sint Agatha, tussen Cuyk en Oeffelt. De Duitsers vonden II-26 RI tegenover zich. Het plan van de aanvallers om de spoorbrug te Katwijk onbeschadigd in handen te krijgen mislukte, omdat deze tijdig opgeblazen werd. Ook de veerpont werd net voor de komst van de Duitsers opgeblazen. Zoals overal aan de Maaslinie, moesten de Nederlandse kazematten, bewapend met lichte en, in de nabijheid van bruggen, ook met zware mitrailleurs, het opnemen tegen vanuit vliegtuigen geleid zwaar Duits geschut. Dit geschut was voor de Nederlanders onbereikbaar. De Duitsers beschoten vooral de schietgaten van de kazematten waardoor deze, de een na de ander, werden uitgeschakeld. Vooral het Duitse 8,8 cm. geschut was een ramp voor de verdedigers. Toch slaagden de Nederlandse militairen erin verscheidene oversteekpogingen van de Duitsers door gericht mitrailleurvuur teniet te doen. Volgens Nierstrasz slaagden de Duitse troepen erin de Maas om 11.00 uur met rubberboten over te steken. Op een andere plaats spreekt hij van 12.30 uur.¹⁰⁴ Volgens Brongers gebeurde de oversteek echter pas bij de vierde poging om 12.30 uur.¹⁰⁵ De weinige, nog meer of minder intacte kazematten werden vervolgens vanuit de weerloze achterzijde buiten gevecht gesteld. Tijdens deze gevechten werd het dorp Katwijk zwaar beschadigd. De bevolking was echter tijdig geëvacueerd. In de Duitse verslagen werd gesproken over “onverwacht hardnekkige tegenstand”.¹⁰⁶ Ten zuiden van Cuyk bij het dorpje Sint Agatha werd ook stevig weerstand geboden. De soldaten in de kazematten werden in de rug aangevallen door Duitsers, die via de veroverde brug te Oeffelt aan de westzijde van de Maas waren gekomen. Rond 11.00 uur slaagden zij erin over de Maas te komen.

Nog voor de geregelde Duitse troepen in ons land waren, was de spoorbrug Gennepe-Oeffelt op de lijn Goch-Boxtel al in Duitse handen. Het verlies van deze brug heeft verstrekkende gevolgen gehad voor de Nederlandse weerstand in de Peel-Raamstelling. Het hoe en waarom van het verlies van deze brug heeft velen lang beziggehouden. Men dacht in eerste instantie dat er verraad in het spel moest zijn. De beveiliging, zoals de grensbewaking, de bewaking van het station in Gennepe, het ijzeren hek op het spoor, de springlading op de brug en de kazematten rond de brug, was op gelijke wijze georganiseerd als bij de andere bruggen over de rivier. De Duitsers waren precies geïnformeerd over deze maatregelen. Zij hadden twee commando's in het leven geroepen: één voor de overrompeling van de grenswachten en één voor de overval op de brug. Dit laatste commando was gekleed in Nederlandse marechaussee-uniformen. Enkele leden van dit laatste commando spraken goed Nederlands en kenden de weg via de heide rond Gennepe. De Duitsers misleidden de Nederlandse bewakers en rond 04.00 uur was de onbeschadigde brug door list, bedrog en geluk in Duitse handen. Vervolgens reed een Duitse pantser trein, na nog opgehouden te zijn op het station te Gennepe, over de brug. Ook de zeer gebrekkige communicatie tussen de verschillende onderdelen heeft een belangrijke rol gespeeld. Nierstrasz heeft de gebeurtenissen rond de spoorbrug te Gennepe tot in detail beschreven.¹⁰⁷

De veerpont te Gennepe-Oeffelt werd pas rond 05.00 uur vernietigd. De verdediging door de kazematten werd in de loop van de ochtend opgerold. De Duitsers lieten de meest zuidelijke kazematten, bezet door 4-II-26 RI, ongemoeid. Het merendeel van het personeel van dit bataljon wist zich terug te trekken op de Peel-Raamstelling. De sector Erp in de

¹⁰⁴ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 182, 188.

¹⁰⁵ Brongers, *Opmars naar Rotterdam. Van Maas tot Moerdijk*, (Soesterberg 2004) 65.

¹⁰⁶ Ibidem, 69.

¹⁰⁷ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 159-167. Brongers, 80-88.

Maaslinie werd bezet door het 15^e Grensbataljon. De vijand concentreerde de aanval op de naar het oosten gekeerde bocht in de Maas bij het dorp Heijen. De eerste vier pogingen om de rivier over te steken mislukten, maar door het gerichte Duitse vuur op de kazematten verdween langzaam het vermogen om fel weerstand te bieden. Tijdens de vijfde poging maakten de Duitsers gebruik van een voorbijvarend schip, waarna zij de bemanningen van de resterende kazematten en semi-permanente opstellingen gevangennamen. De oversteek vond plaats rond 9.45 uur. Een voorbijvarend schip in de vuurlinie is natuurlijk heel bijzonder. Nierstrasz vroeg zich af hoe dit mogelijk was. Andere auteurs vermelden het voorval niet eens. In het gebied van de twee noordelijke compagnieën van dit bataljon gebeurde weinig. Zij trokken zich in de loop van de dag terug op de Peel-Raamstelling.¹⁰⁸

Het noordelijke deel van het vak Bakel werd bezet door I-41 RI. Het werd niet rechtstreeks aangevallen. De oorzaak was dat hier de scheidslijn tussen de Duitse 18^e en 6^e Legers lag. Buiten enkele schermutselingen aan de grens met bewakingstroepen en de beschieting van Duitse patrouilles aan de oostoever is tussen Vierlingsbeek en Broekhuizenvorst niets gebeurd. Dit regiment is met enkele andere eenheden teruggetrokken op de Peel-Raamstelling te Deurne.¹⁰⁹ De gevechten waarbij III-26 RI was betrokken komen in de volgende paragraaf aan bod. Het tweede bataljon van de Grensbewakingstroepen verdedigde de strook tussen het zuiden van Grubbenvorst tot net ten noorden van het dorp Kessel. Dit gebied, dat slechts enkele kilometers van de Duitse grens lag, was lastig te verdedigen vanwege de bebouwing in Venlo tot aan de oever van de Maas. Het belangrijkste was natuurlijk de verkeers- en de spoorbrug in Venlo.¹¹⁰ Voor de Duitsers was het onbeschadigd in bezit krijgen van deze bruggen zeer belangrijk omdat zij dan zouden kunnen doorstoten tot in het hart van de Peel-Raamstelling bij Deurne. Door de oplettendheid van de grenswachten en de vernielingsploegen en de versperringen op het station te Venlo kwam van deze plannen niets terecht. De beide bruggen werden op tijd opgeblazen.¹¹¹ Hierna ontspoon zich de strijd om de Duitsers te beletten de Maas over te steken. Pas in de avonduren lukte dit. De overgebleven verdedigers werden in de rug aangevallen en moesten zich overgeven. De laatsten hielden het echter vol tot in de ochtend van 11 mei. Dat deze gang van zaken een streep door de Duitse rekening was, bleek uit het feit dat de Duitsers opdracht kregen in verdediging te gaan. De Duitse divisiecommandant, generaal K. Kriebel, eiste echter dat op 10 mei nog tenminste één regiment naar de westoever zou moeten.¹¹² Het dagboek van de 56e Duitse divisie vermeldde: "Alle pogingen, over de Maas te komen, mislukten in het vijandelijk afweervuur, niettegenstaande de bunkers in de oostrand van Blerick onder het vuur van IV/A.R. 156 (IVe Abteilung Artillerieregiment nr. 156) liggen. Aangezien de bunkers zeer laag aan de oever zijn aangelegd, is de waarnemingsmogelijkheid voor de Afdeling moeilijk."¹¹³

Ten zuiden van Venlo werd de Maaslinie bezet door enkele compagnieën van de Grensbewakingstroepen en het III-41 RI. Ook hier begonnen de vijandelijkheden in de vroege morgenuren van 10 mei. Aanvankelijk slaagden de Duitsers er niet in op de westoever te komen. De pogingen werden voorafgegaan door een artillerie-bombardement. Rond 9.00 uur lukte de oversteek in de nabijheid van de stuw en sluizen te Belfeld op een door de Nederlanders zwak verdedigde plek. Daarna vielen de Duitsers de kazematten vanaf de achterzijde aan. De effectiviteit van vele bunkers was al minder door de beschadigingen als gevolg van de Duitse artillerie en door het onklaar raken van de eigen bewapening.¹¹⁴

Om de spoorbrug te Roermond onbeschadigd in handen te krijgen werd dezelfde methodiek gebruikt als in Gennep en in Venlo. Als Nederlandse spoorwegaarbeiders verkleed

¹⁰⁸ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 137-152.

¹⁰⁹ Ibidem 134-135.

¹¹⁰ [Http://www.Schallenberg.nl](http://www.Schallenberg.nl) In dit artikel worden de gebeurtenissen rond de bruggen te Venlo op 10 mei 1940 zeer uitgebreid vermeld.

¹¹¹ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 99.

¹¹² Brongers, *Opmars naar Rotterdam*, 116-127.

¹¹³ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 105-106.

¹¹⁴ Brongers, *Opmars naar Rotterdam*, 128-137.

trachtten de Duitsers de brug door een kleine groep te bezetten, om vervolgens een Duitse trein te kunnen laten passeren. Ook hier mislukte de bezetting door de oplettendheid van de Nederlandse grenswachten en werd de brug te Buggenum tijdig opgeblazen. In het dagboek van de Duitse 19^e divisie is vermeld dat het personeel van de trein de brug vernield vond en dat de trein zelf door een voltreffer in de locomotief onbeweeglijk werd. Tot ongeveer 9.00 uur boden de Nederlanders weerstand, maar de mogelijkheden hiertoe werden door de beschietingen en het gebrek aan voldoende wapens en munitie steeds kleiner. De oversteek had reeds eerder plaatsgevonden.¹¹⁵

De verkeersbrug te Roermond was op gelijke wijze beveiligd als de verkeersbrug te Venlo: met kazematten aan weerszijden, van tevoren aangebrachte springladingen en versperringen op de brug. De bewaking was in handen van politie-troepen. Door de verwarrende berichten over de gebeurtenissen ten oosten van de stad, vooral rond de Kapellerlaan, bestond er enige tijd onduidelijkheid over het opblazen van de brug.¹¹⁶ Nadat uiteindelijk de brug opgeblazen was, werd ook de veerpont te Roermond, die enige dagen in gebruik was geweest omdat de brug afgesloten was, vernietigd.¹¹⁷ Vervolgens deden de Duitsers enige vruchteloze pogingen om over te steken. Pas in de loop van de ochtend slaagden de Duitsers hierin vanwege de verminderde Nederlandse weerstand. Volgens Nierstrasz was dit om 8.15 uur. De laatste Nederlandse bunkers werden hierna ontmanteld en de bemanningen gevangen genomen. Een zeer uitgebreid verslag van de gebeurtenissen in en rond Roermond is te vinden op de internetsite 'Roermond 1939-1945'.¹¹⁸ Ook ten zuiden van Roermond werd zware tegenstand geboden. Deze streek werd verdedigd door 17 GB. Pas na de vernietiging van de kazematten slaagde de vijand erin de overkant van de rivier te bereiken.¹¹⁹

De strijd van III-26 RI tussen Broekhuizenvorst en Grubbenvorst

De 3-III-26 RI was opgesteld in Broekhuizen en Broekhuizenvorst. De compagnie was verdeeld in 5 secties. Zij was op 10 mei vanaf 02.30 uur volledig in de gevechtsofstelling. De Duitsers kwamen pas rond 06.00 uur op de oostelijke oever nabij de brouwerij te Arcen. Hierdoor was het nog mogelijk de bevolking van Broekhuizen te evacueren. De Duitsers deden drie zwakke pogingen om de Maas over te steken, die alle mislukten. Brongers denkt dat deze pogingen aangewend werden als afleidingsmanoeuvre ten behoeve van de oversteek te Arcen zelf.¹²⁰ Omstreeks 09.15 uur werd bekend dat de vijand bij Lottum over de Maas was. Een ter onderzoek uitgezonden patrouille kwam niet terug. Om 10.00 uur trok de compagniescommandant terug op het plaatsje Swolgen, later gevolgd door de zuidelijke secties van de compagnie. De noordelijke secties hebben geen vuurcontact gehad. Zij trokken later terug naar Venray, waar ook het niet aangevallen I-41 RI reeds vertoefde. Vervolgens is teruggetrokken op de Peel-Raamlinie te Deurne.¹²¹

De eerste compagnie van dit bataljon was gelegerd te Lottum. De gevechtsofstellingen waren ten noorden en ten zuiden van deze plaats. Ook deze eenheid was verdeeld in vijf secties. Reeds kort na 04.00 uur verschenen de Duitsers te Arcen onder bescherming van de bestaande bossen op de oostoever van de Maas. Hun opmars werd gedekt door artillerie-vuur vanuit Duitsland. Deze beschieting duurde tot ongeveer 07.00 uur. Omstreeks deze tijd was een aantal kazematten reeds uitgeschakeld, zodat op die plaatsen alleen met geweervuur vanuit de semi-permanente opstellingen weerstand kon worden geboden. Enkele kleine overgangspogingen konden worden afgeslagen. Omstreeks 07.20 uur slaagden de Duitsers erin de westelijke oever te bereiken, waarna de resterende

¹¹⁵ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 71-80.

¹¹⁶ Ibidem, 34-35,

¹¹⁷ Brongers, *Opmars naar Rotterdam*, 137-152.

¹¹⁸ [Http://www.roermond1939-1945.nl](http://www.roermond1939-1945.nl)

¹¹⁹ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 27-30.

¹²⁰ Brongers, *Opmars naar Rotterdam*, 108.

¹²¹ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 129-133.

kazematten uitgeschakeld werden. In Lottum zelf verscheen de vijand reeds om 05.30 uur aan de rivier. Nadat de Nederlandse verdediging door Duits geschut sterk verzwakt was, werden de stellingen nabij het dorp aan de Maas in de rug aangevallen. De twee zuidelijke secties zijn niet aangevallen. Vele militairen van deze compagnie zijn gevangengenomen. Het administratieve personeel van deze compagnie, waaronder ook hoogstwaarschijnlijk de schrijver van het dagboek, konden tijdig terugtrekken via Melderslo naar Horst.¹²² De compagniescommandant werd eveneens gevangengenomen.¹²³ Nierstrasz vermeldt dat de Duitsers reeds om 07.30 uur net ten zuiden van Arcen overstaken en dat daarna Broekhuizen en Lottum stormenderhand werden genomen. Na 09.00 uur trok de vijand verder richting Horst.

De 2-III-26 RI was te Grubbenvorst tegenover Velden gepositioneerd. Ook hier waren de Nederlandse strijdkrachten tijdig gevechtsbereid. Tegen 05.00 uur verscheen de vijand aan de Maas. Verscheidene kazematten werden reeds in een vroegtijdig stadium uitgeschakeld, maar desondanks slaagden de verdedigers erin verschillende kleine en grote overzetspogingen teniet te doen. Rond 09.00 uur kwamen de Duitsers op de westzijde. Na deze overgang werden de bezettingen van de meeste bunkers gevangengenomen. In één kazemat bleven de manschappen tot 21.00 uur aanwezig. Zij werden pas op 11 mei gevangengenomen. De terugtrekking naar de Peel mislukte grotendeels. De rol van de compagniescommandant was twijfelachtig.¹²⁴ Volgens W.H. Leenen had hij zich verstopt in de kelders van het Ursulinenklooster in deze plaats en is hij een tijdlang onvindbaar geweest.¹²⁵ Nadat de overgang geforceerd was, begonnen de Duitsers te Velden met het bouwen van een pontonbrug omdat de bruggen te Venlo vernield waren. Na het herstel van de verkeersbrug te Venlo werd de tijdelijke brug weer opgeruimd. Het gebied van het III-26 RI werd aangevallen door twee regimenten van de Duitse 56^e divisie, onderdeel van het 9^e Legerkorps, onder bevel van Generalmajor Kriebel, gesteund door genie en artillerie.

Wilson had veel waardering voor de strijd die aan de Maas door de Nederlandse militairen geleverd is. Hij stelde dat de zeven Nederlandse regimenten aan de Maas zich goed verweerd hebben tegen een overmacht aan Duitse troepen, die gesteund werden door genie en artillerie. Hun vuur werd vanuit de lucht gestuurd. De Nederlanders hebben zich alleen maar met hun infanterie-wapens verdedigd, zonder enige ondersteuning.¹²⁶ Ook Nierstrasz stak zijn bewondering voor de troepen aan de Maaslinie niet onder stoelen of banken. Hij schreef:

“Nu bekend is, dat op het front van Wesssem tot Mook niet minder dan zes divisieën in voorste lijn aanvielen, moet men bewondering hebben voor de bezetting van de Maaslinie, dat deze het nog zo lang heeft uitgehouden. Op vele plaatsen zijn bewonderenswaardige staaltjes van moed en volharding betoond, die in dit sobere relaas van de strijd niet tot uitdrukking konden worden gebracht.”¹²⁷

De Jong besteedde aan de Peeldivisie weinig ruimte. Hij legde er de nadruk op dat de Maaslinie al halverwege de ochtend van 10 mei had opgehouden te bestaan. Hij beschreef enkele belangrijke gebeurtenissen aan deze lijn, maar verder ging hij er niet diep op in.¹²⁸

Poort en Hoogvliet vermeldden dat er aan de Maas hevig gevochten is. Zij benadrukten de Duitse overmacht en de verraderlijkheid van de Duitse aanvallers in het geval van de verovering van de spoorbrug te Gennep. Zij gingen in hun boek niet in op details van de gebeurtenissen.¹²⁹

¹²² Nierstrasz, *De verdediging van noord-Limburg en Noord-Brabant*, 126-129.

¹²³ Leenen, *Grubbenvorst en Lottum*, 31.

¹²⁴ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 119-124.

¹²⁵ Leenen, *Grubbenvorst en Lottum*, 39.

¹²⁶ Wilson, *Vijf oorlogsdagen*, 112-119.

¹²⁷ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 188.

¹²⁸ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel 3 Mei 1940*, 74-82.

¹²⁹ Poort, Hoogvliet, *Slagschaduwen*, 111-117.

Brongers besteedt veel aandacht aan de gevechten welke zich aan de Maas afgespeeld hebben. Hij “versiert” zijn verslag met zeer vele directe ervaringen van betrokkenen. Hoewel de bedoelingen van de auteur duidelijk zijn, komt het soms wat overdreven over.¹³⁰ Amersfoort en Kamphuis benaderden in 1990 de strijd in Limburg veel rationeler. Ook zij leggen de nadruk op de strijdbaarheid van de Nederlandse soldaten maar benadrukten ook de in feite onmogelijke opgave voor deze linie. Zij legden er verscheidene keren de nadruk op dat de lichte Nederlandse kazematten niet opgewassen waren tegen het Duitse geschut.¹³¹ Doorman besteedde in zijn boekje geen enkele aandacht aan de aanval op de Maaslinie.¹³²

Biddle spreekt in zijn boek “*Military power*” over een effectieve verdediging. Hij geeft aan dat ingraven alleen niet meer voldoende is, want daarmee is alle flexibiliteit weg, waardoor effectief optreden vaak onmogelijk is. Ook het gebruik maken van het terrein is belangrijk om minder kwetsbaar te zijn. Zo maakten de Duitsers in het gebied van de voormalige gemeente Arcen en Velden uitstekend gebruik van de mogelijkheden welke het terrein hun bood. Ook in het gebruik van combinaties van wapens, door bijvoorbeeld artillerie ondersteuning voor de infanterie waren de Duitsers bedreven. De belangrijkste aspecten van moderne verdedigingsacties zijn diepte, het hebben van voldoende reserves en de mogelijkheden tot het doen van tegenaanvallen. Bij dit alles behoort natuurlijk een sterke leiding. Aan de ene kant moet natuurlijk alles in de hand gehouden kunnen worden en het overzicht bewaard kunnen blijven. Aan de andere kant moeten de officieren ter plekke de mogelijkheden hebben ter plaatse direct te kunnen reageren op verwachte en minder verwachte ontwikkelingen. Bovenal echter dienen de troepen goed getraind te zijn, een eenheid te vormen en moreel sterk te staan.¹³³

Van dit alles blijkt aan de Maaslinie weinig. Buiten het feit dat de verdediging van het zuiden van ons land al ernstig verzwakt was door het politieke en strategische geharrewar voor het uitbreken van de oorlog, voldeed heel weinig aan de eisen, zoals die door Biddle voor een moderne verdediging worden gevraagd. De verdediging was volkomen op lijn en zonder de minste reserve in mensen en materiaal. Ondersteuning van artillerie was er eenvoudig niet. Het moderne geschut werd nog voor het uitbreken van de vijandelikheden weggehaald en vervangen door verouderd materieel. In een statische verdediging, zoals in de kazematten en semi-permanente opstellingen aan de Maas, is gebruikmaking van de mogelijkheden van het terrein natuurlijk uitermate moeilijk. Bovendien was alles bekend bij de vijand. De eenheden aan de Maas bestonden alle uit ‘oudere’ lichten. Officieren, onderofficieren en manschappen waren onvoldoende getraind en er was geen tijd geweest voldoende aandacht te schenken om te komen tot echte, moreel hoogstaande eenheden. De leiding was onvoldoende. Ervaren officieren waren er bijna niet en de capaciteiten van de reserve-officieren lieten te wensen over. Niettegenstaande het bovenstaande is de Maaslinie er toch in geslaagd de Duitse overmacht een aantal uren vertraging te bezorgen.

¹³⁰ Brongers, *Opmars naar Rotterdam*, 59-170.

¹³¹ Amersfoort, Kamphuis, *Mei 1940*, 169-175.

¹³² Doorman, *Military operations*.

¹³³ Biddle, *Military power*, 44-48.

Hoofdstuk 4

De terugtrekking vanaf de Maas

10, 11 en 12 mei 1940

De strijd aan de Maas te Lottum op 10 mei 1940 van 1-III-26 RI is reeds kort weergegeven in het vorige hoofdstuk. De verslagen van de bataljonscommandant, reserve majoor Sicherer, de commandant van de eerste compagnie reserve kapitein Diesfeldt, de sectiecommandanten reserve eerste luitenant N.J.A. Poort, reserve eerste luitenant L.H. Verbeek, reserve eerste luitenant M.A.J. Rameckers, vaandrig H.A. van Maarle en adjudant onderofficier F. de Backere en van een aantal onderofficieren en soldaten geven in hun verslagen een zeer gedetailleerd beeld van de gebeurtenissen.¹³⁴ Deze vaak persoonlijke, en deels emotionele verslagen bevinden zich in het archief van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te 's-Gravenhage.

In grote lijnen komt de inhoud van de diverse verslagen overeen, al maakt het natuurlijk wel uit vanuit welke positie deze geschreven zijn. Kleine verschillen zijn er in de tijdstippen, het aantal Duitse vliegtuigen en de schattingen van het aantal Duitse militairen. Deze verschillen zijn verder natuurlijk te wijten aan de hoogspanning waaronder de militairen op deze ochtend hun werk moesten doen, maar ook aan het feit dat de meeste verslagen op een later tijdstip zijn geschreven. Over één zaak zijn bijna alle ondervraagden het eens: iedereen heeft aan de Maas zijn plicht gedaan. De sectiecommandanten betreurden wel het gebrek aan vuurkracht aan de Nederlandse zijde en het in deze compagnie bijna volledig ontbreken van communicatie tijdens de gevechten. Het overgrote deel van de secties in de kazematten en de semi-permanente opstellingen is volgens de commandanten óf al in en om de kazematten óf tijdens de terugtocht richting Melderslo en Horst gevangengenomen. In zijn verklaring spreekt kapitein Diesfeldt over ongeveer 200 krijgsgevangenen van zijn compagnie.¹³⁵ Dit houdt in dat er maar weinig militairen van deze compagnie aan krijgsgevangenschap zijn ontkomen. Sommigen, waaronder zelfs een luitenant, doken eenvoudig een aantal dagen onder en gingen daarna in burgerkleding naar huis alsof er niets was gebeurd.

In het gevechtsverslag van kapitein Diesfeldt wordt niet alleen aandacht besteed aan de directe strijd aan de Maas, maar ook aan de gebeurtenissen direct achter het front en wat er binnen het dorp Lottum gebeurde. Passages in dit verslag die een connectie hebben met het dagboek van soldaat Leo van den Hombergh zijn samengevat en vergeleken met de letterlijke tekst van het dagboek en met andere bronnen.

Omstreeks middernacht werd iedereen gewekt door de ontploffingen als gevolg van het in werking stellen van de verhakkingen aan de oostzijde van de Maas. De compagniescommandanten kregen van de bataljonscommandant de opdracht ervoor te zorgen dat iedereen om 03.00 uur gevechtsbereid was. In de praktijk was dit echter al eerder het geval. Na 01.30 uur waren de verbindingen met de grensbewakingstroepen reeds verbroken. Rond 03.00 uur kwamen de eerste eskaders Duitse vliegtuigen over. Van de

¹³⁴ Krijgsgeschiedenis Groep IV-2, pak U, 1-III-26 R.I.

Nr. 133, majoor C.A.F. Sicherer.

Nr. 134, kapitein G.N.T. Diesfeldt.

Nr. 134a, sergeant-fourier G. van Son.

Nr. 134b, segeant J. Delsing.

Nr. 134^e, segeant F. van der Leuvert.

Nr. 134d, wachtmeester J. Kuipers.

Nr. 134f, 1^e luitenant L.H. Verbeek.

Nr. 134g, 1^e luitenant M.A.J. Rameckers.

Nr. 134h, 1^e luitenant N.J.A. Poort.

Nr. 134i, vaandrig H.A. van Maarle.

¹³⁵ Groep IV-2, 134 G.N.T. Diesfeldt.

bataljonscommandant kwam het bericht dat er op verschillende plaatsen grensoverschrijdingen hadden plaatsgevonden.

Om 04.00 uur kwam, tot grote schrik van de Lottumse bevolking, een Duitse granaat tot ontploffing dichtbij de kerktoren. Tegelijkertijd openden de Duitsers het vuur op de kazematten 146 tot en met 161, welke bezet werden door de compagnie van kapitein Diesfeldt. De compagniescommandant gaf direct hierna het bureaupersoneel en het personeel van de rustkamer opdracht de vrachtwagen met alle bescheiden en voorraden te laden en direct naar Horst te rijden. De keukenwagen met de voedselvoorraden moest een gecamoufleerde plaats opzoeken in de bossen in de buurt van de spoorlijn Venlo-Nijmegen ten westen van het dorp. De commandopost van de compagnie werd teruggetrokken tot in het centrum van Lottum, aan de markt in een café, waar telefoon aanwezig was. De verbinding met de bataljonscommandant te Horst werd echter spoedig verbroken. Het personeel van het plaatselijke postkantoor, de heer Keltjens en zijn dochter, hebben echter een telefoonlijn open weten te houden tot de Duitsers bijna binnen stonden.

Al omstreeks 07.00 uur kreeg de commandant bericht dat te Hasselt, een buurtschap onder Velden, de Duitsers over de Maas waren. Even later, nadat de Duitsers enkele kazematten, in de verslagen koepels genaamd, ten noorden van Lottum uitgeschakeld hadden, vond hier de oversteek plaats vanuit de bosschages ten zuiden van het dorp Arcen nabij de oude watermolen. Daarna maakten de Duitsers in hoog tempo overige kazematten onschadelijk. Om 09.00 uur werd Lottum overlopen en kapitein Diesfeldt krijgsgevangen gemaakt.¹³⁶

Nierstrasz heeft voor zijn weergave natuurlijk ook mede geput uit deze gevechtsverslagen. Zijn lezing van de gebeurtenissen is vrijwel identiek aan die van kapitein Diesfeldt.¹³⁷ Ook Leenen vermeldt in zijn boek uitdrukkelijk dat het administratief personeel en de rest van de staf-sectie van de 1^e compagnie tijdig uitgeweken waren naar Horst.¹³⁸ De commandant van de kleine eenheid Rijdende Artillerie W. Wildering, welke als ondersteuning van III-26 RI gedacht was, schreef in zijn verslag dat hij met de wagen van transportbedrijf Gooren, een veel voorkomende naam in de regio, de administratie en een deel van de rustkamer ongeveer 1500 meter verderop op de Horsterdijk is gaan staan achter een bosrand. De keuken bevond zich net achter de spoorbaan en was een maaltijd aan het bereiden voor de compagnie. Verder zorgde hij ervoor dat er regelmatig patrouille werd gelopen. Hij gaat in zijn verslag als volgt verder: "Om ongeveer 08.30 hoorde ik opeens geen schieten meer, waarom ik den fourier op een juist passerende motor naar het dorp zond om informaties, hij kwam direct terug met de boodschap, dat de tegenstanders al in het dorp waren".¹³⁹

Het dagboek van Leo van den Hombergh doet ook verslag van de gebeurtenissen achter de directe frontlinie. Ook hij spreekt van de ontploffingen en de Duitse vliegtuigen. Hij gaat verder:

"Op de Cp was het spoedig niet meer houdbaar en moesten we eruit. Op de markt vlogen de projectielen ons om de ooren, zoodat ik zelfs een kwartier achter de pomp heb gelegen, verder achter café Keiren, en toen gingen we achteruit tot 2 KM achter Lottum, en bleven daar voorlopig liggen. Onder dit alles werd het vuren aan de Maas steeds heviger en hoorde men maar steeds Mitraleurs en geweervuur. Ruim 1 uur later werd het stiller en we besloten terug te gaan zien. De Fourier van Son nam een moter en ik er achterop, maar toen we aan de school kwamen, moesten we weer terug, want de Duitsers bleken over de Maas te zijn en hadden 2 Mit op de Markt opgesteld. We keerden en berichtten vervolgens hoe de toestand was en gingen toen met de Cp naar Horst, namen daar de BC post mee en werden verwezen naar Deurne."¹⁴⁰

¹³⁶ Groep IV-2, 134 G. Diesfeldt.

¹³⁷ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Midden-Brabant*, 126-129.

¹³⁸ Leenen, *Grubbenvorst en Lottum*, 31.

¹³⁹ Groep IV-2, 134a G. van Son.

¹⁴⁰ L. v.d. Hombergh, dagboek 10 mei 1940.

Hieruit blijkt duidelijk dat Leo van den Hombergh ingedeeld was bij de stafsectie van de compagnie. Zijn taak binnen deze sectie was die van seiner-telegrafist. In het diensttijdoverzicht wordt van indeling en taken voor 1941 geen melding gemaakt.¹⁴¹ Tijdens zijn huwelijksfeest werd dit in het feestgedicht expliciet aangeduid.¹⁴² Volgens het dagboek kwam de sectie rond 18.00 uur in Deurne aan. Zij hadden tijdens de terugtocht geen last van Duitsers en tot middernacht had de groep kwartier in een steenfabriek.¹⁴³ Majoor Sicherer vermeldt in zijn gevechtsverslag dat de commandant van het vak Bakel, reserve luitenant-kolonel, van der Schriek, bevel gaf terug te trekken op Venray om de terugtocht van I-41 RI naar Deurne te dekken. Dit moest gebeuren met de restanten van de staf III-26 RI, de niet gevangen genomen militairen van de staf 1-III-26 RI en de rest van 3-III-26 RI. De terugweg van de restanten van III-26 RI is nodeloos verzaamd omdat tussen de Maaslinie en de Peel-Raamstelling al vele vernielingen waren uitgevoerd zonder dat rekening gehouden was met de terugkeer van de troepen langs de Maas. De reden hiervan is, volgens Nierstrasz, dat de leiding van de Peeldivisie deze bataljons al volledig afgeschreven had.¹⁴⁴ Het is het zoveelste bewijs dat er van de communicatie binnen de Peeldivisie niet veel klopte. Nierstrasz geeft hiervan nog ettelijke andere voorbeelden. Te Deurne werd volgens majoor Sicherer gelegerd in de Sint-Jozefschool.¹⁴⁵ De majoor vermeldt in zijn verslag de in het dagboek genoemde steenfabriek niet. Waarschijnlijk waren er twee locaties in gebruik.

Over de komst en doortocht door Deurne schrijft Toon Hoefnagels in zijn boek *Oorlogsjaren 1940-1945 in de gemeente Deurne* dat eerst de militairen die in de Maaslinie gelegerd waren geweest, aankwamen, gevolgd door die uit de Peel-Raamstelling. Alles bij elkaar was het een enorme chaos. Velen kwamen met verbrande armen, zwarte gezichten en met auto's waarvan alleen nog de banden en de motoren in orde waren. Vele militairen verwisselden de uniformen voor burgerkleding en verdwenen. Anderen begonnen aan een lange lijdensweg, welke soms honderden kilometers lang werd. Op dat moment hadden ze daar echter nog geen weet van. De auteur maakt ook gewag van het lage moreel van de Nederlandse soldaten omdat zij weinig konden doen tegen de oppermachtige Duitsers, vooral op het gebied van de bewapening. In Deurne heeft de beslaglegging op de meest uiteenlopende vervoermiddelen diepe indruk gemaakt, gezien de aandacht welke hieraan in het boek gegeven werd.¹⁴⁶ Het is wel opvallend dat noch majoor Sicherer, noch Nierstrasz aandacht schenken aan de, zoals Hoefnagels het noemt, 'enorme chaos' bij de militairen en de grote verwarring onder de burgerbevolking. Ook Van den Hombergh spreekt hier in het dagboek niet over.

Van daaruit moest de sectie rond middernacht naar Mierlo-Hout, ten zuiden van Helmond, waar men rond 02.00 uur op 11 mei aankwam en waar de manschappen ondergebracht werden in een school en het patronaatsgebouw. Hier bestond de mogelijkheid enkele uren te slapen. Daarna ging het volgens de schrijver van het dagboek vroeg in de ochtend verder richting Sint Oedenrode, maar volgens het verslag van majoor Sicherer naar Lieshout, waar het restant van de stafsectie van 1-III-26 RI rond 07.00 uur in de ochtend aankwam. Bij het kerkdorp Nijnsel, gemeente Sint Oedenrode, ging de groep bij een brug over het riviertje de Dommel in stelling. Waarschijnlijk bedoelen de dagboekschrijver en majoor Sicherer dezelfde locatie aangezien het kerkdorp Nijnsel tussen Sint Oedenrode en Lieshout ligt. Rond 16.00 uur verlieten zij deze stelling weer. Noch majoor Sicherer, noch Nierstrasz maken melding van gevechtshandelingen op deze locatie, maar reserve kapitein G.J. Aerden, bataljonscommandant III-27 RI, beschrijft ze uitgebreid en gedetailleerd.¹⁴⁷ De

¹⁴¹ Uittreksel uit de registratieve gegevens betreffende de militairen, ten aanzien van van den Hombergh Leonardus Hubertus, uitgegeven te Kerkrade 26 augustus 2011.

¹⁴² Feestgedicht, 19-2-1946.

¹⁴³ L. v.d. Hombergh, dagboek, 10 mei 1940.

¹⁴⁴ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 247.

¹⁴⁵ Groep IV-2, 133 C. Sicherer.

¹⁴⁶ T. Hoefnagels, *Oorlogsjaren 1940-1945 gemeente Deurne*, (Deurne 1986) 32-36.

¹⁴⁷ Groep IV-2, pak U, nr. 525016, Aerden 7.

dagboekschrijver vermeldt: "Daarna weer verder tot Sint Oedenrode waar we nog in stelling hebben gelegen, tot de Duitsche projectielen ons rond de ooren floten".¹⁴⁸ Ook andere bronnen maken melding van gevechtshandelingen rond Sint Oedenrode, met name blijkt dit ook uit het verslag van reserve kapitein T.W. Zouteriks, II-17 RI.¹⁴⁹ Na 16.00 uur werd bevel ontvangen deze stelling te verlaten om weer verder terug te trekken op de lijn Tilburg - 's-Hertogenbosch. In het dagboek staat geschreven dat men, voordat 's-Hertogenbosch bereikt werd, beschoten werd. Auto's werden getroffen maar er vielen geen dodelijke slachtoffers. Ook majoor Sicherer maakt melding van een bombardement in de omgeving van Best, waarbij de keuken- en levensmiddelen trein uiteengeslagen en vernietigd werd. Een andere reden om te keren was de mededeling die majoor Sicherer kreeg dat 's-Hertogenbosch reeds in Duitse handen zou zijn. Hij ontving dit bericht van een sergeant van de Militaire Politie. Majoor Sicherer schreef: "Ik meende er goed aan te doen over Esch en Oisterwijk naar Tilburg terug te gaan".¹⁵⁰ Ook in het dagboek wordt deze wending vermeld. Als reden wordt alleen de beschietingen aangegeven.

In de buurt van Tilburg probeerde de commandant van vak C – Bakel, reserve luitenant-kolonel Van der Schrieck, enige orde te brengen in de chaos, die door de overhaaste terugtocht ontstaan was. Hij gaf aan de bataljons- en compagniescommandanten, die hij al of niet toevallig ontmoette, bevel door te gaan naar Roosendaal. De opdracht was om overdag vanwege de beschietingen zoveel mogelijk in dekking te gaan en 's nachts trachten verder te trekken.¹⁵¹ Ook in het boek *Tilburg in de oorlogsjaren 1940-1945*, geschreven en uitgegeven door het Statistisch Bureau van de gemeente Tilburg wordt melding gemaakt van de Duitse beschietingen en bombardementen door de Duitse luchtmacht. De gevolgen hiervan op de weg van Tilburg naar Breda worden als volgt omschreven:

"De weg was bezaaid met stukken steen, dakpannen en glas, met zand, afgerukte boomtakken en bladeren. Honderden voertuigen, auto's zowel als karren, waren stuk gebombardeerd en soms uitgebrand, of lagen gekanteld langs de kant van de weg. Cadavers van paarden en van vee, dat in belendende weilanden getroffen was, verhoogden het gruwelijk schouwspel. De belendende bossen, waarin talloze bomen door bominslagen ontworteld waren, boden een troosteloze aanblik. En het ergste was, dat enige militairen bij het bombardement het leven verloren, terwijl een grote aantal gewond was."¹⁵²

Dat deze omschrijving niet overdreven is, blijkt uit de beschrijving zoals deze door De Jong wordt gegeven. Hij schrijft: "Nieuw oorlogsgeweld ontmoetten zij – de zich terugtrekkende militairen – daarbij in de vorm van Duitse bombardementen en beschietingen vanuit de lucht, die in Breda, Roosendaal en Zevenbergen, maar vooral op de grote weg Tilburg-Breda slachtoffers eisten. Lijken van militairen, cadavers van paarden, brandende auto's en andere voertuigen lagen er op en langs de weg – en de Duitse jagers kwamen weer aangieren."¹⁵³ Deze vaststelling wordt eveneens bevestigd in het verslag van majoor Sicherer. Hij geeft aan dat de hoofdweg onbegaanbaar was geworden door de vele bomtrechters in de weg. Hierom werd besloten dat er omgereden zou worden via Etten-Leur en dat verder ieder op eigen gelegenheid zou trachten Roosendaal te bereiken.¹⁵⁴ Het verslag van majoor Sicherer is in deze zeer verwarrend. Hij schrijft dat zijn groep in de nacht van 11 op 12 mei te Seppe bij Roosendaal aangekomen is en daar de nacht in boerderijen en een reitruithuis doorgebracht heeft om te proberen de volgende dag, dus 12 mei,

¹⁴⁸ L. v.d. Hombergh, dagboek, 11 mei 1940.

¹⁴⁹ <http://www.prinsesirenebrigade.nl/blitzkrieg.htm>

Verslag kapitein Zouteriks, II-17 RI

¹⁵⁰ Groep IV-2, 133 C. Sicherer

¹⁵¹ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 316-317.

¹⁵² Statistisch Bureau gemeente Tilburg, *Tilburg in de oorlogsjaren 1940-1945*, (Tilburg ca. 1948) 31.

¹⁵³ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden*, 221.

¹⁵⁴ Groep IV-2, 133, C. Sicherer.

Middelburg te bereiken. Het verslag gaat pas verder op de ochtend van 13 mei toen de opdracht verstrekt werd een gedeelte van Roosendaal te doorzoeken omdat er parachutisten zouden zijn waargenomen. In het gevechtsverslag wordt niet aangegeven wat er overdag op 12 mei is voorgevallen. Het is echter niet voorstelbaar dat in alle hectiek 12 mei een rustige dag kan zijn geweest. Reserve kapitein Aerden geeft aan dat de leidinggevende officieren op 12 mei in het retraitshuis te Seppe verbleven om de groeiende aantallen militairen te verzamelen in enkele gebouwen in het dorp. Hiertoe werden verschillende patrouilles uitgestuurd, die echter geen van alle terugkeerden.¹⁵⁵ Op 14 mei kreeg majoor Sicherer van luitenant-kolonel Van der Schrieck opdracht om door te gaan naar Middelburg of om over Belgisch gebied Zeeuws-Vlaanderen te bereiken. Via Antwerpen zijn ongeveer 250 man van I, II, en III-27 RI, dus niemand meer van III-26 RI uiteindelijk in Zeeuw-Vlaanderen terechtgekomen. De bedoeling was om zoveel mogelijk overblijfselen van de Peeldivisie te reorganiseren, zodat in iedere plaats een compagnie dienst zou kunnen doen tegen parachutisten en spionage. Door het steeds maar groeiende aantal militairen, het tekort aan wapens en voorraden en organisatorische problemen kwam van deze plannen niet veel terecht. Uiteindelijk kwam het erop neer dat eenieder maar moest proberen zichzelf te redden. Majoor Sicherer is uiteindelijk in Engeland terechtgekomen.¹⁵⁶ Het laatste deel van het gevechtsverslag van majoor Sicherer geeft de lezer een minder goed gevoel want het lijkt alsof hij alleen voor zichzelf gezorgd heeft. Over de militairen waarvoor hij verantwoordelijk was, spreekt hij niet meer.

Volgens Nierstrasz is maar een klein deel van het detachement III-26 RI in de late avond van 12 mei bij Roosendaal aangekomen en werd in de nacht de tocht naar Bergen op Zoom voortgezet. In de vroege morgen van 13 mei werd vervolgens Middelburg bereikt.¹⁵⁷ Leo van den Hombergh schrijft echter in zijn dagboek dat hij Serooskerke op Walcheren al op 12 mei om 23.00 uur bereikte. Hij vermeldt dat, door de Duitse beschietingen, Roosendaal niet meer bereikt kon worden en dat de overgebleven groep in Etten bleef steken. Door bombardementen raakte men uit elkaar en van de groep van 26 man bleven er acht over. Ook was men genoodzaakt om de auto's achter te laten. Laat in de nacht vond de groep een schuurtje om wat te slapen, maar daar kwam door de Duitse vliegtuigen niet veel van. De acht overgeblevenen kwamen tot de ontdekking dat zij vlak bij een Franse stelling lag waardoor ze niet weg konden. Door de aanhoudende beschietingen moest de groep in het kreupelhout wachten en kon niet verder maar zij kwamen wel in contact met een groep van ongeveer 20 man onder leiding van een luitenant. Door de aanhoudende bombardementen werd de toestand onhoudbaar en ze besloten in groepjes van twee te vertrekken richting Roosendaal. Van den Hombergh ging samen met soldaat Pinckaerts. Ze gingen te voet en later met langs de weg opgepakte fietsen richting Roosendaal. Onderweg kregen zij gezelschap van een korporaal, die later door een ongeval met een auto overleed. Vanuit Roosendaal ging het per auto naar Bergen op Zoom. Vandaar werden zij per autobus naar Middelburg gestuurd. Ook deze reis werd een aantal keren verstoord door vliegtuigen. Van den Hombergh omschrijft het als volgt: "Toen werden we naar Middelburg gestuurd per autobus maar dat ging ook gepaard met heel veel last van vlt. Want we waren een kwartier op weg, of het was al weer dekken. Ook was hier de opmarsch der Fransche troepen zoodat ze dubbel kans zagen alles te vernietigen."¹⁵⁸ Om 20.00 uur werd Middelburg bereikt. Ze kregen bij burgers een maaltijd en bereikten om 23.00 uur Serooskerke, waar zij onderdak kregen bij de familie P. Ton. Hij besluit 12 mei, Eerste

¹⁵⁵ Groep IV-2, nr. 525016 Aerden 8.

¹⁵⁶ Groep IV-2, 133, C. Sicherer.

¹⁵⁷ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Brabant en Noord-Limburg*, 331.

¹⁵⁸ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel 3*, 155-159.

Bij een Duitse aanval zou het Franse Zevende Leger, gestationeerd rond Duinkerken, onmiddellijk oprukken tot Zeeland en Noord-Brabant. Waar het leger precies positie zou kiezen, was aan generaal H.G. Winkelman niet bekend. In eerste instantie moest de lijn Antwerpen-Mechelen bereikt worden. Vervolgens zou men Nederland binnen gaan. De Fransen moesten de lijn Antwerpen-Breda bezetten en, indien mogelijk, verder naar het oosten trekken. Communicatie tussen de Franse en Nederlandse legerleiding had nauwelijks plaatsgevonden.

Pinksterdag in zijn dagboek met: "Zoo eindigde de dag en waren nog met 2 man van onze Compagnie bij mekaar. Voorwaar een droeve Pinksterdag."¹⁵⁹

Het is nu de juiste plaats is om een soort tussenbalans op te maken. Allereerst de gebeurtenissen in Noord-Limburg en Noord-Brabant, uiteraard voor zover zij relevant zijn voor het onderzoek. Nadat de Maaslinie gevallen was, kwamen de terugtrekkende troepen terecht in een gezagsvacuüm. Dit werd nog versterkt nadat de commandant van de Peeldivisie, kolonel Schmidt, opdracht had gegeven de Peel-Raamstelling op te geven en ook deze bataljons zich gingen terugtrekken richting het westen. De bevelhebber van de Peeldivisie had, aldus Nierstrasz, geen apparaat ter beschikking waarmee de terugtocht in goede banen geleid had kunnen worden. Bovendien was er het probleem van de richting Breda oprukkende Franse troepen. De verslagen Nederlandse troepen trokken westwaarts, richting Zeeland, en de oprukkende Franse troepen gingen naar het noord-oosten. De onderlinge communicatie werd nog bemoeilijkt door de taalbarrière. Vooral De Jong legt hier sterk de nadruk op.¹⁶⁰ Nierstrasz is van mening dat bij een betere bevelvoering de troepen uit de vakken Erp en Bakel bij Roosendaal gereorganiseerd hadden kunnen worden. Nu dit niet gebeurde, "zwierven" kleinere en grotere groepen militairen, al of niet onder leiding van officieren, in wisselende samenstelling voor de Duitsers uit door Noord-Brabant op weg naar het westen.¹⁶¹ Dat deze gedemoraliseerde troepen, die te weinig slaap en goed voedsel hadden gehad, er verwaarloosd uitzagen is niet verwonderlijk. Het moet ook duidelijk zijn dat zij op de oprukkende Franse troepen een miserabele indruk moeten hebben gemaakt. Er is ook weinig fantasie voor nodig te begrijpen dat de terugtocht door de voortdurende Duitse bombardementen en beschietingen een helletocht voor de soldaten moet zijn geweest. Een heel duidelijke beschrijving hiervan wordt gegeven door Willem Habraken in zijn artikel in het tijdschrift van de historische vereniging 'Heemschild' te Sint Oedenrode.¹⁶²

In deze drie dagen was soldaat Van den Hombergh van het zuid-oosten in het zuid-westen van ons land terechtgekomen. Zijn dagboek laat een beknopte, vrij zakelijke weergave zien van de gebeurtenissen, zoals hij die beleefd en ervaren heeft, maar waarin wel veel informatie is opgenomen. Pas als hij zegt "Voorwaar een droeve Pinksterdag" blijkt iets van emotie. Het valt op dat hij maar zeer sporadisch namen noemt; alleen die van sergeant-fourier Van Son en van zijn metgezel Pinckaerts. Namen van leidinggevenden en verwijzingen naar onderdelen worden niet genoemd.

¹⁵⁹ L. v.d. Hombergh, dagboek, 12 mei 1940.

¹⁶⁰ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel*, 214-218.

¹⁶¹ Nierstrasz, *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant*, 450-452.

¹⁶² W. Habraken, 'Uit Vessel:soldatentijd', *Heemschild*, (Sint Oedenrode 2005) 73-89.

Hoofdstuk 5

Het verblijf in Zeeland

13, 14, 15 en 16 mei 1940

Vanaf 11 mei en de dagen daarna tot 15 mei kwamen vele officieren, onderofficieren en manschappen in Zeeland aan.¹⁶³ De meesten kwamen over land, maar er werd voor het vervoer van Bergen op Zoom naar Middelburg ook van de waterwegen gebruik gemaakt. Soldaat Leo van den Hombergh was dus geen uitzondering: hij was een van de velen. Al deze binnenkomende militairen hadden toestemming om Zeeland binnen te komen van de Commandant Zeeland schout-bij-nacht H.J. van der Stad. De commandant van 30-RI, luitenant-kolonel Themann, trachtte, bij afwezigheid van de commandant van de Peeldivisie, kolonel Schmidt, de terugtocht naar Zeeland zoveel mogelijk in goede banen te leiden. Op 13 mei vestigde hij zijn hoofdkwartier in eerste instantie te Middelburg, later te Oost-Kapelle. Nierstrasz geeft in deel 6 van hoofddeel III *De strijd in Zeeland* een globaal overzicht welke restanten van de eenheden van de Peeldivisie waar in Walcheren terecht kwamen. Het is opvallend dat er van III-26 RI, zoals Nierstrasz het uitdrukt, maar “enig personeel”, waaronder de C-MC, commandant mitrailleur compagnie, een officier van gezondheid en een luitenant in Zeeland aangekomen zijn. Dit was dan alles wat er van de staf III-26 RI en de staf 1-III-26 RI overgebleven was. Soldaat Van den Hombergh valt dus onder het “enig personeel”. Op 13 mei waren er op Walcheren al 2200 man aangekomen.¹⁶⁴

De troepen die Zeeland bereikten, kwamen, zoals de commandant Zeeland het uitdrukte, als horden de provincie binnen. Zij kwamen op allerlei militaire en gevorderde voertuigen, op vrachtwagens, in bussen, in personenauto's en per fiets. Sommige groepen hadden geen officieren, andere groepen bestonden uit bijna alleen maar officieren. Een gedeelte was nog meer of minder bewapend, terwijl ook grote groepen onbewapend waren. Zij maakten alles bij elkaar meer de indruk van gevluchte, dan van verslagen troepen. Velen waren gemaakt lacherig, maakten grapjes en maakten een weinig vermoeide indruk. Andere groepen, waaronder veel officieren, maakten een vermoeide en terneergeslagen indruk.¹⁶⁵ De Bree noemt het uitwijken van de soldaten uit Limburg en Noord-Brabant een massale vlucht, waarbij veel wapens verloren zijn gegaan.¹⁶⁶ De heren Van den Driest en Ton maken gewag van het massaal weggooien van allerlei soorten handwapens in de sloot langs de doorgaande weg te Serooskerke.¹⁶⁷ Voor de Nederlandse en Franse militairen, die gelegerd waren in de Zeeuwse linies, was deze terugtocht natuurlijk ontmoedigend en slecht voor het morele peil van deze troepen. De fysieke en psychische toestand van de troepen afkomstig van Maas- en Peellinie komt verder in dit hoofdstuk nog aan de orde.

De militairen werden vanaf Middelburg in diverse dorpen in de naaste omgeving ondergebracht. In Oost-Kapelle kwamen 800 man, waaronder enkele personeelsleden van III-26 RI. Zij kregen tot taak een bijdrage te leveren aan de verdediging van dit dorp. In Serooskerke werden ongeveer 1000 man ondergebracht, waaronder Leo van den Hombergh en zijn metgezel. Het is zeer opmerkelijk dat zij naar Serooskerke gestuurd werden en niet naar Oost-Kapelle. Ditzelfde geldt overigens voor sergeant-fourier G. van Son van 1-III-26 RI. Hij kwam terecht in Aagtekerke. Verder werden militairen gelegerd te Grijskerke, West-Kapelle en Biggekerke.¹⁶⁸ De procedure voor het onderbrengen van de militairen was, in ieder geval in Serooskerke, eenvoudig en doeltreffend. Enkele officieren

¹⁶³ Kaart Zeeland, zie bijlage V.

¹⁶⁴ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, Hoofddeel III, deel 6, ('s-Gravenhage 1953) 20-22.

¹⁶⁵ Ibidem, 22.

¹⁶⁶ De Bree, *Zeeland 40-45*, (Middelburg 1979) 117.

¹⁶⁷ Gesprek met de heren F. van den Driest en H. Ton, Serooskerke, d.d. 20 maart 2012.

¹⁶⁸ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 108-109.

gingen op de avond van 12 mei alle huizen af en vroegen de bewoners of zij genegen waren een aantal manschappen op te nemen.¹⁶⁹

De hergroepering van al deze militairen ging moeizaam. Het lukte om enkele detachementen te formeren voor bewakingsdoeleinden, onder meer voor de bewaking van het fort Ellewoutsdijk en op Noord-Beveland. De hergroepering

“werd zeer bemoeilijkt door de tuchteloosheid en eigengereidheid der manschappen, waarvan velen zich, ongeacht de verstrekte orders, op eigen gelegenheid onderdak verschafden bij gastvrije burgers in of buiten de hun aangewezen kantonnementen. Deze lieden verschenen niet op de gehouden appels en wisten zich geheel aan de dienst te onttrekken.”¹⁷⁰

Van enige waarde voor de verdediging van Walcheren zouden deze troepen niet zijn. Tot gevechtshandelingen is het niet gekomen. Hun commandant, overste Themann, zou een uiterst merkwaardige rol vervullen en aanleiding geven tot nog meer paniek en verwarring dan die welke er al was.¹⁷¹ Hij liet een verklaring uitgaan buiten medeweten van de commandant Zeeland waarin hij absolute gehoorzaamheid eiste van de Peeldivisie. Van der Stad achtte deze oproep onjuist, omdat hij van mening was dat absolute gehoorzaamheid niet vereist kon worden na alles wat deze troepen onder geen of ondeugdelijke leiding hadden meegemaakt.¹⁷² De uitspraken over de in alle opzichten haveloze toestand van de troepen van de Peeldivisie, zoals die uitgesproken zijn door de commandant Zeeland, doen enigszins vreemd aan. Zo spreekt een leidinggevend officier in het openbaar niet over eigen troepen. Het is echter wel heel begrijpelijk dat de bevolking in Zeeland op dat moment niet blij was met deze militairen en dat op de komst door de inwoners van de dorpen negatief gereageerd werd omdat zij met de overlast geconfronteerd werden. De Zeeuwen waren natuurlijk niet op de hoogte wat deze mensen in de dagen voor de aankomst meegemaakt hadden. Maar in de latere literatuur, uit de jaren zeventig en tachtig, bleef men bij deze opvatting. In het boek *Eilandbewoners* van J. Kramer-Vreugdenhil wordt geschreven over militairen, die te Grijskerke aankwamen: “De soldaten bleken vervuild en ‘dodelijk beangst’ en ze vertelden vreselijke verhalen over de vijand”.¹⁷³ Een zeer gedetailleerd voorbeeld wordt gegeven in *Zeeland vocht door* van W. Abeleven-Labbeton.¹⁷⁴ Uit het gesprek met de beide heren uit Serooskerke blijkt echter dat de negatieve beschrijving uit de literatuur niet overdreven was. Oude inwoners van Serooskerke, die mei 1940 als kind meegemaakt hebben, bevestigen deze houding. Twee voorbeelden uit de schriftelijke gegevens van de heer Ton illustreren deze opvatting:

“Al snel werd duidelijk dat de oorlog voor ons niet gunstig verliep. Alleen al de grote groepen Nederlandse soldaten die op de vlucht waren, zonder dat ze gevochten hadden, deden dat vermoeden. Ze zochten vaak onderdak in boerenschuren, zeker als die, zoals de onze, aan de doorgaande weg lag. Een stereotype vraag was dan: waar zijn we en wat ligt daarachter? Als ze hoorden dat na Oostkapelle, Domburg ligt en daarna de Noordzee, dan werden ze van het laatste meestal niet vrolijk. Vader ergerde zich daar vreselijk aan.”¹⁷⁵

“Op één van die dagen kwam er een Nederlandse kapitein met zijn adjudant, die onderdak eisten in de pronkkamer, dat was de voorkamer tegenover de schuur. Verder werd verboden om andere soldaten op de boerderij toe te laten (de schuur was inmiddels weer leeg). Het was een vreemde situatie. Tot het moment dat er een groep Nederlandse soldaten kwam voor onderdak, die aan het front in de Peel

¹⁶⁹ Gesprek Van den Driest, Ton.

¹⁷⁰ De Bree, *Zeeland 40-45*, 118.

¹⁷¹ H. Bollen, J. Kuiper-Abee, *Worsteling om Walcheren 1039-1945*, (Zutphen 1985) 24-25.

¹⁷² Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 109.

¹⁷³ J. Kramer-Vreugdenhil, *Eilandbewoners*, (Waalre 2001) 88-89.

¹⁷⁴ W. Abeleven-Labbeton, *Zeeland vocht door*, (Utrecht 1946) 80-83.

¹⁷⁵ H. Ton, beschrijvingen meidagen 1940.

hadden gevochten. Dat waren andere kerels. Ongeschoren, slordig gekleed. Alert op elke verdachte situatie of beweging. Toen vader vertelde waarom hij ze niet mocht toelaten, op last van die kapitein, kwamen ze onmiddellijk in actie. Ze voerden hem weg naar de kommandant, ergens op het dorp. Na enige tijd brachten ze hem weer terug. Het verbod, dat zij niet toegelaten mochten worden, gold niet meer.”¹⁷⁶

Het is opmerkelijk dat in de literatuur van de jaren tachtig over dit onderwerp het harde standpunt gehandhaafd blijft. Het zou toch mogelijk moeten zijn om vanuit een zekere afstand na zoveel jaren tot een wat meer genuanceerd en invoelend standpunt te komen.

Vervelende incidenten tegenover de Zeeuwse bevolking door Nederlandse militairen hebben zich echter niet voorgedaan. Van den Hombergh zelf spreekt hierover in zijn dagboek totaal niet. Of Leo van den Hombergh en zijn metgezel ook tot de groep “tuchtelozen en eigengereiden” behoorden en of ze zelf een verblijf gezocht hebben dan wel aangewezen kregen, is uit het dagboek niet op te maken. Hij schreef: “en bereikten om 11.00 uur Serooskerke waar we onderdak kregen bij P. Ton”.¹⁷⁷ De dagboekschrijver gaat verder en schrijft dat ze het bij de familie Ton goed hebben gehad. De eerste nacht werd doorgebracht in de keuken op een bed van houtwol. De tweede nacht werd al in een normaal bed geslapen. Volgens de heer H. Ton, geboren in 1941, zoon van P. Ton, waarschijnlijk de slaapkamer waar hij later zelf als kind geslapen heeft. Hij schrijft ook dat zij bij de familie Ton goed te eten hebben gehad. Deze vaststelling is bevestigd door de verhalen van de heer H. Ton over de vrijgevigheid en gastvrijheid van zijn ouders tijdens de oorlog voor iedereen die in nood was. De heer P. Ton bezat een tuiniersbedrijf. Er was, zoals de heer H. Ton het uitdrukte, genoeg.¹⁷⁸

In tegenstelling tot de officiële berichtgeving dat alle in Zeeland aanwezige manschappen in nieuwe bataljons ondergebracht zouden worden, geeft Leo van den Hombergh aan dat zijn metgezel Pinckaerts en hij op 13 en 14 mei de gehele dag gezocht hebben naar bekenden uit hun compagnie, maar dat ze niemand gevonden hebben. Achteraf klopt dit natuurlijk, omdat er maar enkele militairen van 1-III-26 RI in Zeeland waren en dat deze personen zich ook nog in andere dorpen bevonden. Hij schreef: “Des morgens goed gegeten en gingen er op uit op nader onderzoek, maar wie men dan ook iets vroeg, men kon niets te weten komen. Zoo werd het middag en gingen we weer terug om te eten. De dag ging voorbij, maar iets officieel vernemen was uitgesloten”.¹⁷⁹ Ook op 14 mei ging de zoektocht verder naar mensen van de eigen compagnie, maar “het mocht niet baten, en bleven als een muis in een vreemd pakhuis”. In het dagboek wordt wel de dood van een adjudant vermeld, die zonder te stoppen de wacht voorbij wilde in de nacht van 13 op 14 mei. Dit verhaal is ook weer bevestigd door de heren Ton en Van den Driest. Kapitein Aerden geeft in zijn rapport hoogstwaarschijnlijk uitsluitel over dit voorval. Hij schrijft: “Op het eiland Walcheren is om het leven gekomen mijn trouwe adjudant Monté, naar ik vernam onder geheimzinnige omstandigheden.”¹⁸⁰ Mede hieruit blijkt dat het dagboek uiterst nauwkeurig is. Tot slot van de veertiende mei: “Des avonds hoorden we door de radio dat Holland was overgegeven, alleen Zeeland vocht door, wat heen en weer gepraat, want we waren nog geheel overstuur en gaan maar weer teleurgesteld naar boven te bed.”¹⁸¹

Op 15 mei ging de zoektocht naar het eigen onderdeel weer verder, want ze konden toch niet “steeds bij den heer Ton de boel opeten.” Vanuit Serooskerke kwamen ze in Oost-Kapelle terecht, waar een compagniespost gevestigd was. Van hieruit werden zij doorgestuurd naar Poppekerke, waar zij opnieuw voorzien zouden worden van wapens. Het dorp Poppekerke bestaat niet meer, maar volgens de heer Van den Driest zou het kunnen

¹⁷⁶ Ton, beschrijving meidagen 1940.

¹⁷⁷ L. v.d. Hombergh, dagboek 12 mei.

¹⁷⁸ Gesprek met Van den Driest en Ton, 20 maart 2012.

¹⁷⁹ L. v.d. Hombergh, dagboek 13 mei.

¹⁸⁰ Groep IV-2, nr. 525016, Aerden 20.

¹⁸¹ L.v.d. Hombergh, dagboek 14 mei.

gaan om enkele grote schuren in de omgeving van het voormalige dorp.¹⁸² Zo ver zijn ze door de Duitse beschietingen niet gekomen en hebben ze de vijftiende mei tot 16.00 uur bij burgers doorgebracht. Uiteindelijk werden ze bij een vreemde sectie ingedeeld, maar “dit zagen we echter niet graag, omreden hier geen enkele kennis van ons was, maar dienst is eenmaal dienst.” Ook hier weer, zoals in bijna het gehele dagboek, vermeldt hij geen enkele naam en geen enkel onderdeel. Evenmin worden de leidende officieren genoemd. Dit maakt de reconstructie uitermate moeizaam. Enkele uren later werden ze opgehaald op de boerderij waar ze kwartier hadden. Soldaat Van den Hombergh vermeldt hier uitdrukkelijk dat ze niets meer bezaten dan hun pak en hij zelf nog een overjas en een helm.

Intussen had het Franse commando, volgens het dagboek, bevel gegeven dat alle Nederlandse militairen naar Zeeuws-Vlaanderen moesten. Via Oost-Kapelle, Middelburg en Vlissingen werden ze met de veerdienst de Schelde overgezet. Nierstrasz schrijft de gedwongen overtocht niet toe aan een bevel van de Franse legerleiding, maar op bevel van de Zeeuwse commandant. Schout-bij-nacht Van der Stad gelastte dat alle ongewapende troepen Walcheren dienden te verlaten omdat ze, militair gezien, van geen enkele waarde meer waren. Volgens het gevechtsverslag van reserve majoor J.W. de Heer vertrok reeds eerder op 15 mei een nieuw geformeerde compagnie uit Serooskerke naar Terneuzen. Deze zou 2-II-38 RI aflossen, welke gestationeerd zou worden op Noord-Beveland. Deze nieuwe compagnie is daadwerkelijk in Terneuzen aangekomen, maar omdat de af te lossen eenheid de Westerschelde niet meer in noordelijke richting kon oversteken, werd de nieuwe compagnie naar het westelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen gedirigeerd. In de middag van de vijftiende mei kwam het al eerder genoemde bericht dat alle op Walcheren aanwezige troepen van de Peeldivisie met veerboten en vissersschepen naar Zeeuws-Vlaanderen overgebracht zouden worden. Het zou getalsmatig om drie bataljons gaan. Vanuit Breskens zou de overtocht en de inkwartiering geregeld worden. Bombardementen op Vlissingen en Breskens verijdelden een rustige ontscheping, zodat de reeds op Walcheren vastgestelde indelingen niet tot uitvoering gebracht konden worden.¹⁸³ De overtocht liep echter direct al vertraging op door de in het water aanwezige mijnen, het opeisen van de benodigde scheepsruimte door de Fransen en de tegenwerking door de Franse legerleiding.¹⁸⁴ Deze opinie wordt ook bevestigd door het verslag van reserve kapitein Aerden.¹⁸⁵ De troepen werden vervolgens in ongeregelde en ter plekke vastgestelde groepen gestationeerd in Cadzand en Retranchement. Van den Hombergh beschrijft de overtocht als zeer gevaarlijk, maar deze liep goed af.

“We zetten echter voet aan vasten wal of de Duitse vlt wierpen bommen af en vuurden al wat het halen kon. Na ruim een uur weer gedekt te zijn geweest achter muren enz., konden we op vrachtauto's, en weg weer, 10 minuten ze waren er al weer wat schieten en weg. Weer verder in den donkeren nacht en zoo bereikte we om 1 uur in den nacht Katzand, waar we wel met 80 man in een schuur werden ondergebracht”¹⁸⁶

De bedoeling was dat deze militairen in het westen van Zeeuws-Vlaanderen tot een aantal compagnieën gereorganiseerd zouden worden en zich dan via de Belgische kust naar het zuiden moesten gaan begeven en waar mogelijk tot taak kregen de Belgische en Franse legers te gaan ondersteunen. Luitenant C.A. Geurts van 2-I-27 RI zegt in zijn gevechtsbeschrijving dat er “zeer veel mangelde aan de orders.” Blijkbaar was in Oostburg “een of andere staf”, maar in de praktijk handelde iedere compagnie of sectie op eigen

¹⁸² Het voormalige dorp Poppekerke had in 1854 nog zeventig inwoners. In de crisistijd ten tijde van de dertiger jaren is het dorp gesloopt. De fundamenten van het vroegere klooster en de woonhuizen liggen nog onder het akkerland. Tot de Franse tijd was het een heerlijkheid.

K. ter Laan, *Van Goor's Aardrijkskundig woordenboek van Nederland*, (Den Haag 1968) 341.

¹⁸³ Groep IV-2, pak U, nr. 464010 De Heer, 3.

¹⁸⁴ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 108.

¹⁸⁵ Groep IV-2, pak U, nr. 525016, Aerden.

¹⁸⁶ L. v.d. Hombergh, dagboek, 15 mei.

initiatief. Nadat hij enige dagen te Cadzand was geweest, ontving hij de order zich gereed te maken voor vertrek in de richting België teneinde “ons te voegen bij het Belgisch-Fransche Leger”.¹⁸⁷

Gegeven het feit dat de militairen van de Peeldivisie verdeeld waren over een aantal dorpen rond Middelburg, is het bijzonder vreemd dat Leo van den Hombergh en zijn metgezel geen inlichtingen konden krijgen over de eigen compagnie. Hoewel deze feitelijk niet meer bestond, waren er toch officieren aanwezig die een en ander hadden kunnen verklaren. Soldaat Van den Hombergh en zijn metgezel soldaat Pinckaerts hebben, volgens het dagboek, twee volledige dagen in en om Serooskerke rond gedwaald zonder dat iemand in staat was hun te vertellen hoe het verder moest. Pas op de derde dag zouden ze in een nieuwe compagnie ingedeeld gaan worden. Gezien de juistheid van andere feiten, die genoemd worden, mag er vanuit gegaan worden dat deze informatie ook waarheidsgetrouw is. De trieste ervaringen van deze twee soldaten zullen waarschijnlijk geen uitzondering zijn geweest. Deze opvatting wordt bevestigd door uitspraken van enkele oude inwoners van Serooskerke. Ook soldaat Habraken verging het op een gelijke manier in Serooskerke.¹⁸⁸ De conclusie mag hieruit getrokken worden dat de chaos compleet was en dat er op geen enkele manier leiding was, hoewel er verscheidene officieren van de Peeldivisie aanwezig waren. De afzonderlijke militairen hoorden bij geen enkele eenheid meer en dus was ook niemand verantwoordelijk, met als gevolg dat eenieder kon doen en laten wat hem goed dacht.

In het Zeeuws archief is over de militairen van de Peeldivisie tijdens de meidagen van 1940 weinig te vinden.¹⁸⁹ De oorzaak hiervan is volgens de heren Van den Driest en Ton dat de nadruk in de berichtgeving in Zeeland heeft gelegen over de oorlog in zijn algemeenheid, de evacuatie van de bewoners van Middelburg naar de omliggende dorpen, het bombardement van de Zeeuwse hoofdstad en de gevolgen daarvan. Al het andere, dus ook de problemen rond de Peelsoldaten, had een lagere prioriteit. Het gevolg is ook, dat er van de gebeurtenissen in mei 1940 in de dorpen weinig bekend is op provinciaal niveau.¹⁹⁰ Bovendien is de belangstelling van Zeeland voor mei 1940 in het algemeen veel minder groot dan voor de inundatie en de daarop volgende bevrijding in 1944.

¹⁸⁷ Groep IV-2, pak U, nr. 464018, Geurts 2.

¹⁸⁸ Habraken, ‘Vressel: soldatentijd’, 81.

¹⁸⁹ M. van Waarden, ‘Meidagen 1940 Serooskerke onder zoek Van den Hombergh Peeldivisie’.
<http://www.educatie@zeeuwsarchief.nl>

¹⁹⁰ Ton, beschrijving meidagen 1940.

Hoofdstuk 6

De tocht door België en Frankrijk

17 mei – 1 juni

Alvorens verder te gaan met de tocht van soldaat Leo van den Hombergh van Cadzand in Zeeland via Cherbourg op het schiereiland Cotentin naar Milford Haven in Wales in Groot-Brittannië is het voor het algemeen beeld van belang enige aandacht te schenken aan de toestand in België en Frankrijk als gevolg van het op gang komen van de stroom evacués en vluchtelingen.¹⁹¹ In tegenstelling tot de genoemde landen is het aantal evacués en vluchtelingen in Nederland in de meidagen van 1940 gering geweest. Afgezien van een aantal plaatsen waar verwacht werd dat er hevige strijd gevoerd zou worden, zoals te Breda en in het noord-oosten van Noord-Brabant, zijn weinig mensen verplicht geëvacueerd of gevlucht.¹⁹² Geheel anders was de situatie in België. Onze zuiderburen waren, net als Nederland, formeel volstrekt neutraal. De stemming onder de Belgische bevolking werd in de jaren dertig echter steeds meer anti-Duits.

Nadat op 11 mei 's middags om 13.00 uur het zogenaamde onneembare fort Eben-Emael, gebouwd bij de afsplitsing van het Albertkanaal van de Maas tussen Luik en Maastricht, gevallen was, lag de weg open voor de Duitse legers. Dit heeft tot gevolg gehad dat al op 11 mei een grote stroom vluchtelingen begon te ontstaan vanuit het oosten van België en van streken ten noorden van het Albertkanaal. Velen vluchtten in paniek met allerlei soorten voertuigen, op handkarren en te voet. De vluchtelingen namen vaak mee wat ze mee konden nemen. Velen hadden adressen in het westelijke deel van het land, maar ook velen vertrokken zonder te weten waar naar toe. Anders dan in Nederland herinnerden de Belgen zich nog maar al te goed de wreedheden welke door de Duitse troepen begaan waren tegen de burgerbevolking in de Eerste Wereldoorlog. De Belgische regering had wel evacuatie-plannen opgesteld, maar deze getuigden van weinig realiteit. Bovendien zorgden de Duitse vliegtuigen voor veel paniek, veel doden en gewonden onder de civiele bevolking. De schrijvers van *Mei 1940 België op de vlucht* geven vele voorbeelden van de chaotische toestanden tijdens de Duitse aanval en de daarop volgende Belgische terugtocht.¹⁹³ Al deze vluchtelingen trokken zuidwaarts naar Frankrijk of naar de Belgische kuststreek. Vooral langs de kust werd het door de grote toevloed van mensen steeds drukker. De problemen voor de overheid, voor zover deze nog aanwezig was, werden dus steeds groter. Bovendien werd de inzet van het openbare vervoer steeds problematischer door de voortdurende beschietingen. Uiteindelijk waren er ongeveer 1,5 miljoen Belgische vluchtelingen aan de eigen westgrens.¹⁹⁴ Het voorbeeld over de vlucht van de familie Cuypers uit Boom kan model staan voor het overgrote deel van de vluchtelingen.

Zij vertrokken op 13 mei en wilden naar Frankrijk. Via Kortrijk wilde de familie naar leper om vandaar uit naar het zuiden te kunnen gaan. Aan de Franse grens begon de werkelijke kruisweg voor de gezinsleden.

“Honderden auto's wachtten hun beurt af om de grens te overschrijden. Daartusschen liepen evenveel voetgangers, doch die mochten over de grens zonder papieren. Wat men allemaal te zien kreeg was onbeschrijfelijk. Vele mensen hadden kindervoitures bij, waarop dan hun bagage lag; soms zag men zelfs een oude moedertje of een zieke op het karretje liggen. Zonder te spreken van allerhande

¹⁹¹ Tocht soldaat Van den Hombergh, zie bijlage VI.

¹⁹² De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden deel 3*, 105-111, 485.

¹⁹³ M. Verleyen, M. de Meyer, *Mei 1940 België op de vlucht*, (Antwerpen 2010) 22, 37-45.

¹⁹⁴ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden deel 3*, 485.

soorten karren, wagens, enz., die de baan optrokken. Alles kwam tevoorschijn om toch maar te kunnen vluchten.”¹⁹⁵

Aan de grens was niets te krijgen, zelfs geen water. Een groot probleem was tevens de aanwezigheid van de vele kleine kinderen, die door geen of onvoldoende voedsel ziek werden zonder dat hulp geboden kon worden. L. Huizingh geeft in zijn boek *Terugtocht uit de Peel* een duidelijke beschrijving van de mensonterende toestanden onder de vluchtelingen:

Het loonde de moeite, zich op straat te begeven. Een enorme menschenzee, zoover het oog reikte. Het leek wel of heel België leeg liep. Op onzen tocht van Hoogstraten naar Antwerpen op 13 Mei hadden wij den vluchtelingenstroom gezien, doch hetgeen wij hier zagen, leek ons veel erger. Waarheen wij ook keken, welke straat wij ook zochten, overal dezelfde ontzaglijke menschenmassa. Daartusschen de honderden auto's, volgepropt met menschen en huisraad.”¹⁹⁶

Hierbij kwamen nog duizenden en duizenden Belgische en Franse militairen, die ook op de vlucht waren voor de oprukkende Duitse divisies. Na de Belgische en even later de Franse capitulatie keerde het overgrote deel van de vluchtelingen echter vrij snel huiswaarts.¹⁹⁷

In deze stroom kwamen ook de Nederlandse militairen terecht die vanuit Zeeuws-Vlaanderen zuidwaarts trokken. Vele auteurs, zoals Nierstrasz, De Jong en Huizingh, hebben aan deze terugtocht kort aandacht besteed. Ook verschillende officieren uit de Peeldivisie hebben vanuit hun optiek de gebeurtenissen tijdens de tocht in de gevechts- en reisverslagen beschreven. Veel minder aandacht is er voor de omstandigheden, waaronder alles gebeurde. Het is opvallend dat door de Belgische auteurs M. Verleyen en M. de Meyer geen aandacht geschonken wordt aan de doortrekkende Nederlandse militairen. De enige keer dat ze genoemd worden is bij het blussen van de branden in Oostende, ontstaan door de bombardementen.¹⁹⁸ Dit houdt in dat de Nederlanders zeker niet dominant aanwezig waren.

Uit het dagboek van majoor De Heer, II-40 RI, blijkt dat het vertrek van de Nederlandse soldaten reeds op 16 mei begonnen is. Deze ongewapende, tot nieuwe compagnieën geformeerde troepen, moesten zich langs de Belgische kust zuidwaarts begeven. Deze troepen hadden geen gevechtswaarde meer en hadden de overtuiging dat voor hen de oorlog afgelopen was.¹⁹⁹ Over deze terugtocht naar België bestond volgens Nierstrasz veel onduidelijkheid. Waarschijnlijk was het binnentrekken in Vlaanderen het gevolg van een order van de regimentscommandant van 20 Regiment Artillerie, overste G.P. Granpré Molière. De commandant van Zeeland, schout-bij-nacht Van der Stad heeft nog geprobeerd deze order ongedaan te maken. Al spoedig bleek echter dat ook de Fransen aandrongen op het vertrek van de Nederlandse troepen uit Zeeuws-Vlaanderen. Voor zover na te gaan, kwamen verschillende detachementen reeds op 17 mei in België aan; andere volgden in de nacht van 17 op 18 mei. Hierbij behoorde ook het detachement van reserve kapitein D. Jorwerda uit Cadzand.²⁰⁰ Reserve kapitein Zouteriks omschreef de algehele verwarring in het westelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen als volgt:

“In Zuidzande zijn we op alle mogelijke manieren aan het knoeien geraakt.; compagnieën werden gevormd, ontbonden, opnieuw gevormd, de mannen moesten de wapens inleveren, aan anderen werden ze weer uitgereikt. Wat was de bedoeling van al deze maatregelen toch? Om wanhopig te worden.” 's-Avonds

¹⁹⁵ F. Cuypers-van den Bril, *Vluchten naar Frankrijk 1940*, (Boom 1940).

[Http://www.tenboome.webhosting.net/tenboome/paginas/vluchten.201940.htm](http://www.tenboome.webhosting.net/tenboome/paginas/vluchten.201940.htm).

¹⁹⁶ L. Huizingh, *Terugtocht uit de Peel*, ('s-Gravenhage 1940) 58-59.

¹⁹⁷ Verleyen, de Meyer, *België 1940*, 228-242.

¹⁹⁸ Ibidem, 173-174.

¹⁹⁹ Groep IV-2, pak U, nr. 464010, De Heer, 3.

²⁰⁰ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 143-144.

Van het detachement Jorwerda, reserve kapitein I-I-27 RI, zijn in het archief van het NIMH geen gegevens aanwezig.

om pl. 8 uur kwam bericht dat de troepen zich gereed moesten maken om te vertrekken. En opeens was alles in beweging, in de richting Sluis. Was daartoe bevel gegeven? 'n Ongeorganiseerd vertrek, absoluut geen leiding. Waar moest ik me in het donker bij aansluiten? Ha, daar waren Kapitein Vullings en Lt. Horn. Met jullie ga ik maar mee.²⁰¹

Of soldaat Van den Hombergh, die in zijn dagboek aangeeft bijna twee dagen in Cadzand te zijn geweest, bij het detachement Jorwerda behoorde, is niet met volledige zekerheid te achterhalen. Hij vermeldt hier helemaal niets over, evenmin over de verwarring waar kapitein Zouteriks op doelt. Hij doet nog wel mededeling van een bombardement op Cadzand. De uitwerking hiervan was buiten zijn gezichtsveld, omdat hij ongeveer drie kilometer van het dorpscentrum verwijderd was. Ook majoor Sicherer maakt in zijn verslag melding van dit kortdurende bombardement.²⁰² Uit het dagboek van soldaat Leo van den Hombergh blijkt echter dat zij op 17 mei om 16.00 uur uit Cadzand vertrokken zijn in de richting Knokke. Hij heeft dus waarschijnlijk ook deel uitgemaakt van deze chaos. De dagboekschrijver besteedt veel aandacht aan het vertrek omdat zij met een aantal per auto vooruit gestuurd werden om te trachten de weg vrij te houden. Door de laatste auto van de colonne werden ze weer meegenomen. Volgens majoor Sicherer ging de tocht naar Vlaanderen via Sluis. De bestemming was volgens het dagboek Ramsville, waar de nacht doorgebracht zou worden.²⁰³ Zij kregen hun verblijf aangewezen in het plaatselijke Bondsgebouw.²⁰⁴

Op 18 mei ging de tocht verder.²⁰⁵ Na het zich 's morgens oprispen bij een paar oude mensen, "wat echte Belgen schenen te zijn, want het was daar verre van proper", en wat eten, kwamen zij 's middags in de stroom vluchtelingen terecht. Er waren zoveel mensen dat ze hun auto's geduwd hebben, waarschijnlijk om brandstof te besparen, want om de "5 tot 10m stonden we stil." Over de vluchtelingen schreef hij: "Maar zoon stroom van vluchtelingen is iets wat men nooit vergeet, men ziet, mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, alles bij elkaar, in één woord verschrikkelijk."²⁰⁶ Dit is in het dagboek een van de weinige keren dat Leo van den Hombergh iets van emotie toont. Volgens zijn verslag hebben ze bij De Panne, in de nabijheid van de Franse grens, een luchtgevecht meegemaakt, waarbij een Duits vliegtuig werd neergeschoten en de piloot, hangende aan zijn parachute, werd gedood. Dit verhaal wordt bevestigd in het boek van Huizingh.²⁰⁷ 's Avonds, na het passeren van de grens, werd kwartier gevonden in het Frans-Vlaamse stadje Hondshoote in een oud, vuil huis. Van enige organisatie bij de Nederlandse troepen was nog altijd geen sprake. Er werd meestal gereisd in kleine wisselende groepen, al of niet onder leiding van een of meerdere officieren. Weinigen zullen nog een idee gehad hebben waar de reis zou gaan eindigen. Het reisverslag van kapitein Zouteriks is hierin heel duidelijk.²⁰⁸

Op zondag 19 mei ging de vlucht weer verder. Leo van den Hombergh vermeldt dat de inwoners van Hondshoote hen vijandig tegemoet traden: ze kregen nog geen water om zich te kunnen wassen. Het ging allemaal weer erg langzaam omdat ze weer in de stroom van, vooral Belgische, vluchtelingen terechtkwamen. Om 13.30 uur werd, zoals de dagboekschrijver het plaatsje noemt, Sint Mommerlein bereikt.²⁰⁹ Van den Hombergh spreekt in zijn verslag steeds over "we" maar geeft jammer genoeg geen enkele aanwijzing over de grootte van de groep, de samenstelling en de eventuele aanwezigheid van officieren. Hij

²⁰¹ Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks, 8.

²⁰² Groep IV-2, Sicherer, 133, 8.

²⁰³ Het dorp Ramsville is onbekend. Ik vermoed dat Ramskapelle, een kleine plaats in de nabijheid van Knokke-Heist bedoeld is. Volgens de reisbeschrijving is het niet aannemelijk dat Ramskapelle bij Nieuwpoort de bedoelde plaats is.

²⁰⁴ L. v.d. Hombergh, dagboek, 17 mei.

²⁰⁵ Zie de bijlagen V en VI.

²⁰⁶ L. v.d. Hombergh, dagboek, 18 mei.

²⁰⁷ Huizingh, *Terugtocht*, 59.

²⁰⁸ Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks, 9.

²⁰⁹ Sint Mommerlein, Sint Momelijn of Saint Momelin is een kleine gemeente in het noord-westen van het departement Pas-de-Calais met ongeveer 300 inwoners.

geeft, zoals ook al eerder vermeld, geen namen. Op 20 mei om 08.00 uur ging het weer verder. De groep kwam weer tussen de eindeloze colonnes vluchtelingen terecht. Tegen de middag was het detachement de stad Abbeville tot op vijf kilometer genaderd. Ik citeer over deze gebeurtenissen een stukje uit het dagboek, want dat is voor het verdere verloop cruciaal.

“maar deze stad werd toen zoo hevig gebombardeerd, dat wij de nog meer rechtsche weg langs de kust kregen aangewezen. Maar ook op deze weg duurde het niet lang of de vij vlt circelden ook daar boven ons hoofd, en gaven volop vuur. Weer enkele km verder, wat veel tijd in beslag nam, want het was inmiddels 4 uur in den middag, werd het een wanorde, dat niet meer te overzien was, loopen, rijden, enz. tot we voor een kanaal kwamen, toen vrij plotseling vanuit hoog uit de lucht, een 25 tal vij vlt op ons afkwamen, en we in allerijl dekking moesten zoeken. Hier ging het vrij hevig en ieder dacht, dit zijn mijn laatste minuten. Er vielen twee dooden en twee gewonden. Enkele ogenblikken later kwamen zij weer terug en zocht ik dekking in een huis.”²¹⁰

Zij zijn dus, gezien vanuit het noorden, rechts van Abbeville de Somme overgestoken want, zo mag aangenomen worden dat met ‘het kanaal’ de laatste kilometers van de rivier de Somme voor de monding bedoeld wordt. Bovendien schrijft hij dat de groep ‘de nog meer rechtsche weg langs de kust’ toegewezen werd. Dit betekent dat er toch sprake moet zijn geweest van enige regulering van het Nederlandse militaire verkeer. In de literatuur is hiervan echter niets te vinden. De Duitsers slaagden erin op 20 mei om ongeveer 20.30 uur de stad Abbeville aan de monding van de Somme te bereiken. Hierdoor was de vijand erin geslaagd een wig te drijven tussen de geallieerde legers in het noorden en in het zuiden. De Belgische, Franse en Britse troepen ten noorden van de Somme waren ingesloten en stonden voor de keuze óf overgave óf zo snel mogelijk de oversteek over het Kanaal te maken. K-H Frieser heeft in zijn boek *Blitzkrieg legende* deze gebeurtenissen beschreven. Het “Sichelschnitt-plan” was realiteit geworden. Over Nederlandse militairen of Nederlandse detachementen rept deze Duitse auteur met geen enkel woord.²¹¹

De Jong omschrijft het belang van 20 mei te Abbeville als volgt: “Uit het voorafgaande is duidelijk dat de 20ste mei een belangrijke caesuur vormde: wie op die datum de Somme nog niet gepasseerd was, kwam niet verder zuidwaarts; dan viel men in Duitse handen of onder Duits bestuur tenzij men op het allerlaatst scheepgelegenheid naar Engeland wist te vinden.”²¹² Dit had tot gevolg dat het overgrote deel van de Nederlandse militairen gevangen werd genomen. De situatie op 20 mei rond Abbeville wordt ook duidelijk geschetst door generaal-majoor D.A. van Hilten in een brief van juni 1950 aan de voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie.²¹³ Via allerlei omzwervingen kwam het grootste deel van deze troepen uiteindelijk in de tweede helft van mei of begin juni weer in Nederland terecht. Deze tocht is onder meer beschreven door Huizingh.²¹⁴ Uit het dagboek blijkt dat de groep met soldaat Van den Hombergh net op tijd de oversteek over de Somme heeft gemaakt. Na de bombardementen ging het weer verder naar het zuiden.

Nierstrasz schrijft dat na 19 mei grote groepen Nederlandse militairen per fiets of per auto in Frankrijk zuidwaarts trokken.²¹⁵ Ook De Jong geeft aan dat uit naoorlogs onderzoek gebleken is dat minimaal zestien Nederlandse detachementen in Frankrijk bevonden. Al deze groepen hadden op een of andere manier voor eigen vervoer gezorgd. Samenhang en samenwerking tussen de groeperingen was de uitzondering.²¹⁶ Een schrijnend voorbeeld

²¹⁰ L. v.d. Hombergh, dagboek, 20 mei.

²¹¹ K-H Frieser, *Blitzkrieg legende*, (München 2005) 115-116, 341-343.

²¹² De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden, deel 3*, 485.

²¹³ Groep IV-II pak A nr. 4, 560/38, D.A. van Hilten.

²¹⁴ Huizingh, *Terugtocht*, 65 e.v.

²¹⁵ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 148.

²¹⁶ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden deel 3*, 490.

van gebrek aan samenwerking is geleverd door het contingent Marechaussee, dat gestrande Nederlandse militairen eenvoudig langs de weg liet staan.²¹⁷

Soldaat Van den Hombergh heeft deel uitgemaakt van een van deze groepen. Uit zijn dagboek blijkt op geen enkele manier van welke groep hij deel is geweest. Van enkele groepen is echter vrij veel bekend geworden. Om een beeld te schetsen van de omstandigheden waaronder deze tochten plaatsvonden en de problemen waar zij mee te maken kregen, is het van belang kort aandacht te besteden aan de omzwervingen van enkele detachementen vanaf 20 mei.

Reserve-kapitein D.J. Galle is vanuit Zeeuws-Vlaanderen, Oudenburg, De Panne, Duinkerken en Saint Omer naar Hesdin gereden. Op 20 mei passeerde het detachement rond 15.00 uur het brandende Abbeville en ging het verder in de richting Rouen, waar buiten de stad in de wagens werd geslapen. De dag daarna zocht de commandant te Evreux contact met de militair attaché van Nederland in Frankrijk, luitenant-kolonel D. van Voorst Evekink, te Parijs. Hij deelde de groep Galle mee dat zij via Caen naar Cherbourg diende te gaan. Op 22 mei in de vooravond kwam men op de plaats van bestemming aan. De wapens en de munitie moesten bij de Engelsen ingeleverd worden. Daags daarna kreeg de groep alleen de wapens terug. Het vertrek naar Southampton was op 23 mei om 10.00 uur; de aankomst in Engeland om 14.30 uur.²¹⁸

Op 17 mei droeg schout-bij-nacht Van der Stad, op dat moment opperbevelhebber van de troepen in Nederland, enkele detachementen van het Korps Koninklijke Marechaussee op met eigen voertuigen naar Nantes te gaan. Onder bevel van majoor D.J.H.N. den Beer Poortugael bereikte het detachement via Brugge en Duinkerken op 19 mei Gravelines in het uiterste noorden van Frankrijk. Na tijdig Abbeville voorbij te zijn gekomen, werd de colonne op de weg naar Rouen beschoten. Via Evreux en Le Mans kwam de groep op 23 mei in Angers aan, waar het contingent onderdak vond in een kazerne. Majoor Den Beer Poortugael legt, veel meer dan de anderen, in zijn reisverslag de nadruk op de vriendelijkheid en bereidwilligheid van de Franse bevolking. Op 25 mei kwam de leiding in contact met de Nederlandse consul te Nantes. Ook arriveerden op deze dag ongeveer 330 Nederlandse militairen onder leiding van majoor-geneesheer C.F. Koch. Om 28 mei bereikte het detachement via Laval de stad Caen. Het contingent Marechaussee vond kwartier in de nabijgelegen dorpjes Douvres en Delivrande. Mede door kortstondige arrestaties van de leidinggevende officieren door de Fransen en door problemen met de papieren, ging de reis naar Cherbourg niet door. Uiteindelijk kwamen de detachementen van majoor Koch en majoor Den Beer Poortugael op 10 juni te Brest aan, waar om 22.00 uur ingescheept werd op de *Beatrix*. Tijdens de reis naar Plymouth werd het schip geëscorteerd door twee Franse torpedootjagers.²¹⁹ Een gedeelte van het detachement Koch en Den Beer Poortugael kon vanuit Caen niet met de auto's mee. Deze groep kwam onder bevel van kapitein Zouteriks per trein naar Brest. Toen zij in de Bretonse stad aankwamen, was de *Beatrix* echter reeds vertrokken en de groep moest wachten tot 15 juni voordat zij door de *Flensburg* naar Engeland gebracht kon worden. Dit schip ontkwam ternauwernood aan een aanval door een duikboot.²²⁰ Over de tocht van het detachement van de Marechaussee is tijdens de Parlementaire Enquête na de oorlog veel te doen geweest vanwege de al of niet verwijtbare houding van dit detachement ten opzichte van andere Nederlandse eenheden.²²¹

De vliegelingen te Vlissingen en Haamstede zouden, als er een oorlog met Duitsland zou uitbreken, geëvacueerd worden naar Frankrijk en Engeland. De evacuatie op

²¹⁷ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden deel 3*, 496.

²¹⁸ Groep IV-2, pak U, nr. 524045, Galle 9-12.

²¹⁹ Groep IV-2, pak U, nr. 521011, Den Beer Poortugael.

<http://www.prinsesirenebrigade.nl/marechaussee>

Dagboek S. Jol, marechaussee 's-Hertogenbosch.

²²⁰ Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks.

²²¹ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden*, 496.

<http://www.prinsesirenebrigade.nl/marechaussee>

Weerlegging Rapport Enquête Commissie.

15 mei vond gedeeltelijk door de lucht en deels over de grond plaats. De toestellen zouden alle in principe naar Berck-sur-Mer in Noord-Frankrijk gevlogen worden. De vliegtuigen kwamen uiteindelijk bijna allemaal in Caen terecht. Een gedeelte zou worden gedemonteerd en een ander gedeelte zou in Frankrijk blijven. De eenheden, welke over land naar Frankrijk gingen, volgden zo goed mogelijk de route van de vliegtuigen. Uiteindelijk kwam het gehele personeel vanuit Caen per trein aan in Cherbourg. Deze reis vond plaats op 22 mei. De volgende dag zou het gehele detachement onder bevel van reserve kapitein H. Nieuwenhuis naar Engeland vervoerd worden.²²² De genoemde groeperingen worden door De Jong en Nierstrasz in hun boeken beschreven. De gegevens hiervoor zijn voor een groot deel afkomstig uit de gevechts- en reisverslagen van de officieren, zoals die bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te 's-Gravenhage bekend zijn. Er zijn echter, zoals al eerder vermeld, veel meer groepen, vaak van wisselende samenstelling, naar het zuiden getrokken, waarvan maar heel weinig bekend is. Een van deze groepen is die, waarmee Leo van den Hombergh naar het zuiden getrokken is. Uit zijn dagboek blijkt dat de samenstelling bijna van dag tot dag wisselde.

Nadat het bombardement en de beschietingen nabij Abbeville voorbij waren, ging het weer verder. De auto werd nu gereden door een Belg, omdat de Nederlandse chauffeur, een sergeant, gewond geraakt was. De auto geraakte defect, zodat de groep te voet verder moest. Later reed een wagen met Nederlandse soldaten hen achterop en konden zij weer mee. In een schuur in een klein dorpje konden zij overnachten.²²³ Tot hun grote schrik hoorde de groep 's ochtends op 21 mei dat de Duitse tanks tot op acht kilometer genaderd waren. De gehele dag werd in colonne gereden, zodat van enigszins opschieten geen sprake was. In de nacht van 21 op 22 mei werd in de wagens langs de weg geslaperd.²²⁴ Op 22 mei begon de dag met: "Om 8 uur was het verzamelen, iets eten, wasschen deed ik mij met water van de straat, dat dien nacht was gevallen, afdrogen met een stuk doek en men was weer klaar."²²⁵ Het ging verder richting Parijs. In het eerste dorp werden zij aangezien voor Duitsers. De Franse officieren stonden met getrokken revolvers voor hen. Ook de wacht werd geroepen. Oorzaak hiervan was volgens De Jong dat de Nederlandse uniformen op de Duitse leken. Vele misverstanden, waarvan het genoemde een voorbeeld was, waren hiervan het gevolg.²²⁶ Nadat alle problemen opgelost waren, werd de groep getrakteerd op een sigaar. Maar de groep moest terug en het ging richting Lisieux. Die middag reden zij nog een Nederlandse groep soldaten achterop, die als gevolg van een kapotte benzineleiding van hun auto langs de weg stond. Deze werd op sleeptouw genomen. De Nederlandse militairen overnachtten enkele kilometers ten zuiden van Lisieux.²²⁷ Op 23 mei werd de tocht voortgezet en de groep bereikte tegen de middag "Kean", waar na enig zoeken een kazerne gevonden werd. Van den Hombergh over de kazerne:

"Daar werden we goed onthaald. We kregen er warm eten wat dan ook ten zeerste werd gerespecteerd, dit kregen we gratis, want al hetgene we in dagen tevoren hadden, was, door al het geld wat we samen bezaten, gekocht, zelfs benzine voor de auto's. Ook ontvingen we hier 100 l benzine, en konden we dus weer voorwaarts. Om 2 uur werd de reis hervat."²²⁸

Uit deze tekst spreekt een zekere verwondering en dankbaarheid. Het is wel opvallend dat er geen moment rust was: men moest direct weer verder. De Fransen controleerden de groep uitgebreid want aldus Leo van den Hombergh: "Om 5 uur kwamen we voor een

²²² Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 164-165.

²²³ L. v.d. Hombergh, dagboek, 20 mei.

²²⁴ Ibidem, 21 mei.

²²⁵ Ibidem, 22 mei.

²²⁶ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden deel 3*, 489.

²²⁷ L. v.d. Hombergh, dagboek, 22 mei.

²²⁸ Ibidem, 23 mei.

controlepost. Daar werd ons medegedeeld dat we nog dien dag tot Serbourg door moesten reizen en ons daar melden, en bij andere Nederlanders aansluiten. Tegen 10 uur waren we er, en kwamen in een station terecht, dat gedeeltelijk tot kazerne was ingericht.” Hier kreeg het detachement de mededeling dat zij de volgende dag, 24 mei dus, op de boot zouden gaan naar Engeland.²²⁹

Vanaf dat moment lopen de ervaringen van de groep waarbij soldaat Van den Hombergh behoorde, parallel met die van de detachementen van de vliegbases Haamstede en Vlissingen. De leiding van deze detachementen was in handen van reserve kapitein Nieuwenhuis. Andere officieren verweten de commandant dat hij weinig aandacht had voor de manschappen, welke onder zijn bevel stonden, maar veel meer voor zijn eigen besognes. Het gevolg was dat er onder de officieren een zeer geprikkelde stemming ontstond.²³⁰ Het is jammer dat uit het dagboek van kapitein Nieuwenhuis de bevindingen tussen 15 mei en 31 mei ontbreken. Op de 24^e marcheerde het detachement 's morgens af naar de boot. Hij schrijft: “Hier ook troffen we nog meer Hollanders, nl afdeling Vliegdiens (piloten en grondtroepen).”²³¹ Drie uur later moest men weer van de boot af, omdat dit schip een Engels onderdeel het Kanaal moest overzetten. Dit schip werd vervolgens getorpedeerd en verging vrijwel met man en muis.²³² Tot en met 29 mei bestond het leven uit lichte kazernedienst. Leo van den Hombergh op 25 mei: “Hier begint het weer iets normaal, op tijd eten, en drinken, verder niet, want alles onder geleide en de poort niet uit. Dus niet veel meer als gevangene, maar men went in den vreemde aan alles.”²³³ Pas op 29 mei kwam 's avonds het bevel tot inschepen en 30 mei werd op het schip doorgebracht, waar men instructie kreeg over de vloten. Om 16.00 uur vertrok het schip, de *Batavier II*, vanuit Cherbourg. Om 16.30 uur was het schip onder escorte van *Hr. Ms. Jan van Gelder* in volle zee. In het dagboek staat hierover vermeld: “Het was zeer ongewoon voor me, daar ik nog nooit op Zee was geweest. Het ging vrij snel maar er was toch eenige ongerustheid bij me, daar ik maar al te goed van het groote gevaar bewust was.”²³⁴ Op 31 mei kwam het schip aan te Milford Haven. Vandaar werden de manschappen naar Haverford-west gebracht. Dit betekende voor soldaat Leo van den Hombergh een langdurig verblijf in Groot-Brittannië. Pas toen, zo blijkt uit het dagboek, realiseerde hij zich pas wat er eigenlijk aan de hand was en realiseerde hij zich dat het wel eens een tijd kon duren voor hij weer thuis zou kunnen komen. In zijn dagboek schrijft hij:

“In de laatste 2 dagen steeds een zekere ongerustheid in me geweest. Maar nu kwam het ergste in mij op, gescheiden van huis en tuin, dat mij eenige dagen niet veel moed gaf.”²³⁵

Het dagboek gaat verder met de gebeurtenissen in Engeland maar dat valt buiten het bestek van deze scriptie.

De vlucht van de Nederlandse militairen door België en Frankrijk geeft aanleiding tot een aantal opmerkingen. De belangrijkste houdt verband met de organisatie, voor zover deze natuurlijk bestond. Het vertrek vanuit Zeeuws-Vlaanderen is chaotisch verlopen. Vele officieren hebben er zich mee beziggehouden, maar de bevelen waren vaak onduidelijk, soms tegengesteld en een aantal keren al achterhaald op het moment dat ze uitgevoerd moesten worden.²³⁶ De Jong benoemt de problemen wel maar gaat er verder niet op in.²³⁷

²²⁹ L. v.d. Hombergh, dagboek 23 mei.

²³⁰ Vak IV-2, pak U, nr. 447014b, De Jonge.

²³¹ L. v.d. Hombergh, dagboek, 24 mei

²³² Nierstrasz, *De strijd om Zeeland*, 165.

²³³ L. v.d. Hombergh, dagboek, 25 mei.

²³⁴ L. v.d. Hombergh, dagboek, 30 mei.

²³⁵ L. v.d. Hombergh, dagboek, 31 mei.

²³⁶ Groep IV-2, pak U, nr. 524045 Galle, 3.

Groep IV-2, pak U, nr. 464010, De Heer, 4.

Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks, 8.

Nierstrasz spreekt in deze van misverstanden tussen de bevelhebbers, onbegrip tussen de officieren, onduidelijkheden en mislukkingen. Hij stelt dat het nog zeer moeilijk is de juiste toedracht te achterhalen.²³⁸ De vraag ontstaat dan natuurlijk wie er verantwoordelijk was voor deze gang van zaken. Was het de commandant Zeeland, het Franse leger, de plaatsvervangend commandant van de Peeldivisie of kwam het door het individuele optreden van verschillende officieren. Uit de literatuur en de vele verslagen blijkt dat het niet mogelijk is achteraf een zuiver beeld van de situatie te verkrijgen.

Ook de doortocht door en de inkwartiering in België verliep stroef. Een belangrijke oorzaak vormde natuurlijk de enorme stroom vluchtelingen. Deze mensen zochten allen een veilig heenkomen in Frankrijk. Meestal waren de Nederlanders in de Belgische onderkomens echter welkom en verkregen zij alle medewerking van zowel militaire als burgerlijke overheden. Verschillende commandanten van kleinere en grotere detachementen spreken hiervoor hun waardering uit.²³⁹ Een tweede oorzaak werd gevormd door de aanhoudende Duitse bombardementen, waardoor iedereen steeds weer in dekking moest en van opschieten geen sprake kon zijn. Kapitein Aerden schreef in zijn verslag dat op sommige plaatsen, wegens gebrek aan legeringsruimte manschappen door verwezen moesten worden, zodat ze maar moesten zien waar een slaapplek gevonden kon worden.²⁴⁰ Nadat de Nederlandse militairen de Franse grens gepasseerd waren, werd de verwarring alleen maar groter. Een aantal detachementscommandanten zocht voor verdere aanwijzingen contact met de Nederlandse vertegenwoordiging in Parijs, vooral met de militair-attaché, luitenant-kolonel Van Voorst Evink.²⁴¹ Hij had van de ministers Dijkhoorn van Defensie, E.N. van Kleffens van Buitenlandse Zaken en C.J.I.M. Welter van Koloniën opdracht gekregen er voor zorg te dragen dat de Nederlandse troepen naar Engeland gezonden konden worden. De militair-attaché heeft dus op de achtergrond waarschijnlijk een belangrijke rol gespeeld. Dit blijkt ook een aantal keren uit het dagboek van Leo van den Hombergh. Ze zijn een paar maal verwezen of gestuurd. Hij vermeldt echter geen enkele keer door wie en waarom. Het 'verwezen en gestuurd' worden is in verschillende reisverslagen van de officieren terug te vinden. Ook zij geven geen enkele keer aan door wie zij gestuurd werden.²⁴² Ik denk echter dat er vele kleine groepjes in wisselende samenstelling onderweg zijn geweest, waaronder de groep waarvan de dagboekschrijver deel uitmaakte, die uiteindelijk weer in een groter verband terecht gekomen zijn en die ook voor het overgrote deel in Engeland zijn gekomen. Ook de organisatie van de overtochten, al of niet geslaagd, vanuit Duinkerken (*Pavon*), Cherbourg (*Batavier II*), Brest (*Beatrix* en *Flensburg*) en Bordeaux (*Berenice*) zijn waarschijnlijk vanuit Parijs georganiseerd. De communicatie tussen alle belanghebbenden was bijzonder slecht. Vele misverstanden, irritaties en vertragingen zijn hierdoor ontstaan.

De verzorging van de terugtrekkende militairen was slecht. De reden hiervan was dat nergens voor was gezorgd. Dit was al vrij snel begonnen nadat de Duitsers ons land waren binnengevallen en door de overhaaste terugtocht vele voorraden moesten achterblijven. Vele militairen werden door de burgerbevolking voorzien van warme maaltijden. Zo vermeldt Leo van den Hombergh dat ze op 12 mei een warme maaltijd kregen in een hotel te Bergen op Zoom.²⁴³ Ook Habraken geeft hiervan tijdens zijn tocht door Noord-Brabant een voorbeeld.²⁴⁴ In België werd de toestand er niet beter op, al verkregen de Nederlandse militairen veel medewerking van het Belgische leger en bevolking. Toch moesten in Oostende de rantsoenen brood tot het vierde deel worden

²³⁷ De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden*, 485.

²³⁸ Nierstrasz, *De strijd in Zeeland*, 163-164.

²³⁹ Groep IV-2, pak U, nr. 464010, De Heer 5.

Groep IV-2, pak U, nr. 525016, Aerden 20.

²⁴⁰ Ibidem, 13.

²⁴¹ Groep IV-2, pak U, nr. 133, Sicherer 8.

Groep IV-2, pak U, nr. 521011, Den Beer Poortugael .

²⁴² Groep IV-2, pak U, nr.560/38. Niterink.

²⁴³ L. v.d. Hombergh, dagboek, 12 mei.

²⁴⁴ Habraken, 'Vressel', soldatentijd, 81.

verminderd.²⁴⁵ Soldaat van den Hombergh was minder enthousiast over de hulpvaardigheid van de Belgische bevolking. Wat water en een sneetje brood kon er vanaf.²⁴⁶

In Frankrijk was van een stelselmatige verzorging van de troepen geen sprake meer. Zo werd in Duinkerken een groot detachement Nederlandse troepen onder bevel van majoor J.F.L. de Bruyn bijna twee dagen zonder voldoende voedsel in de Jean-Bart kazerne gelaten.²⁴⁷ Velen hebben tijdens hun tocht noodgedwongen gebruik gemaakt van de vriendelijkheid van de Franse bevolking. De officieren waren bij het vinden van onderdak duidelijk in het voordeel tegenover de manschappen. Zij bezorgden zich de beste slaappleaatsen bij de Franse families.²⁴⁸ De manschappen moesten het meestal doen met leegstaande, vaak vuile, oude gebouwen en schuren. Toch was het vaak moeilijk een enigszins acceptabel onderdak te vinden. Van den Hombergh geeft in zijn dagboek hiervan een aantal voorbeelden. Als er niets te vinden was, moest in de voertuigen worden overnacht.²⁴⁹ Vele verslagen van officieren maken hier ook melding van. Met de hygiëne was het door de omstandigheden natuurlijk bar slecht gesteld. Het dagboek geeft als voorbeeld dat men zich 's morgens met regenwater moest wassen.²⁵⁰ Alleen het detachement Marechaussee heeft tijdens haar tocht voor wat betreft de bevoorrading weinig problemen gekend, want zij hadden, zo blijkt uit het verslag van hun bevelhebber majoor Den Beer Poortugael, voor voldoende voorraden gezorgd. Het kwam er eenvoudig op neer dat de meeste Nederlandse militairen tijdens hun tocht maar moesten zien waar ze iets te eten konden krijgen. Sommigen hadden nog wat geld maar dat gaf weer problemen vanwege de wisselkoers en omdat de Fransen het Nederlands geld niet wilden accepteren. Eenheden waarvan de leiders geld hadden vanuit de oorlogskas waren het beste af. Kapitein F.B. Warendorf schreef in zijn rapport:

Verder zou ik aan dit relaas nog willen toevoegen, dat bij onze tocht door België en Noord-Frankrijk van leiding niets te bespeuren was en dat het Commando Zeeland ook geen enkele maal iets voor onze verpleging deed, zoodat wij, vrijwel zonder geld, als bedelaars rondtrokken, terwijl de administrateur, met een groote kas, zich verre van de troep hield.²⁵¹

Dit relaas mag misschien wat overdreven overkomen maar het geeft toch een beeld van de omstandigheden, waarin de Nederlandse militairen verkeerden.

Over de verhouding met de bevolking zijn de meningen in de verslagen zeer verdeeld. Kapitein Aerden schrijft dat vooral na de aanval op de *Pavon*, een schip dat met Nederlandse militairen op weg was van Duinkerken naar Cherbourg, de waardering van de Nederlanders over de Fransen tot een dieptepunt gedaald was. Alle medewerking, aldus kapitein Aerden, werd geweigerd en zelfs voor een slok water moest nog betaald worden. Vooral het door de Fransen gebruikte scheldwoord 'boches du nord' deed velen veel pijn.²⁵² Ook J. Kroonenberghs, een soldaat uit Velden, besteedt hier aandacht aan in zijn interview met mevr. A. Knaapen van de Historische werkgroep Arcen-Lomm-Velden.²⁵³ De mening van kapitein Warendorf over de Fransen is zo mogelijk nog negatiever. Hij vermeldt over de Franse houding in zijn verslag: "De medewerking van de Fransche militairen was bedroevend en slechts een gedeelte van de burgerbevolking toonde eenige welwillendheid. De bemanning van de boot stond te kijken en foto's te nemen, toen wij onze gewonden hielpen en heeft geen hand uitgestoken!".²⁵⁴ Majoor Koch heeft een totaal andere mening

²⁴⁵ Groep IV-2, pak U, inv. nr. 464010, De Heer, 6.

²⁴⁶ L. v.d. Hombergh, dagboek, 18 mei.

²⁴⁷ Groep IV-2, pak U, nr. 127, Warendorf III.

²⁴⁸ Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks 9.

²⁴⁹ L. v.d. Hombergh, dagboek, 18-20-21-22 mei.

²⁵⁰ Ibidem, 22 mei.

²⁵¹ Groep IV-2, pak U, nr. 127, Warendorf IV-V.

²⁵² Groep IV-2, pak U, nr. 525016, Aerden, 16.

²⁵³ Historische werkgroep Arcen-Lomm-Velden, 'Interview met J. Kroonenberghs', 1995.

²⁵⁴ Groep IV-2, pak U, nr. 525022, Warendorf V.

over de houding van de Fransen. Volgens hem hebben de burgerlijke en militaire autoriteiten de Nederlandse militairen op dezelfde manier behandeld als hun eigen eenheden. De Nederlanders konden tegen dezelfde voorwaarden onder meer kleding, rookwaren en benzine verkrijgen, als die welke golden voor de Franse bevolking. De positieve houding van de Fransen tegenover sommige detachementen zal ook mede bepaald zijn door de geldbedragen, waarover een aantal eenheden konden beschikken. In het detachement onder commando van majoor Koch is zelfs een aantal keren een soort uitkering aan allen verstrekt.²⁵⁵ Ook kapitein Zouteriks is over het algemeen positief tegenover de Fransen. Hij schrijft over het verblijf te La Rue, een dorpje in de buurt van Nantes waar zijn eenheid verbleef van 24 tot 27 mei: "We sliepen weer in een fijn bedje en de mensen deden ons op alle mogelijke manieren tegoed."²⁵⁶ Uit het verslag van majoor Den Beer Poortugael blijkt duidelijk dat ook in oorlogstijd geld 'wonderen' kan verrichten.²⁵⁷

Leo van den Hombergh laat zich in zijn dagboek over de houding van de Fransen nauwelijks uit. Hij bericht alleen over de weinig welwillende houding van de bevolking van Hondshoote, want ze kregen nog niet eens water om zich 's morgens te wassen. Hij legt wel een aantal malen de nadruk op het feit dat de Nederlanders van de Fransen niets kregen. Alles was gekocht en voor zover de middelen reikten, gezamenlijk betaald. Pas te Caen kreeg de groep, waarschijnlijk voor het eerst in vele dagen, een warme maaltijd waarvoor niet betaald hoefde te worden. Ik denk dat het niet juist is te zeggen dat de Fransen als volk voor of tegen de doortocht van de vreemde militairen was, maar dat veel afhing van de locatie en de beschikbaarheid van geld. Ook de rang zal medebepalend zijn geweest, evenals het feit of men kennis had van de Franse taal.

Tot slot van dit hoofdstuk enige conclusies uit het verslag van de Parlementaire Enquetecommissie. De terugtocht door België en Frankrijk was een triest verhaal, een terugtocht zonder enig perspectief voor de betrokkenen. Het was het verhaal van de terugtocht van de Nederlandse troepen, vluchtelingen van een gecapituleerd leger. Het dagboek van soldaat Leo van den Hombergh bevestigt deze conclusie. In het Nederland van voor de Tweede Wereldoorlog was nooit gedacht aan en nagedacht over een mogelijke evacuatie van delen van het leger naar een vreemd land. Het gevolg was een geïmproviseerde terugtocht, die georganiseerd werd door de betrokken militairen zelf. De commissie concludeerde dat er totaal geen leiding gegeven was. Bovendien zou de Nederlandse regering zich al voor het uitbreken van de oorlog beraden moeten hebben over de mogelijkheden en onmogelijkheden van een terugtrekkend leger op vreemd grondgebied.²⁵⁸

²⁵⁵ Groep IV-2, pak U, nr. 463021, Koch, 20.

²⁵⁶ Groep IV-2, pak U, nr. 524023a, Zouteriks, 9.

²⁵⁷ Groep IV-2, pak U, nr. 521011, Den Beer Poortugael, 30 mei.

²⁵⁸ <http://www.prinsesirenebrigade.nl/parlementaire-enquete-commissie.htm>.

Conclusie

De politiek van Nederland om tijdens het Interbellum kost wat kost haar neutraliteit te bewaren is zowel voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog als tijdens de meidagen van 1940 van grote betekenis geweest. Ondanks de groeiende dreiging vanuit Duitsland bleef Nederland vasthouden aan haar neutraliteitspolitiek, waardoor het sluiten van militaire bondgenootschappen was uitgesloten. De gevolgen zijn duidelijk gebleken tijdens de meidagen van 1940. Deze politiek, zeer zinvol gebleken tijdens de Eerste Wereldoorlog, heeft zeer nadelig gewerkt voor de opbouw van een slagvaardig leger in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Er werd veel te weinig geld beschikbaar gesteld om de grootte en de kwaliteit op een acceptabel niveau te brengen. De korte dienstduur, zes maanden, en de kleine lichteningen maakten het niet mogelijk dat ons land een paraat leger bezat. Voor wat betreft de mate van geoefendheid en het niveau van de bewapening gold hetzelfde. De leiding van het leger was onder de maat. Het aantal competente beroepsofficieren en beroepsonderofficieren was veel te klein. Het leger moest het doen met reserve officieren, die in alle opzichten veel te weinig geschoold waren en die vaak weinig uitstraling naar de manschappen hadden. Funest voor het moreel van de troepen was het idee, dat in alle geledingen van het leger leefde, dat er toch wel niets zou gebeuren en dat de dreiging wel van voorbijgaande aard zou zijn. Concluderend mag gezegd worden dat de toestand van het Nederlandse leger in alle opzichten onvoldoende was. Het ergste was wellicht nog wel de afwijzende houding van de Nederlandse bevolking en de politiek om het leger op peil te brengen en te houden. Een van de gevolgen was dat het beroep van beroepsmilitair niet in hoog aanzien stond en de motivatie om tot het leger toe te treden dientengevolge laag was. Toen er in de tweede helft van de jaren dertig een kentering kwam, was het te laat. Een groot bijkomend probleem was het politiek en militaire gekrakeel over het te voeren militaire beleid door ondoorzichtige procedures en de soms beladen persoonlijke verhoudingen. Het uiteindelijke resultaat, de vervanging van generaal Reynders door generaal Winkelman, leidde tot grote vertragingen in de opbouw van het leger en een verandering in de verdedigingsstrategie. De enige taak van de Maaslinie en de Peel-Raamstelling was nog om voor enige vertraging te zorgen om het derde Legerkorps en de Lichte Divisie de mogelijkheid te geven nog binnen de Vesting Holland te komen. De verdediging van Holland zou dan ook nog wat extra voorbereidingstijd krijgen.

Voor de terugtocht, volgend op de doorbreking van de Maaslinie op 10 mei, is maar één woord op zijn plaats: chaos. Het opperbevel speelde geen enkele rol meer en ook de incompetente staf van de Peeldivisie speelde een weinig verheffende rol. En steeds weer opnieuw, van compagniesniveau tot divisieniveau: het gebrek aan communicatie. De terugtrekking, of zo men wil vlucht, is eigenlijk een logisch gevolg. De Duitse troepen waren de Nederlandse in alle opzichten "überlegen". De tocht door België en Frankrijk is eigenlijk een triest verhaal van enkele duizenden manschappen van de Peeldivisie. Bijna geheel alleen gelaten, op de vlucht voor de Duitsers, hadden velen er geen idee van wat hun te wachten stond. Zij die voor of op 20 mei Abbeville gepasseerd waren, zijn voor een deel in Engeland terechtgekomen. Zij konden pas in 1945 of in 1946 weer naar huis. Zij die Abbeville niet op tijd voorbij waren, zijn in de meeste gevallen krijgsgevangen genomen en konden, soms na grote omwegen, weer vrij snel naar huis.

Het valt op dat in de literatuur vrij weinig aandacht besteed is aan het wel en wee van deze militairen. De Jong gaat er in zijn grote standaardwerk *Het koninkrijk der Nederlanden* bijna geheel aan voorbij. Hij gaat alleen uitgebreid in op de gebeurtenissen rond de *Pavon*. Over de tocht van de verschillende kleine en grotere groepen soldaten door Frankrijk zegt hij zo goed als niets. Nierstrasz gaat er verder op in, maar ook hij beperkt zich tot de detachementen van enkele bekend geworden officieren als majoor Koch, kapitein Galle en majoor Den Beer Poortugael. Hij heeft hiervoor vooral de in het Nederlands Instituut voor Militaire Historie aanwezige gevechts- en reisverslagen van een aantal officieren gebruikt. Over de verschrikkingen die de meesten hadden te doorstaan schrijft hij zo goed als niets. Andere auteurs brengen nauwelijks nieuwe feiten. Zij gebruiken vooral de gegevens van Nierstrasz. Het is jammer dat lang niet alle verslagen van genoemde officieren aanwezig zijn.

Wellicht hebben vele officieren niets geschreven of zijn verslagen verloren gegaan. Bovendien zijn een aantal verslagen onvolledig. Zo ontbreken in het verslag van kapitein Nieuwenhuis de cruciale tien dagen voorafgaand aan het vertrek naar Engeland. Er is echter genoeg materiaal om een beeld te krijgen van de weinig verheffende toestand van dit deel van het Nederlandse leger.

De beschrijvingen van soldaat Leo van den Hombergh in zijn dagboek gaan veel meer over de dagelijkse problemen en zorgen tijdens hun tocht. Ook blijkt iets van de angsten welke zij te doorstaan hebben gehad. Deze speelden vooral tijdens de steeds weer terugkerende bombardementen en beschietingen door Duitse vliegtuigen. Van de andere kant is de groeiende gelatenheid kenmerkend. Het dagboek, hoe summier ook in het aantal gegevens, is zeer exact voor wat betreft de datering, de plaatsbepaling en de beschreven gebeurtenissen. Dit blijkt uit een vergelijking met alle andere primaire en secundaire gegevens. Het is echter jammer dat zijn dagboek zo kil en zakelijk is en zo weinig emotie vertoont. Ook het ontbreken van namen en de benoeming van legeronderdelen maakt een exacte reconstructie niet gemakkelijk. Mede als gevolg van het bovenstaande is de naam soldaat Leo van den Hombergh in de literatuur niet terug te vinden. De redenen hiervoor zijn duidelijk. Hij was “maar” soldaat en soldaten worden normaal gesproken niet genoemd; alleen de leidinggevenden. Bovendien is hij niet te plaatsen bij een van de bekende verhalen, zoals die door Nierstrasz weergegeven zijn. Hij is deel geweest van een vrij kleine groep in wisselende samenstelling. In zijn dagboek heeft hij ook nergens aangegeven bij een grotere groep behoord te hebben. Dit blijkt uit de manier waarop zij hun vervoer georganiseerd hebben. Soms per auto, soms te voet maar steeds afhankelijk van de situatie. Toch zijn ook zij “gestuurd” maar hij doet hierover in zijn dagboek geen enkele mededeling. Het was in alle opzichten een vlucht zonder enig perspectief met het oog op de toekomst. Niemand wist waar en hoe dit alles zou eindigen.

Het is zeer spijtig dat in deze scriptie de kardinale vraag waarom juist uitgerekend deze eenvoudige boerenzoon in een voor hem vreemd en onbekend land terecht kwam, niet beantwoord kan worden. Hij had als soldaat ook zijn burgerkleding aan kunnen trekken. Dit heeft hij echter niet gedaan. Hiervoor is een aantal redenen. Zijn naam komt in geen enkel gevechts- en reisverslag voor. Ook zijn dagboek geeft geen enkele richting over het waarom van de tocht. Bovendien heeft hij, voor zover bekend, hierover nooit gesproken, zoals hij ook nooit veel gezegd heeft over de gebeurtenissen aan de Maas en de in deze scriptie beschreven tocht. De enige mogelijkheid is het opstellen van enkele hypothesen. De eerste mogelijkheid is dat hij zo'n afschuwelijke hekel aan de Duitsers moet hebben gehad dat bij hem de gedachte geleefd heeft van 'alles mag gebeuren maar een gevangenneming door de Duitsers niet'. Maar, zoals zijn omgeving Leo van den Hombergh gekend heeft, is dit geen argument. Hij heeft zelfs voor de oorlog enkele jaren als boerenknecht in Straelen, net over de grens bij zijn geboortedorp Velden, gewerkt. Hij heeft wel eens verteld dat hij het er goed heeft gehad. Voor zover bekend, had hij geen hekel aan de gewone Duitser. Een tweede reden kan zijn dat hij zich echt een militair voelde, ook al was hij 'slechts' dienstplichtig. In de feestrede, bij gelegenheid van zijn huwelijk in 1946, werd dit heel duidelijk vermeld. In zijn manier van denken, zijn manier van doen is hij heel zijn leven militair gebleven. Maar deze voorliefde voor het leger, misschien wel om uit het kleinschalige boerenmilieu te komen, geeft geen verklaring voor de tocht in mei 1940; het kan hooguit meegespeeld hebben. Het eenvoudig verwisselen van kleding, zoals velen deden, was voor hem eenvoudig geen optie. Daarvoor was hij te veel soldaat. Voor een dergelijke oplossing had hij een veel te hoog plichtsbesef en eergevoel. Hij zou met die oplossing later na de oorlog nooit vrede gehad kunnen hebben. De derde reden is het toeval. Het is heel aannemelijk dat na de overtocht van de Duitsers over de Maas en de bezetting van het marktplein te Lottum – zie hiervoor het dagboek op 10 mei - , de terugtrekking van de stafsectie van 1-III-26 RI en de verdere gebeurtenissen op deze dag hem geen andere mogelijkheid gegeven hebben dan mee te gaan. Al heel snel komt dan het moment waarop er geen weg terug meer is. Het is zeer aannemelijk dat hij door de hectiek van de gebeurtenissen mee heeft gemoeten, of hij dat wilde of niet. En dat het een voortkwam uit het ander. Tijd om na te denken was er niet. Het ging om zelfbehoud. Zijn dagboek laat bijna geen emotie zien. Hiervoor is een aantal

redenen aan te voeren zijn. Allereerst was het, zeker in die tijd, niet gebruikelijk dat een man zijn emotie de vrije loop liet. Dat gold natuurlijk ook voor soldaat Van den Hombergh. Daarbij komt nog dat hij tamelijk introvert was. Wellicht zullen de gebeurtenissen tijdens de oorlog hier mede debet aan zijn. Hij vertelde wat hij kwijt wilde, niet meer. Een derde reden is dat hij het dagboek in Engeland geschreven heeft. In de tijd tussen mei 1940 en het moment van schrijven lag een zekere afstand in tijd. Waarschijnlijk heeft hij hierdoor enige afstand kunnen nemen van de gebeurtenissen tijdens de meidagen. Absolute zekerheid over het waarom van het schrijven van zijn dagboek op deze manier is er natuurlijk niet en zal ook nooit meer te verkrijgen zijn.

Nawoord

Tot slot van deze scriptie nog enige persoonlijke gedachten over het verloop van de gebeurtenissen rond de meidagen van 1940 en de gevolgen daarvan. Nadat generaal Winkelman tot opperbevelhebber benoemd was, werd aan de Maaslinie steeds minder belang gehecht. Het opperbevel wist dat deze linie niet lang zou kunnen standhouden tegenover de op alle fronten overmachtige vijand. Bovendien was de commando-structuur van de Peeldivisie bijzonder zwak. De communicatielijnen, zo ze al bestonden, waren van slechte kwaliteit. Dit moest verkeerd gaan en dit moet bij het opperbevel bekend zijn geweest. Het opperbevel heeft de Peeldivisie eenvoudig laten vallen en aan haar lot overgelaten. Als de nadruk lag op de verdediging van de Vesting Holland is het mijns inziens zeer legitiem vragen te stellen bij de zin van de Maas- en Peellinie op de manier zoals het gebeurd is. Dat deze bataljons de volle laag zouden krijgen, was vooraf wel in te schatten. Toch lagen hier de weinig getrainde manschappen van oude lichteningen. Deze mensen hadden vaak al gezinnen en stonden midden in het beroepsleven. Als gevolg daarvan zal de motivatie ook niet al te hoog zijn geweest.

Aan Nederlandse zijde is niets gedaan om de voorwaarden te scheppen om te komen tot een eervolle aftocht. De gevolgen zijn bekend. Het werd, zoals het in Zeeland genoemd werd, een horde. Deze behandeling en beoordeling doet onrecht aan de manschappen van de Peeldivisie. Ik denk dat het alleszins de moeite waard is een uitgebreid onderzoek op te zetten om te achterhalen wat er nu precies allemaal gebeurd is nadat de Peeldivisie uit elkaar gevallen was. Het moet dan vooral gaan over de rol van de staf van deze divisie en alle gevolgen van hun beleid voor de verscheidene eenheden in het zuiden van Nederland en het buitenland. Ik denk ook aan de trektocht van de diverse groeperingen door Nederland, België en Frankrijk, hun samenstelling, de bevelvoering en de aansturing van al deze groepen en groepjes.

De militairen die in Engeland zijn geweest, hebben vijf of zes jaar van de beste jaren van hun leven op moeten offeren als gevolg van de oorlogsomstandigheden. Waardering van de kant van de Nederlandse overheid is er nooit geweest. Tijdens het verblijf in Engeland klom Leo van den Hombergh op tot sergeant. Hij ging eind 1946 om financiële redenen als dienstplichtig soldaat met groot verlof. Hij was graag als beroepsmilitair in het leger gebleven maar dit was onmogelijk gezien het feit dat hij alleen maar de lagere school gevolgd had. Hij heeft dit altijd als een onrecht ervaren. Van een financiële vergoeding voor al deze jaren is, voor zover mij bekend, nooit sprake geweest, ook niet in de vorm van een klein pensioen. Hij zal niet de enige geweest zijn, die op deze manier behandeld is. Het is mijn overtuiging dat Nederland zich voor deze mensen van een slechte kant heeft laten zien.

In 1944, dus tijdens het verblijf in Engeland, is bij Koninklijk Besluit van 16 maart 1944 en op de Ministeriële Beschikking van 1944 machtiging verleend tot het dragen van de gesp voor Bijzondere Krijgsverrichtingen "Nederland Mei 1940" op het lint van het Oorlogsherinneringskruis. Dit kruis is formeel door de burgemeester van de gemeente Arcen en Velden uitgereikt op 27 december 1951. Het is mij een raadsel waarom dit zo lang heeft moeten duren.

Tot slot, ondanks alles, is hij er altijd trots op geweest soldaat te zijn geweest. Zijn kinderen heeft hij echter mee gegeven dat zij de plicht hebben er naar vermogen aan mee te werken te voorkomen dat een oorlog als de Tweede Wereldoorlog nog ooit zal plaatsvinden.

Literatuur

Primaire bronnen

L.H. van den Hombergh, dagboek 10 mei 1940 – 11 januari 1944 (eigen bezit).

Feestgedicht , bij gelegenheid van het huwelijk van L. van den Hombergh en L. Ottenheim, 19 februari 1946 (eigen bezit).

Historische Kring Arcen-Lomm-Velden, 'Persoonlijke herinnering aan de oorlogsjaren uit 1940-45', opgenomen 1995 (eigen bezit).

Interview met mevr. L.van den Hombergh-Ottenheim,
Interview met dhr. J. Kroonenberghs.

Rode-Kruisberichten december 1940 – februari 1944 (eigen bezit).

Gesprek met dhr. F. van den Driest en dhr. H. Ton te Serooskerke 20 maart 2012.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie:

Krijgsgeschiedenis Groep IV-2, pak U, 1-III-26 RI,
nr. 133, 134, 134a, 134b, 134c, 134d, 134f, 134g, 134h, 134i.

Groep IV, pak U, 2-I-27 RI, nr. 115a

Rapport inv. nr. 525030, 521011, 464010, 521055, 524023a, 525216, 525022, 524045,
447014b, 540039, 540040, 463021, 524023a.

Groep IV-II, pak A, nr. 4, 560/38.

Dijxhoorn A, *Antwoord van A.Q.H. Dijxhoorn op de wisseling in het opperbevel van land- en Zeemacht in februari 1940*, ('s-Gravenhage 1946).

Nierstrasz E., *Memorie over de houding van de troepen in de meidagen 1940*.
Enquete deel 1.

Habraken W., 'Uit Vessel: soldatentijd', jaargang 39, Heemschild, (Sint Oedenrode 2005).

Secundaire bronnen

Abeleven-Labberton W., *Zeeland vecht door*, (Utrecht 1946).

Addington L., *The patterns of war since the eighteenth century*, (Bloomington 1994).

Alting von Geusau, *De strategische positie van Nederland in Europa*, (Amsterdam 1938).

Alting von Geusau, *Nederland is paraat*, ('s-Gravenhage 1940).

Amersfoort H., Kamphuis P. (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*, (Amsterdam 2009).

Biddle S., *Military Power. Explaining victory and defeat in modern battle*, (Princeton 2004).

Bollen H., Kuiper-Abee J., *Worsteling om Walcheren*, (Zutphen 1985).

Bree de L., *Zeeland 40-45*, (Middelburg 1979).

Brongers E., *De oorlog in mei '40*, (Utrecht 1963).

Brongers E., *Opmars naar Rotterdam*, (Soesterberg 2004).

Couvee D., *De meidagen van '40*, ('s-Gravenhage 1960).

Dessing A., *Tulpen voor Wilhelmina*, (Amsterdam 2004).

Doorman P., *Military operations in the Netherlands from 10th – 17th May 1940*, (Londen 1944).

Frieser K-H., *Blitzkrieg Legende*, (München 2005).

Geschiedkundige kring van Stad en Land van Bergen op Zoom, *Vijf dolle dagenin mei 1940*, (Bergen op Zoom 1984).

Gent van T., *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit, september 1939 – Mei 1940*, (Amsterdam 2009).

Hoefnagels T., *Oorlogsjaren 1940-1945 gemeente Deurne*, (Deurne 1986).

Huizingh L., *Terugtocht uit de Peel*, ('s-Gravenhage 1040).

Jansen J., *Velden 1940-1945*, (Roermond 1945).

Jong de L., *Het koninkrijk der Nederlanden*, delen I-II-III-IV, ('s-Gravenhage 1969).

Jonker J., Kersten A., Plaat van der G., (red.). *Vijftig jaar na de inval*, ('s-Gravenhage 1960).

Kramer-Vreugdenhil J., *Eilandbewoners*, (Waalre 2001).

Leenen W., *Grubbenvorst en Lottum in oorlogs- en bezettingstijd*, (Lottum 1994).

Lina H., *Dagboek van een motor-ordonnans*, (Amsterdam 1940).

Luttwak E., *Strategy, the logic of war and piece*, (Londen 2001).

Krämer-van der Loeff, *Op oorlogsreportage in Nederland*, (Enschede 1945).

Millet A., Murray W., *Military effectiveness*, (Cambridge 2010).

Nierstrasz E., *De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant mei 1940*, Hoofddeel III, Deel 2, onderdeel B, ('s-Gravenhage 1953).

Nierstrasz E., *De strijd in Zeeland*, Hoofddeel III, Deel 6, ('s-Gravenhage 1953).

Poort W., Hoogvliet T., *Slagschaduw over Nederland*, (Haarlem 1946).

Schuursma R., *Vergeefs onzijdig*, (Utrecht 2005).

Siebelink J., *Oscar*, (Amsterdam 2012).

Statistisch Bureau gemeente Tilburg, *Tilburg in de oorlogsjaren 1940-1945*, (Tilburg ca. 1948).

Verleyen M., de Meyer M., *Mei 1940 België op de vlucht*, (Antwerpen 2010).

Weber E., *De vuurproef van het grensbataljon. Belevissen I-26 RI*, (Arnhem 1945).

Wilson J., *Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*, (Wageningen 1960).

Wilson J., 'Militaire Spectator', red. J. Moorman, *De Maaslinie*, (Den Haag 1941).

<http://www.Go2War2.nl>

'De Maasbruggen'.

'De verdediging'.

'Situatie in Nederland na de eerste oorlogsdag'.

<http://www.maaslinie-mei1940.nl>

Stichting Kennispunt mei 1940.

<http://www.Schallenberg.nl>

<http://www.Roermond1939-1945.nl>

<http://www.zuidfront-Holland.nl>

<http://www.limburgsekastelen.nl>

<http://www.molendatabase.nl>

<http://www.tenboome.webruimtehosting.net/tenboome/vluchten/201940.htm>

'Vluchten naar Frankrijk 1940'.

<http://www.prinsesirenebrigade.nl>

'Dagboek S. Jol'

'Weerlegging Rapport Enquete Commissie'

'Blitzkrieg'

'Zwervers in 's Konings Rok'.

Verslag kapitein T.W. Zouteriks

<http://www.andereachterhuizen.nl>

Bijlage I

Korte 'militaire' biografie van Leonardus Hubertus van den Hombergh.

Hij is geboren te Velden, vroeger gemeente Arcen en Velden, tegenwoordig gemeente Venlo, op 18 november 1910.

Ingelijfd als gewoon dienstplichtige 20 maart 1930 tot en met 3 september 1930.

Opgeroepen voor herhalingsoefeningen 10 september 1934 tot en met 23 september 1934, 10 september 1936 tot en met 27 september 1936, 28 september 1938 tot en met 6 oktober 1938.

Weer opgeroepen op 11 april 1939.

Uit Nederland vertrokken op 15 mei 1940, in Frankrijk aangekomen op 18 mei. Op 31 mei aangekomen in Engeland en ingedeeld bij de Nederlandse troepen.

Hij is op 2 oktober 1943 bevorderd tot korporaal en per 1 juli 1945 tot sergeant. Uit Engeland teruggekeerd 10 december 1946. Met groot verlof 19 oktober 1947 en ontslagen vanwege dienstbeëindiging per 1 oktober 1952.²⁵⁹

Op 19 april 1944 is toegekend: het Oorlogsherinneringskruis met de gesp "Nederland mei 1940".²⁶⁰ Uitgereikt door de burgemeester van de gemeente Arcen en Velden op 27 december 1951.²⁶¹

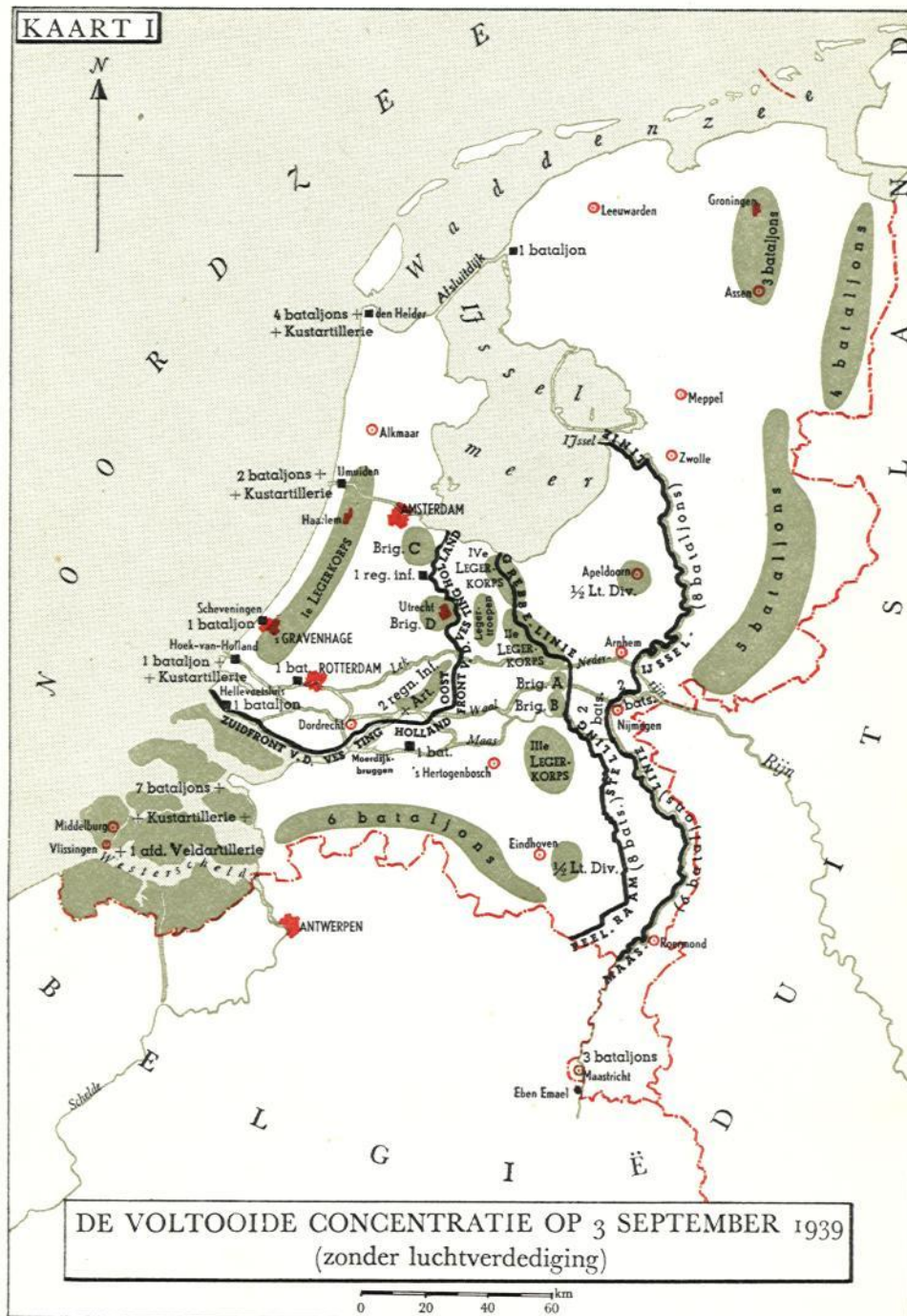
Hij is overleden op 11 mei 1987.

²⁵⁹ Uittreksel uit de registratieve gegevens betreffende de militairen van de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht C.Q. Koninklijke Marechaussee, ten aanzien van Van den Hombergh, Leonardus Hubertus.

²⁶⁰ Departement van Oorlog, Londen, 15 november 1944.

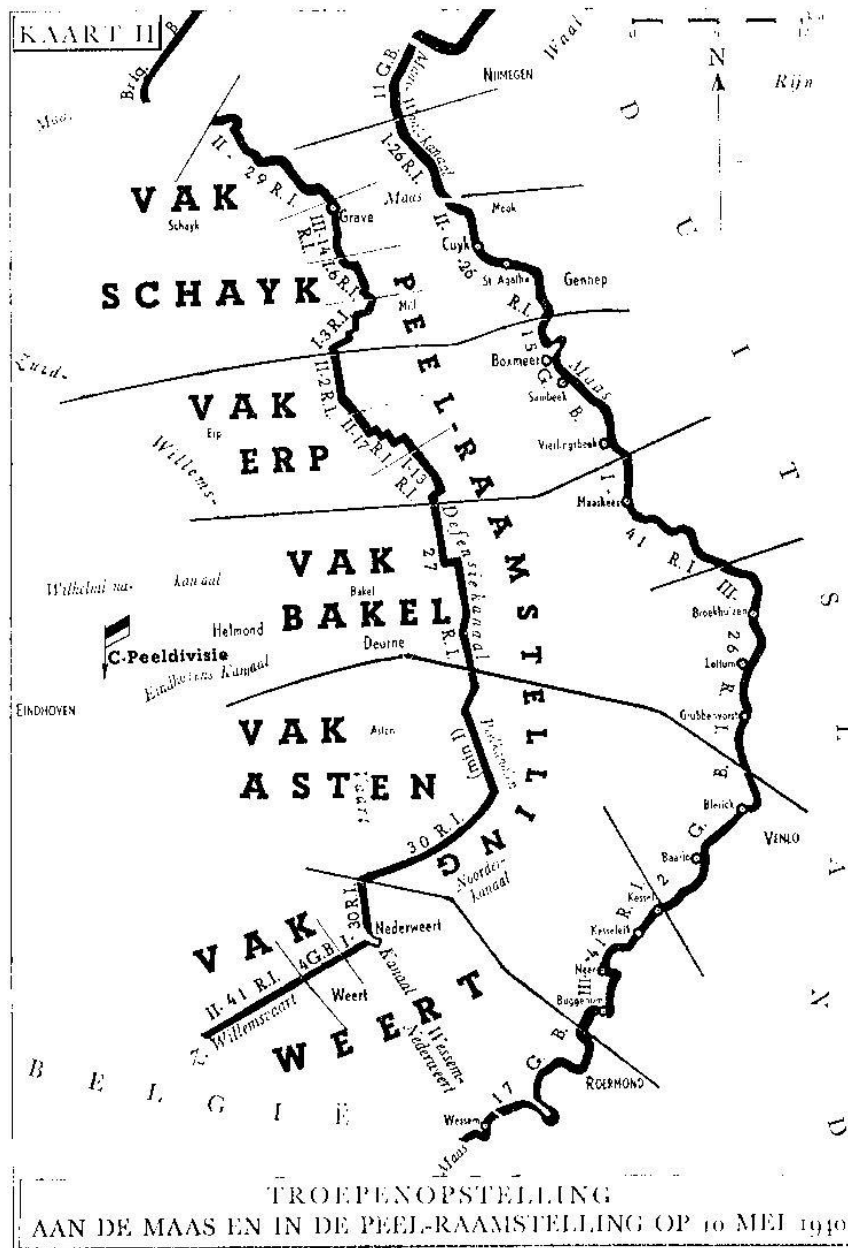
²⁶¹ Gemeente Arcen en Velden, nr. 2185A.

Bijlage II

Uit:
J. Wilson, *Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*, (Assen 1960)

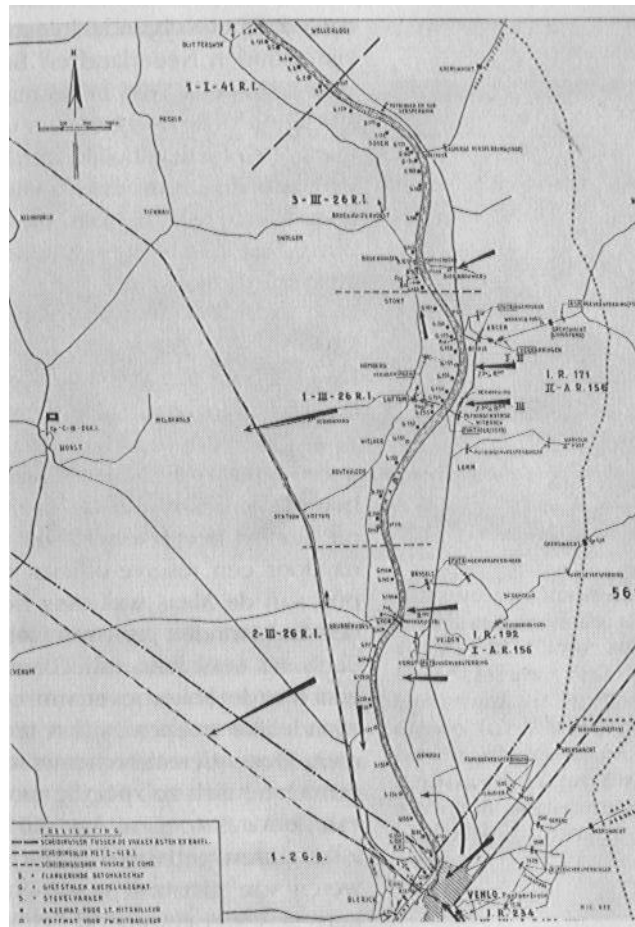
Bijlage III

Uit:

J. Wilson, *vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*, (Wageningen 1960).

Bijlage IV

Uit:
W. Leenen, *Grubbenvorst en Lottum in oorlogs- en bezettingstijd*, (Lottum 1994).

Bijlage V

Uit:
R. Bos, *Schoolatlas van Nederland*, (Groningen 1949).

Bijlage VI

De tocht van soldaat Leo van den Hombergh vanuit Zeeland via België en Frankrijk naar Engeland.

